İNSANCIL

AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ

YIL 4 SAYI 42 NİSAN 1994 20.000.- TL. (KDV DAHİL)

BU TOKAT BİLE SİZİ KENDİNİZE GETİRMEZ

ON YILLIK KÜLTÜREL GELİŞME PROGRAMI

İÇİNDEKİLER

Cengiz GÜNDOĞDU
Bu Tokat Bile Sizi
Kendinize Getirmez 1
İlker BELEK
Neden Kapitalizm Değil? 3
Cengiz BEKTAŞ
Şiirler 7
Kaan ARSLANOĞLU
Yanılmanın Gerçekliği 8
D. Mehmet ŞEKEROĞLU
Modernl Aştılar,
Postmodern Takılıyorlar 13
M. Kaya CANPOLAT
Dağ Duası (Şiir) 14
Neslihan ŞENOCAK
Biraz Felsefe, Biraz Öfke 15
Sabahattin YALKIN
Dam Alanı'nın Mühürsüz Tanıklığı 16
M. Bayram MISIR
Akif Yalnız Değil, Çünkü Hüsamettin Var 17
Nihat ATEŞ
Göçer 19
Yusuf SOLMAZ
Şeytanın Ölüm Gardiyanları 20
Bozan YAMAN
Ferit Edgü ve Türkçe Yazmak 21
Ayhan ERGÜN
Denizcinin Gözünde 22
Ülkü ŞEYDA
Beynin Mesajları Algılaması ve
Yorumlaması 23
Ozan YILMAZ
Düşürvmek 25
Tomris MENGÜŞOĞLU
Doğu ve Batı Kültürlerinin Temellerindeki
Mantıksal Karşıtlık ve Sonuçları -3- 28
Mesude GÜLCÜOĞLU
Mercan'daki Ev (Şiir) 31
Bülent HABORA
Sevgi Yolunda Palmiye Altı
Sohbetleri 32
Türkan İLDENİZ
Gecedir (Şiir) 33
Yusuf ÇOTUKSÖKEN
Yeni Sözcük Terimi Üzerine 34
Mehmet AYDIN
Berrin Taş'ın Şiir Dünyası 37
Berrin TAŞ
Timboş (Şiir) 37
ÖNCÜ
Ceylan Güzellemesi (Şiir) 38
Güngör GENÇAY
Bir Mayıs'ın Doğuşu 39
A. Ömer ERDOĞAN
Kıskıvrak (Öykü) 40
Betül TARIMAN
Şiirler 42
Cengiz GÜNDOĞDU
Yıldız Güncesi 43

Sahibi - Yazışleri Sorumlu Yönetmeni
BERRİN TAŞ
Genel Yayın Yönetmeni
CENGİZ GÜNDOĞDU
Kurum Yazmanı
ŞADİYE GÜLE
Adres: Mollafenari Sok. Nadir Han No: 40-42 Kat:5
Cağaloğlu/İST. Tel: 513 93 99 - 511 79 94
Dizgi/Sel Dizgi ve Yayıncılık 511 10 05
Baskı/Ilıcak Matbaası Tel: 880 40 75

Ege Bölgesi Temsilcisi Bülent Habora
Sevgi Yolu Kitapçılar Çarşısı No:27
(Efes Oteli Arkası) İZMİR
Tel: 0232-368 02 64

Abone olmak için PTT'den 666 043 Nolu
Posta çeki hesabına Berrin Taş
adına 200.000 TL. yatırmanız yeterlidir.

İnsancıl'a gönderilen ürünler, yayımlansın ya da yayımlanmasın geri verilmez.

Bu Tokatla Bile Kendinize Gelmezsiniz

Geçen gün bir okurum şöyle dedi. "İnsancıl'ın eski sayılarını karıştırıyordum. **On Yıllık Gelişme Programı**'nıza rastladım. Daha sonraki sayılara baktım. Bu konuda tek satır yok. Bu işin peşini neden bıraktınız" Okuruma "bu işin peşini bıraktım... çünkü kırgınım" dedim. "Kime kırgınsınız" dedi okurum. "Türkiye'de kültür dünyasına" dedim.

Böyle dedikte ikimiz de sustuk. Okurum, bir cigara yaktı. Dumanı üfürdü. Yüzüme baktı. Kızgın bir tavırla "Siz de amma çok şeye kırgınsınız" dedi.

Güldüm... çok güldüm.

Şimdi **On Yıllık Kültürel Gelişme Programı**'na geliyorum. Ben bunu, 1989 yılında **Unesco'dan Görüş** adlı dergide okudum. O tarihte **Varlık** dergisinde yazıyordum. Derginin Genel Yayın Yönetmeni Kemal Özer'e konuyu anlattım. Özer konuyla ciddi bir şekilde ilgilendi. **Varlık**'ın 1989 mayıs 980 sayısında şöyle yazdı. "Bu sayının iki odağı var. İlki Unesco'nun başlattığı On Yıllık Kültürel Gelişme Programı çerçevesinde oluştu. (...) bu yalnız bu sayıyla sınırlı kalmayacak. Her sayıda sürdürmeğe çalışacağız".

Neydi **On Yıllık Kültürel Gelişme Programı**'nın anlamı. Kültürsüzleştirilen... gelişme... büyüme diye insanın metalaştırıldığı bir dünyada, insanlaşma... kültürleşme için bir ön adım... Unesco Genel Müdürü Federico Mayor bu konuda şöyle diyor. "Son yirmi yıllık dönemin deneyimi toplumların büyüme düzeyi ne olursa olsun, siyasal ve ekonomik yönelimlerin ötesinde, kültür ve gelişmenin birbirinden ayrılamayacağını göstermiştir. (...) Bütün ülkelerin yaşadığı olumlu ya da olumsuz deneyimlerden bu sonuç çıkar. Bu ülkelerden biri, ne zaman kültürel çevrenin gelişiminden vazgeçer de, yalnız ekonomik büyümeyi amaçlarsa, hem kültürel hem de ekonomik dengesizliklerle karşılaşmaktadır, üstelik yaratıcı gücünün bütününde bir zayıflık görülmektedir. Gerçek bir gelişme, her toplumun insan kaynaklarından ve zenginliklerinden sonuna kadar yararlanması varsayımına dayanır. Şu halde böyle bir gelişmenin öncelikleri, gereklilikleri ve amaçları son tahlilde kültürle beslenmek zorundadır. (...) yozlaştırıcı tek düzeliğe karşı yaratıcı çeşitliğinin, çıkarlar çatışmasına karşı insan türünün temel özelliklerinin, bütün insanların ifade özgürlüğü içinde birbirleriyle dayanışmasının değerini yüceltmek için her çareye başvurmamız gerekmektedir.

Ocak ayının 21'inde (1988) ilan ettiğim **On Yıllık Kültürel Gelişme Programı,** bu gerekliliğin bilincine varılmasını sağlamak, bu konuda hazırlanmış önerilerin çoğalmasına, Programın açılış töreninde söylediğim gibi birleştirici bir çeşitliliğe, yaklaştırıcı bir etkinliğe ve özgürleştirici bir dayanışmaya yol açacak yeni bir ruh halinin oluşmasını desteklemek amacını gütmektedir.

On Yıllık Programın dört hedefi, kalıplaşmış ilkelerden çok keşfedilecek yeni yollara öncelik tanımaktır.

- Gelişmenin kültürel boyutlarının gözönüne alınması. Burda üretimle yaratım arasındaki kaynaşmasının, ekonominin kültür içinde kök salmasını bütün olası biçimlerini düşünmek söz konusudur.

Kültürel kimliklerin tanınması. Bu tutumun amacı, bütün yeteneklerin, bütün değerlerin ve bütün girişimlerin meydana çıkıp gelişmesi için yüreklendirilmesidir.

- Kültürel yaşama daha geniş bir katılımın sağlanması. Burda da insan hakları, bireysel istenç ve düşünce bağımsızlığı adına bireylerin ve toplumların yaratım ve özgürlük güçlerine çağrıda bulunmak söz konusudur.

- Kültür alanındaki uluslararası işbirliğinin genişletilmesi. Bu konuda da evrensel gerçeklerin özüne saygılı olarak bir kültürün başka kültürle beslenmesini ve başka kültürlere katkıda bulunmasını sağlayan bağları arayıp bulmak, bunları güçlendirmek ve çoğaltmak amaçlanmaktadır."

Birleşmiş Milletler desteğinde Unesco'nun ilan ettiği On Yıllık Kültürel Gelişme Programı (1988-1998) bütün uğraşlara karşın Türkiye'nin gündemine girmedi. Çünkü Türkiye'de kültür adamları... kültürü... sanatı... edebiyatı, dedikodu üretmek... ordan burdan ödül almak... ona buna kumpas kurmak diye algılıyordu. Bu yüzden **Varlık**'ta başlatılan... sonra **İnsancıl**'da sürdürülen **On Yıllık Kültürel Gelişme Programı**'nı anlamadılar bile. Star Sistemi bu sorunla ilgilenmezdi. Çünkü "kültürel yaşama daha geniş bir katılımın sağlanması" Star Sisteminin işine gelmez.

Solcuyum... ilericiyim diyenlere gelince... kültür bir üstyapı kurumuydu. Onlar altyapıyla uğraşıyordu.

Beni dinledikte heyecanlanan... sonra sıyırtanları, yıllar sonra... ciddi bir kırgınlıkla hatırlıyorum.

Söylüyorum. **On Yıllık Kültürel Gelişme Programı** Türkiye'nin gündemine girseydi... toplantılar... paneller... açık oturumlar... araştırmalar... incelemeler yapılsaydı... bunun için ciddi bir örgütlenmeye gidilseydi... Sivas yaşanmazdı. Ama Sivas'a kadar neler yaşandı... Sonra Sivas... neler yaşanıyor... daha neler yaşanacak...

Şimdi sızlanıp duranları **On Yıllık Kültürel Gelişme Programı**'yla... ciddi bir kırgınlıkla tokatlıyorum. Çünkü siz yürüyen insanı durdurunuz.

Siz bu tokatla bile kendinize gelmezsiniz.

Cengiz GÜNDOĞDU

İNSANCIL
OKUMA TİYATROSU

Nisan Ayı Etkinlikleri

LAİKLİK NEDİR

Aytunç Altındal

2 Nisan Cumartesi Saat 14.00

◆

A. KADİR

ŞİİRLER

9 Nisan Cumartesi Saat 14.00

◆

GÜZEL BİR İŞİ BOZMA YÖNTEMLERİ

Cengiz Gündoğdu

16 Nisan Cumartesi Saat 14.00

◆

PARİS KOMÜNÜ

30 Nisan Cumartesi Saat 14.00

İnsancıl Okuma Tiyatrosu Salonu

Mollafenari Sokak, Nadir Han, 40 - 42 / 5 Cağaloğlu
Tel.: (0-212) 513 93 99 - 511 79 94

Neden Kapitalizm Değil?

İlker BELEK

İnsancıl'ın 39. sayısında kapitalizmin bugün insanlık için nelere malolduğunu somut verileriyle belirlemeye çalışmıştım. Zengin verilere dayanan bu tip değerlendirmelerin güncel olarak yapılması gerektiğini düşünüyorum.

Kapitalizmin insanlığa çıkardığı faturayı, bu yazıya başlarken bir kez daha özetlemekte yarar var:

1- Toplumsal eşitsizlikler giderek derinleşiyor. Toplumun çok azınlıkta kalan bir kısmı refah içinde yüzerken, kalan çoğunluk yoksullaşıyor. Derinleşen eşitsizlik olgusu, bugün dünyanın en zengin ülkeleri için bile geçerlidir.

2- Kaba bir söylemle dünyanın Kuzey'i ile Güney'i arasındaki eşitsizlikler de derinleşiyor. Güney bir bütün olarak dünya topluluğu içindeki önemini ve gerekliliğini yitiriyor. Bu nedenle de artık dünya için bir fazlalık durumuna geldiği belirlemesi yapılıyor. Dikkat etmek gerekir: Belirleme için bir bütün olarak dünya değil, Kuzey gözetiliyor. Bu demektir ki, artık dünyaya Kuzey'in sömürgen normları egemen olmuştur.

3- Vahşet (ırkçılık, savaş, açlık, evsizlik, cinayet vb.) insanın en temel insanal ütopyalarına/değerlerine yabancılaşması ile birlikte gelişiyor. Çünkü kapitalizm vahşetini yaygınlaştırabilmek için insanı öldürüyor. Ben bunu insan sorunu olarak tanımlıyorum: insan kapitalist değerler sistemine uyumlandıkça insan olmaktan çıkıyor. Kanımca sorunun en önemli yanı budur. Neredeyse, ortalıkta başkaldıracak insan kalmamıştır.

Bütün bu sonuçlar karşısında acaba, bunlar bireysel/tesadüfi/kalıcı olmayan "hatalar"dır ve kapitalizmin öngörmediği/onun yapısallığı ile açıklanamayacak olan şeylerdir türünden bir açıklama getirilebilir mi?

Gerçekten de; kapitalizm aslında, kendi işlerliğinin koşullamadığı ve hür türlü sistemde olabileceği gibi kimi kişisel yönetim hatalarının sonuçlarıyla mı suçlanmaktadır?

Eğer böyleyse, o zaman, kapitalizm kendi deneyimlerinden çıkaracağı derslerle, bu sorunlarını aşabilir ve bundan yaklaşık 200 yıl önce olduğu gibi, "Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik" belgilerini, büyük insanlık yürüyüşünün en önünde yine coşkuyla dalgalandırabilir.

Bu günlerde, böylesi tezleri, "Bilgi Toplumu", "Yönetsel Devrim" gibi argümanlarla kullananlara sıkça rastlanıyor. Hepsi de incelenmeye değerdir.

Öncelikle yapılması gereken şey ise; kapitalist üretim ilişkilerini bir kez daha irdelemek ve bu konuyu gündelik ilişkilerimizde kullanılabilir bir anlatım kolaylığıyla toparlamak olmalıdır.

Kapitalist Üretim İlişkileri

Kapitalizm 17. yy'dan itibaren egemen ekonomik sistem durumuna gelmeye başlamıştır. Kapitalizmin ilk kez kendisini ortaya koyduğu ülke İngiltere'dir. Kapitalist üretim esas olarak sanayiye dayanır. Tarımsal üretime de makineler girmiş durumdadır.

Kapitalist üretim, feodal sistemin, el aletlerine dayanan zanaatçılık türü üretiminin üzerinde gelişmiştir. Buharlı makinenin keşfi kapitalist sanayinin başlangıcı olarak kabul edilebilir.

Kapitalizmde üretim araçları makineler, fabrikalar ve çok çeşitli hammaddelerdir. Bütün bunların sahibi olan ise burjuva sınıfıdır. Yatırımları burjuvazi yapar. Fabrikaların ve üretim için gerekli olan yatırım araçlarının sahibi burjuvazidir. Devlet ise kimi üretim alanlarında, özellikle de özel yatırımcıların pek kârlı görmeyerek yatırım yapmadıkları ya da belli bir kâr düzeyini yakalayabilmek için çok büyük boyutlarda yatırım gerektiren alanlarda girişimde bulunur. Demir çelik sanayi ve diğer hammadde işleyen sanayi dalları bunun örneğidir.

Kapitalizmde girişimci olarak tanımlanan sermaye sahipleri, kendi güçleri oranında ve kendileri için uygun gördükleri alanlara yatırım yaparlar. Amaçları yatırımları sonucunda, yatırdıklarından daha fazlasını (gündelik deyişle kâr) elde edebilmektir. Bu nedenle kapitalizm; özel teşebbüs sistemi, serbest piyasa ekonomisi, liberalizm diye de tanımlanmaktadır.

Kapitalizm yatırım için belli bir sermaye birikimini gerektirir. Feodal üretim sistemi içerisindeki ilk sermaye birikimi Batı Avrupalı tüccarların yeni ülkeler keşfetmeleri; bu ülkelerle geliştirdikleri ticari ilişkiler ve "Yeni Dünya"nın derin sömürüsü ile elde edilmiştir. Ticaretten elde edilen sermaye birikimi, makinelerin keşfedilmesi için gerekli olan bilimsel çalışmalarda, daha sonradan da fabrikaların kurulmasında kullanılmıştır.

Yeni üretim araçlarının geliştirilmesi, toplumsal üretimde ve üretici güçlerde ileri düzeyde bir sıçrama getirmiştir. Bu anlamda, kapitalizm feodalizme göre, yine sınıfsal zeminde örgütlenmiş olmakla birlikte, daha ileri

bir toplumsal formasyona işaret eder.

Ancak kapitalist üretim için yalnızca makinelerin keşfi yetmez. Bu makineleri kullanacak ve herhangi bir yere bağlılıkları olmayan, kurulan fabrikalarda çalışmak için kendi emek-güçlerini, bu fabrikaların sahibi olan burjuvaların kullanımına sunmaya hazır işçilerin de olması gerekir. İşçi/işçi sınıfı olmadan kapitalist üretim olmaz.

İşte işçi sınıfının ilk kez ortaya çıkışı da kapitalist üretimin gelişmeye başladığı yıllara rastlar. Daha önceleri bir feodal toprak beyinin emrinde bulunan; onun topraklarını, onun adına işleyen ve bütün hukuksal, bireysel hakları da bu feodal bey tarafından belirlenen; kendisi hakkında hemen hiçbir şey söyleme hakkı olmayan köylüler, ilk fabrikaların ortaya çıkışıyla birlikte, yeni gelir kaynakları bulmak için kentlere yönelmişlerdir.

Hukuki düzlemde bireysel hakların kazanılması istek ve mücadelesi bu akıma güç kazandırmıştır. Kapitalizmin ilk dönemleri köylülerin feodallare karşı verdikleri "özgürlük" savaşlarının; kendilerini kapitalistlerin fabrikalarına emanet etme "mücadelelerinin" tarihidir. Özellikle İngiltere'de ise, fabrika üretiminin (iplik dokuma tezgahlarının) gereksindiği emek-gücünün sağlanabilmesi açısından; köylüler zorla topraklarından atılarak, emek-güçlerini kapitaliste pazarlamaya hazır biçimde "özgürleştirilmiş"lerdir.

Sonuç olarak kapitalizmde başlıca iki sınıf vardır: Bir yanda, bütün üretim araçlarının sahibi olan; elindeki zenginlikleri yeni üretim alanları açmak için kullanan burjuvazi ya da kapitalistler. Öte yanda ise, gerekli üretimi yapan, kapitalistin sahip olduğu işletmelerde kendi tek varlığı olan emek-gücünü satan işçi sınıfı.

Bugün ise durum biraz daha karmaşıklaşmış durumdadır. Örneğin sanayi üretimi yapan işçilerin yanında hizmet üreten memurlar vardır. Öte yanda burjuva sınıfı, yaptığı yatırımların boyutuna, daha doğrusu sahip olduğu sermayenin büyüklüğüne göre sınıflandırılabilir. Ancak sonuç olarak temel sınıflama değişmez.

Kapitalizmde, işçinin emek-gücünden yararlanılması anlamında, ekonomik kuralların dışında herhangi bir zor mekanizması yoktur. Klasik anlamda işçinin, emek-gücünden başka hiçbir şeyi bulunmaz. Birey kendi tarihsel özgeçmişi ile işçidir. Kapitalist toplumun çok önemli bir kısmı aslında bu durumdadır. Buna karşılık toplumun çok az bir kısmı "işveren" konumundadır. Kapitalizm o günkü koşulları kapsamında, emekgüçlerinden başka birşeyleri olmayan işçileri burjuvaların fabrikalarında vb. istihdam eder.

Böylece, burjuvalar ile işçiler, tamamen kapitalist ekonomik kurallar zemininde bir alışverişe girerler. İşçiler ücret karşılığında emek-güçlerini burjuvalara satarlar. Kapitalizmin zaman içinde girdiği bunalım dönemlerinde istihdam hacminin boyutları değişir. Böylece işsizlik kimi zaman artar, kimi zaman ise daha azalır. Buna karşın, asgari bir düzeyde de olsa her zaman vardır. İşsizlik durumunda işçinin emek-gücünün gerçek hiçbir değeri yoktur. Kapitalist, işçinin emekgücünü değerlendirmek konusunda da serbesttir. Daha sonraları, işçi sınıfının verdiği toptan mücadele sonucunda, işsizlik sigortası gibi kimi sosyal güvenceler, kapitalistlerin bu serbestliğine sınırlama getirmiştir.

Bu anlamda kapitalizm işçi sınıfı ile burjuvazi arasındaki bir ilişki/bir güçler dengesidir. Her iki sınıf da ilişkiyi kendi çıkarına geliştirmek ister. Burjuva yaptığı yatırım karşılığında daha çok kâr elde etmeyi amaçlar. Buna karşılık işçi sınıfının ekonomik talebi daha çok ücrettir. Tarihin kimi dönemlerinde ise, işçi sınıfı burjuvazinin sahip olduğu üretim araçlarına da göz diker. Böylece eşitlikçi bir toplumsal değişimi talep eder.

Her kapitalist daha üretken bir işletmeye sahip olmak ister. Çünkü, üretilen malların tüketicisi, yine burjuvazi tarafından ücretlendirilen ve bu anlamda toplumsal satın alma gücü belli olan çalışan sınıflardır. Dolayısıyla kapitalist pazar, tüketim anlamında olanakları sınırlı olan bir piyasadır. Üretilen tüm malların ve fiyatı ne olursa olsun tüketilmesi gibi bir durum söz konusu olamaz.

İşte piyasanın bu sınırlılığı kapitalistleri kendi aralarında bir yarışa zorlar. Amaç en ucuza, en kaliteliyi üretebilmek, bir başka deyişle işletmenin üretkenliğini maksimize edebilmektir. Kapitalistler arasındaki bu yarış, bir dereceye kadar toplumsal gelişmeyi de uyarır. İşletmeler kendi üretkenliklerini artırabilmek; aynı pazara yönelik üretim yapan diğer işletmelerden daha ucuza üretebilmek için yeni üretim olanakları geliştirmeye çalışırlar.

Bu olgu, önlenemez biçimde sermaye gruplarının rekabetini ve sermayenin yoğunlaşmasını, merkezileşmesini dayatır. Böylece, her kapitalist piyasanın daha çoğunu elde etmeye yönelir. Bu, aynı zamanda diğer kapitalistlerin o piyasadan çıkarılmasını ve ellerindeki sermayeye el konulmasını gerektirir. Piyasa giderek, daha az sayıda, ancak daha fazla boyutlarda sermayeyi denetleyen kapitalistin eline geçer. Bu süreç tekelleşme olarak tanımlanır. Kapitalizmin bunalım dönemleri tekelleşmeye hizmet eder.

Üretilen metaların piyasada alıcı bulamadığı dönemler, kapitalizmin tarihsel bunalım dönemleridir. Bu dönemler aynı zamanda, varolan sermayenin, o günkü verimlilik düzeyiyle aynı piyasaya fazla geldiğini; daha üretken (daha ucuza üreten) tekniklerin geliştirilmesi gerektiğini; buna karşılık çalışan sınıfların o günkü gelir düzeyleri ile piyasadaki malları tüketemediklerini gösterir.

Tüketim potansiyelinin düşüşü, üretimi gereksizleştirir/olanaksızlaştırır. Böylece bunalım boy verir. Fabrikalardan işçi çıkarılır. Verimsiz işletmeler kapanır. Zayıf olan sermaye grupları piyasadan çekilmek zorunda kalır. Daha önceden, bunalımın daha zayıf görüntülendiği alanlara yatırım yapmış, elinde bunalım sürecini atlatacak sermaye birikimi (özellikle para sermaye) bulundurabilmiş gruplar ise süreci atlatabilirler. Böylece ayakta kalabilen gruplar yeni üretim teknikleri ile üretime devam edebilirler. Kimi sermaye çevrelerinin piyasadan çekilmek zorunda kaldıkları bu süreç, bir yönüyle de Sermayenin Değersizleşmesi olarak tanımlanır. Tekelleşme sermayenin değersizleşmesi ile tanımlıdır. Kapi-

talizmin bu yönü onun anarşik yapısını belirler.

Bu süreçte devlet kendi olanakları ile kimi alanlara yatırım yapar. Bu alanlar kâr elde etme olanağı olmayan ya da diğer getirdiği sektörlerin sağladığı ortalama kâr oranının elde edilemediği alanlardır. Ağır sanayi, enerji üretimi, sağlık, eğitim, ulaşım gibi kimi hizmet alanları böyledir. Bunlar aynı zamanda diğer sanayi sektörlerinin alt yapısını da oluşturur. Yani sanayide kullanılacak ara ürünlerin üretildiği, ya da emekgücünün yeniden üretimine yönelik alanlardır. Böylece devlet, burjuvazinin yatırım yapabilmesinin ekonomik olanaklarını yaratmış olur. Bunu halktan topladığı vergiler ve yabancı ülkelerle geliştirdiği doğrudan ticari ilişkilerle yapar.

Yukarıda sıralanan alanların, zaman içinde kâr bırakır duruma gelmeleri de mümkün olabilir. Böyle bir olay gerçekleşirse, devlet bu alanları özelleştirir. Kimi zaman da önemli boyutlardaki teşviklerle özel sermayeyi buraya çekmeye çalışır. Daha doğrusu özel sektörün, kendi adına böyle bir talebi olabilir. Böylesi tarihsel dönemlerde, devlet, elindeki kaynakları özel sektöre değişik yatırım alanları yaratmak; varolanları daha kârlı kılabilmek için burjuvaziye aktarır. Açıkçası burjuvaziyi sübvanse eder. Böylece devletin ekonomideki işlevi, işçi sınıfı ile burjuvazi arasında bir güçler dengesi olarak belirir. Ancak, devletin işçi sınıfından yana en fazla oranda tavır takınmak zorunda kaldığı Sosyal Devlet dönemlerinde bile, devlet, burjuvazinin yöneldiği alanların alt yapısını oluşturan girdileri üreten bir konumdadır.

Kapitalist Sömürü

Bütün diğer sınıflı toplumlar gibi, kapitalizm de bir sömürü sistemidir. Sömürü çok boyutlu olmakla birlikte, öncelikle incelenmesi gereken ekonomik sömürüdür.

Sömürü ve eşitsizlik kapitalizmin doğasındadır. Sömürü en açık biçimde, toplumsal zenginliklerin çok önemli kısmının çok küçük bir azınlığın elinde toplanmış olmasıyla; daha gündelik bir deyişle gelir eşitsizliği olarak görüntülenir. Sömürü aynı zamanda sermaye sahipleri ile işçiler arasındaki bir ilişki biçimidir.

Sermaye sahipleri piyasada tutunabilmek için sermayelerini büyütmek/daha çok kâr elde etmek durumundadırlar. Bütün toplumsal zenginliklerin üreticisi işçinin üretimci emek-gücü olduğuna göre; yukarıda belirlenen zorunluluk işçi sınıfının ürettiği zenginliklere daha fazla oranda el konulmasını ve bu zenginliklerden işçi sınıfına daha az pay ayrılmasını gerektirir. Başka türlü kapitalizm kapitalizm olarak yaşayamaz.

Burjuvazi yukarıdaki sonuca, ekonomik anlamda, başlıca üç yoldan ulaşabilir: a) Çalışma sürelerinin olabildiğince uzatılması. Bu yol daha çok kapitalizmin ilkdönemlerinde denenmiştir. Mutlak sömürü yöntemi olarak da adlandırılır. b) Emek-gücünün, aynı çalışma süresi içinde, daha fazla oranda üretken kılınması. Böylece birim zamanda eskisine göre daha fazla ve kaliteli mal üretiminin sağlanması. Buna Nispi Sömürü yöntemi denilmektedir. c) İşçiye ödenen ücretlerin olabildiğince düşük tutulması. Aslında bu sonuncu yöntem, ilk ikisinde içkinleşmiş durumdadır.

Bugünkü kapitalist sömürü özellikle gelişmiş kapitalist ülkeler düşünülürse hemen tamamen nispi yöntem üzerine oturtulmuştur. Hatta bugün zorunlu çalışma sürelerinin kısaltılması durumu bile söz konusudur. Ancak bu kısalmanın, giderek artan ve yerleşen bir işsizlik ve sermayenin daha fazla oranda kâr edişiyle birlikte, bunun da ötesinde kâr oranını artıracak üretim tekniklerinin kullanılması amacıyla olduğu da hatırlanmalıdır.

Değer ve Artı-Değer

Kapitalizmde, üretilen herşey piyasada önce değiştirilmek, sonra da tüketilmek üzere üretilir. Hiçbir kapitalist kendi gereksinimlerini doğrudan karşılamak amacıyla yatırım ve üretim yapmaz.

Aynı şey işçiler için de geçerlidir. Hiçbir işçi, bir fabrikada doğrudan kendi gündelik gereksinimlerini karşılayacak şeyler üretmez. Gereksinimlerin giderek artan çeşitliliği de böylesi birşeye olanak tanımaz. Çok büyük miktarlarda üretilen mallar, kapitalist piyasanın çeşitli mekanlarında ve kimi kez çeşitli sürelerde depolandıktan sonra, çeşitli zamanlarda tüketilirler.

Malların tüketicisi, onları üretmiş olan çalışan sınıfların kendisidir. Dolayısıyla, çalışanlar kendi sınıflarındaki başka insanların tüketimi için, az sayıda kapitaliste ait olan işletmelerde üretim yaparlar. Bu süreç, bu boyutlarıyla kapitalizme özgüdür ve Meta Üretimi olarak bilinir.

Marx meta üretimini şu şekilde tanımlamıştır: **"Birşey meta olmadan da yararlı ve insan emeği ürünü olabilir. Gereksinimlerini kendi emeğinin ürünü ile doğrudan doğruya karşılayan kimse, gerçekte kullanım değeri yaratır ama meta yaratmamıştır. Meta üretebilmek için o kimsenin yalnızca kullanım değeri değil, başkaları için kullanım değerleri, toplumsal kullanım değerleri üretmesi gerekir. (Ve salt başkası için üretmesi de yetmez. Ortaçağ köylüsü feodal bey için ürün-rant-tahıl, papaz için öşür-tahıl üretirdi. Ama, ne ürün-rant-tahıl, ne de öşür-tahıl, bir başkası için üretilmiş olmaları gerçeğine karşın, meta hallne gelmemişlerdi. Bir ürünün meta olabilmesi için kullanım değeri olacağı başka bir kimseye, değişim yoluyla devredilmesi gerekir. (Kapital, Cilt 1, s.55)**

Bu tanımlamadan da anlaşıldığı gibi, her metanın bir kullanım değeri vardır. Bu toplumsal bir Kullanım Değeri'dir. Yani, bir metanın üretilebilmesi, daha doğrusu üretiminin geçerli olabilmesi/kendisini tüketim sürecinde gerçekleyebilmesi için, toplumsal gereksinimleri karşılayabilir ve toplumun tüketim kalıpları içinde yer alabilir olması gerekir. Toplumun işine yaramayacak bir metanın üretilebilmesinin olanağı yoktur.

Toplumsal yararı olan her meta piyasada değişime sokulur. Para üzerinden değerlendirilir. Üretilen bir malın satışından elde edilen para diğer malların alımında kullanılır. Dolayısıyla para bu süreçte yalnızca aracıdır. Aslında değiştirilenler mallardır. Böylece her malın bir-

birine göre bir değeri söz konusu olur. Mallar birbirlerine göre olan bu değerleri çerçevesinde değişime sokulurlar. İşte bu değere Değişim Değeri adı verilir.

Bir malın ekonomik anlamdaki değerini onun değişim değeri belirler. Ekonomik olarak kullanım değerinin hiçbir anlamı yoktur. Ancak değişim değerini yaratan da o malın bir kullanım değerine sahip olmasıdır. Çünkü kullanım değeri olmayan bir mal değişime sokulamaz; dolayısıyla kapitalist işlerlik içinde üretilmesi de söz konusu olamaz.

Malların birbirlerine göre değerini belirleyen şey, üretimleri sırasında harcanan ortalama toplumsal emek süresidir. Üretim için ne kadar çok emek gerekiyorsa, bir başka deyişle malın üretimi için gerekli olan emek zamanı ne kadar çoksa, o malın diğerleri karşısındaki değeri o kadar çoktur. Diğer mallarla o kadar az orandaki miktarıyla değişime sokulur. Böylece her malın üretiminde söz konusu olan bir toplumsal ortalama emek zamanı vardır. Bu ortalamanın çok üzerinde bir emek zamanıyla üretim yapabilen işletmeler (üretken olamadıkları için) piyasada tutunamazlar. Sonuç olarak zaman içinde o sektörde üretim yapan işletmelerdeki emek zamanı birbirine yaklaşma eğilimi gösterir. Bir ortalama emek zamanı değeri kendisini ortaya koyar.

Bir malın üretimi için gerekli olan teknolojinin karmaşıklığının; hammaddelerin zor bulunuyor oluşunun malı daha değerli kılmasının nedeni budur. Malın ortalama emek zamanı ile belirlenen gerçek değişim değeri dışında değerlendirilmesi çoğunlukla tekelleşme süreci sonucunda ortaya çıkar. Piyasa az sayıdaki tekel tarafından denetlenmeye başlandığında, bu tekeller kendi ürettikleri malları, toplumun tüketim koşulları da uygunsa, istedikleri düzeyden fiyatlandırabilirler. Bugün gözlenen şey budur.

Böylece bir malın üretimi sürecine; çeşitli hammaddeler, emek araçlarının tümü (fabrikalar, makineler vb.), ulaşım giderleri, depolama giderleri ve doğrudan doğruya o malın üretiminde kullanılan canlı insan emeği girer. Bunlardan sonuncusuna Canlı Emek, diğerlerine ise Cansız Emek denir.

Cansız emek olarak sıralananların üretiminde de aynı şey söz konusudur. Yani tümünün üretimi için bir canlı ve bir cansız emek kullanılır. Süreç bu şekilde geriye doğru izlenirse, doğada hazır bulunanların dışındaki cansız emek ürünlerinin elde edilişinin canlı emek etkinliğine bağlı olduğu anlaşılır.

Bir malın üretiminde kullanılan hammaddeler, çoğunlukla, sahip oldukları değeri bir işleyişte yeni üretilen ürüne aktarırlar. Geriye kalan artıklarının çoğunlukla herhangi bir toplumsal kullanım değeri, dolayısıyla da değişim değeri yoktur. Buna karşılık, fabrikalar, makineler kendi içlerindeki (insan emeğinin ürünü olmaktan kaynaklanan ve toplumsal ortalama emek zamanı ile belirlenen) değeri her üretilen mal birimine parça parça zaman içinde aktarırlar. Böylece onlarda yoğunlaşmış olan değer, kendisini o sırada üretilen malın bir partisinin üretilmesiyle gerçekleştirmez. Kısaca, makine kendisini belli bir zaman sonra amorti eder. Belli zaman sonra da o fabrika, makine kullanılamaz duruma gelir.

Canlı emek ise, yeni bir malı üretmiş olması karşılığında ücretlendirilir. Böylece emek-gücü kendi piyasa değerini (ücretini) de üretmiş olur. Bunun dışında, emek-gücü, hesabına çalıştığı kapitalistin artı-değerini de üretir. Aslında bunların tümü üretilen malın değerini oluştururlar.

Emek nesnelerinin (hammaddelerin) değeri, hemen tümüyle, yeni üretilen malın değeri içindedir. Emek araçlarının (fabrika, makineler) değerinin ise ancak bir kısmı yeni üretilen malın değeri içine girer. Son olarak da insanın kendi enerjisini, bilincini harcayarak ürettiği yeni değer (işçinin ücreti ile kapitalistin kârı) yeni üretilen mala aktarılmış durumdadır.

Şüphesiz ki bu sürecin başlangıcı, yine bir değer olan ve Sermaye olarak adlandırılan bir "ilk" değerin piyasaya sokulması ile olanaklıdır.

Yukarıdaki ilişki biçimi ilk kez Marx tarafından tanımlanarak şu şekilde formüle edilmiştir:

Değer: c + v + s

Burada c Değişmeyen Sermaye'dir. Bütün emek nesnelerinin ve emek araçlarının (kısaca üretim araçlarının) üretilen mala aktarılan değeri değişmeyen sermayeyi oluşturur. Daha önce de belirtildiği gibi; bunlardan bir kısmının (hammaddelerin) bütün değeri bir kezlik üretim döngüsünde tüm değerlerini yeni ürüne aktarabilirler. Bir kısmı ise üretimin yineleyen döngüleri boyunca değerlerini yeni ürüne aktarırlar.

Formüldeki v ve s ise, o üretim döngüsünde ve eğer bütün ekonomi düşünülüyorsa, örneğin bir yıl içerisinde üretilen yeni değeri yansıtır. Bu değer, o üretim döngüsü içinde ve çalışanların emek-gücü tarafından yaratılmıştır. Yeni değerin içinde v olarak tanımlananı, kapitalist tarafından tüm değerlerin yaratıcısı olan işçiye ödenen ücret'tir. S ise Artı-Değer olarak tanımlanır. Yani, işçi tarafından üretilmiş olmakla birlikte, işçiye ödenmeyerek, kapitalist tarafından el konulan ve gündelik yaşamda kâr olarak tanımlanan değer kısmıdır. Burjuva literatüründe v + s Milli Gelir olarak tanımlanır.

Böylece, yeni üretilen değerler; işçinin ücreti ile kapitalistin kârıdır. Kapitalist, kârının bir kısmını kendi bireysel tüketimi için ayıracak, bir kısmıyla eskiyen üretim araçlarını yenileyecek, bir kısmıyla ise işletmesini genişletecektir. Böylece; ücret, işçinin ertesi gün yeniden işbaşı yapabilmesi için gerekli olan değer payı iken; artı-değer kapitalistin kendisini (bir birey ve bir patron olarak) yeniden üretmesinin koşuludur.

Artı-değer ile ücretin birbirine oranı Artı-Değer Oranı olarak tanımlanır. Sömürünün derecesi hakkında fikir verir. Kapitalist için pratik açıdan önemli olan ise; yaratılan toplam artı-değerin, kapitalistin yatırdığı toplam sermayeye (ücret + değişmeyen sermaye: c + v) oranıdır. Bu oran Kâr Oranı olarak tanımlanır. Kapitalist kâr oranını daima yükseltmek eğilimindedir.

Kapitalist açısından, kâr oranının yükseltilmesi bir zorunluluktur. Aksi taktirde, piyasa koşulları içinde diğer sermaye grupları ile rekabet edebilme olanağını yi-

tirir. Böylece kapitalizm yapısal olarak, sermaye gruplarının birbirleri arasındaki rekabete; çalışanların daha fazla oranda sömürüsüne dayanır.

Kapitalizmde, işçilerin ve diğer çalışan toplumsal grupların, daha önceki toplumsal formasyonlara göre daha ileri yaşam standartlarına sahip oldukları bir gerçektir. Ancak bu insanlar eskisine göre çok ileri derecede daha üretken konumdadırlar. Sonuç olarak da, kapitalizmdeki sömürü oranı, daha fazladır. Böylece, kapitalizmde çalışanların yaşam düzeylerinde gözlenen görece iyileşme, onların daha fazla oranda sömürülmeleriyle birliktedir. Bunun bir diğer anlamı da, bugün çalışanların olabileceğinden çok daha düşük bir konfor düzeyinde yaşıyor oluşlarıdır. Bunun da nedeni teknolojik gelişmedir. Bugün, teknoloji, çalışanları daha fazla sömürmenin aracı durumundadır.

Sonuç

Bu kısa inceleme sonrasında kesin olarak şunları söyleyebiliriz:

1- Bugün görüntülenen toplumsal, siyasal, ekonomik eşitsizlikler, masum kapitalist sistem içinde hasbelkader yönetim kademelerine ulaşmış insanların kötü yönetiminin sonucu değildir. Tam tersine, kapitalizm bir sömürü mekanizmasıdır. Yöneticiler ise, çalışanları daha çok ve sisteme uyumlandırarak sömürmeyi sağlamak amacıyla eğitilip, istihdam edilirler. Bir başka deyişle, kapitalist işlerliğin ortaya çıkardığı eşitsizlikler kötü yönetime bağlanamaz, tam tersine yönetimin, aslında ne derecede etkin olduğunu gösterir.

2- Dolayısıyla, kapitalist eşitsizliklerde yapısal bir zemin bulunur. Bu zeminin adı sömürüdür. Kapitalizmden başka bir şey beklenemez. Çünkü burjuva ideologların da belirledikleri gibi, kapitalizm sermaye sahiplerinin girişimine; aralarındaki rekabete dayanır. Rekabet edemeyenlerin piyasadan çekilmeleri verimli bir ekonomik atmosfer için koşuldur. İşte bu koşul, zamanla herşeyi kendisine esir eder ve insanı insanın kurdu yapar.

3- Bir başka yazının konusu olabilir... Ancak hemen belirlemekte yarar var: "Bilgi Toplumu", "Yönetim Devrimi" denilen gelişmeler, kapitalizmin yukarıda özetlemeye çalıştığım nesnelliğini değiştirmez. Bu anlamda da "Kapitalist ötesi" bir toplumun alt yapısı olarak da değerlendirilemezler. Yapabilecekleri tek şey sömürüyü biraz daha artırmaktır. Burjuvalar ise, hep daha çok sömürmeye yarayacak mekanizmaları geliştirirler.

4- Eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasının tek bir yolu vardır. O da, kendisini emek-gücünün sömürüsü ile gerekçelendirmeyen bir toplumsal formasyonun, bir başka deyişle sosyalizmin örgütlenmesi. Geçmiş deneyimleri, belleklerimizde ne kadar olumsuz izler bırakmış olursa olsun, sömürüyü ortadan kaldırıp, özgürlüğe ve insana gidecek yolu açacak olan; kolektif/birlikte üretim ve yönetim ile eşit paylaşımı savunan tek sistem sosyalizmdir.

BİR GÖZÜ BENDE

Bir serçe kondu
Yalağın kıyısına
Bir gözü bende

Su içti
Yalaktan
Bir gözü bende

Bir gözü bende
Uçtu gitti

YA BU

Suyu
Pirinçlere verdim
Bütün gece
Tersine sürülmüş yüreğimde
Ya bu ne
Sabahın köründe
Bu kıpkızıl çiçek

ÜÇGEN

Hüznü beklemeğe geldim

Çeşme başına oturdum
Karşı yamaçda konağın ışıkları yandı
Küçük mor bulutlar gözyüzünde

Bir de akşam yıldızı
Gün sonu aramızda
Üçgen kurulacak
Oğulumu düşününce

Damlıyor zaman
Bugün de cuma
Bugün de eylül
Bugün de çoktan üçgen

Cengiz BEKTAŞ

Yanılmanın Gerçekliği-1

Kaan ARSLANOĞLU

Giriş:

Felsefe, yüzyıllardır insanın doğasını tartışıyor. İnsan temelde iyi midir, kötü müdür? Kötülük yapısında mı vardır doğuştan, yoksa sonradan mı öğrenilir? Sorunun ne denli önemli olduğunu bilmem altını çize çize vurgulamak gerekli mi? Yoksa zaten hep kafa yorduğunuz bildik bir problem mi?

Marksistler her sorunda olduğu gibi bu sorundaki kavramların da göreli olduğunu ileri sürerler. İyi ve kötü çağlara göre değişir. Üstelik her sınıf iyiye ve kötüye farklı açıdan bakar. İnsanı 'iyi' ya da 'kötü' yapan toplumdur. İnsanın yeri, toplumdaki üretim ilişkileri ve o temelde biçimlenen değer yargıları içinde saptanır. Kişi bu saptamayı değiştirmek için çaba harcar ya da harcamaz... Belirli açılardan belirli alanlarda iyi ya da kötü olur. Sınıflı toplumlar ve son aşaması kapitalizm, insanın kendini gerçekleştirmesine engel olan toplumsal yapılardır. Üretimdeki yabancılaşma, insanın kendine ve topluma yabancılaşması sonucunu doğurur. Kötülükten arınmış insan kuşakları yaratmak için sınıfsız toplum ortamı ön koşuldur.

Kapitalizm özgürlük sloganıyla bireyi yarattı ve sistemine özgü bağımsız bir insan tipi yaratmaya çalıştı. Sosyalizm, toplumsal özgürlük sloganıyla sınıfsız topluma geçişi, kendini gerçekleştirmiş tam insana ulaşmayı denedi. İki sistemin de şu ana kadar neler yapabildiği ortada. Hiçbir toplumda ne burjuva anlamıyla bireysel özgürlük garanti altında, ne toplumsal özgürlük sağlanabildi.

Bugün insanlık, onbinlerce yıllık süreç içinde insanda neyin değiştiğini tartışıyor. Genetik olarak değişen önemli bir şey yok. Özellikle insanın beyin yapısı ve düşünsel süreçlerinde... Bu kesin gibi... Ekonomik sistemler değişiyor, sömürü biçimleri değişiyor... İnsan doğayı her geçen gün daha çok egemenliği altına alıyor. Farklı giysiler kuşanıyor, uçaklara binip uçuyor, televizyon seyrediyor, makinaları, bilgisayarları kullanıyor... Bunların hepsi ilerlemenin sonucu. Tüm bu ilerlemeler yaşanırken düşünsel yetenekleri, akıllarını kullanma alışkanlıkları gelişiyor mu? Yazık ki hayır!

Bilimsel gelişmeler insanların birbirlerini daha kolay öldürmelerine yarıyor. Savaş, iç savaş, cinayet ve işkence günlük yaşamdan eksik değil. İnsan içgüdüsel bir biçimde ürüyor. Yarınını, gelecek kuşakları değil o gün yediğini, ettiğini düşünüyor. Mutluluğu, olanakları varsa çılgınca tüketmekte buluyor. Doğayı yok ettiğine aldırmıyor. Aynı semtin bir sokağında mide bulandırıcı asalak zenginlik, öbür sokağında iğrenç bir yoksulluk bir arada bulunabiliyor. "Aklın doruklarından baktığımızda, hayat uğursuz bir hastalığa; dünya ise tımarhaneye benzer." (1)

Bir arkadaşım son kertede içten, heyecanlı bir yüzle şunu soruyordu durmadan: 60 milyon kişi Güneydoğuda dökülen kana üzüldüğünü söylüyor. Neden gitmiyorlar oraya peki? 60 milyon kişi, hiç değilse on milyon, hiç değilse bir milyon kişi bir hafta için oraya gitse, dağ bayır yayılsa, insanlarla konuşsa, silahların önüne yatsa bu iş orada biter... Güneydoğudan Bosna'ya geçer bu bir milyon kişi. Bir milyon on milyon olur, sonra yüz milyon... Niye yapmıyorlar bunu? Onları engelleyen bir şey mi var?

Bu soru size çok aptalca gelebilir. İnsanların oraya gitmelerini engelleyen bir sürü maddi etken sayılıp dökülebilir. Bir hafta içinde neleri değiştirebilecekleri karşı soru olarak yöneltilebilir. Çoğu haklı da olur bu yanıtların, bu karşı soruların. Ama en sonunda bir şeyleri iyi yönde değiştirecek olan insan değil midir? Yoksa böyle hayalcilikleri bir kenara mı atmak gerekir. O yüzden hiç çekinmeden sormak gerek insana ilişkin soruları. Evet, onları engelleyen bir şey mi var? Bir açıdan bakıldığında bir şey yok. İnsanların bir şeyler düşünmesini ve o düşündüklerini uygulamasını engelleyen ne olabilir? Ya da hangi engel doğru bir amaç için kenetlenmiş on milyon kişiyi durdurabilir?

5000 yılık yazılı tarihte bazı insanlar hep böyle sorular sormuş. İnsan, doğru, iyi bildiği hedefler doğrultusunda sayısız girişimde bulunmuş. Tarihini oluşturmuş. İnsanlık tarihi bilginin, aklın, cesaretin, güzelliğin tarihi. Aynı zamanda cehaletin, aptallığın, korkaklığın, çirkinliğin... İnsanlık tarihi insanın yanlış düşünme süreçlerinin tarihi.

İnsan neden yanılır? Akıl, sağduyu nedir ve neden onun yolunu izlemeyiz? Kötüye daha mı yatkınız yaratılıştan? İnsanın gerçekliği algılamamasının, ya da çarpık algılayıp kavrayamamasının düzenekleri nelerdir? İşte bu yazı dizisinde böyle soruların yanıtlarını aramaya, bulduklarımı göstermeye çalışacağım.

Bunun oldukça cesaretli bir girişim olacağını kestirebilirsiniz. Bu çalışmada bilimsel bilgi ve bilimsel yöntemi kullanacağım dersem, belki biraz güvenebilirsiniz bana. İşte size göstermek istediğim ilk yanılgı. Doğruyu bulmasında insana bilim rehber olur. Genel anlamda doğru, fakat basmakalıp bir söz. Basmakalıp sözlere basmakalıp olduğunu bilse de inanması insanın önemli bir zaafı... Daha ilk bölümde göreceksiniz ki, bırakınız aydınlarla yobazların bilim konusundaki bitecek gibi görünmeyen tartışmasını; bilim adamları bile bilimin ne olduğunda ve bilimsel yöntemin seçiminde an-

laşamıyorlar. Daha ilk bölümde göreceksiniz ki, insanın yanlış düşünme karakteri bilimsel süreçleri bile temelinden etkiliyor.

Psikoloji ve psikiyatri, bu konuda bana yardımcı olabilir. Gerçekten de aydınlar ruhsal, akılsal süreçleri inceleyen bu bilim dallarından insanın doğasının anlaşılmasında çok şeyler bekliyor, yanlış gördüğü her şey karşısında bir uzmana danışıyorlar. Siz bir psikiyatristsiniz, bu adam neden yere tükürdü? Siz bir psikolog olarak bu kızın şuradan atlamasını nasıl değerlendiriyorsunuz?.. Oysa yazının sonraki bölümlerinde göreceksiniz ki, psikiyatride birbiriyle çelişen, birbirini reddeden pek çok akım var. Öyle trajikomiktir ki, insanın akli süreçlerini inceleyen bilim dalı, en içinden çıkılmaz karmaşaların yaşandığı bilim dallarının başında geliyor.

Özetleyecek olursam, aylar boyu sürmesini tasarladığımız bu yazı dizisinde, insanın doğası, bu doğanın değiştirilebilirliği, yanlış algılama, yanlış düşünme süreçleri, insan bilinci, bilinç altı tartışmaları, doğru, iyi, güzelle ilgili ruhsal düzenekleri üstüne bugüne dek söylenenleri derleyip, irdeleyeceğim. Bu arada vardığım kendime özgü sonuçları da aktarmaya çalışacağım. Umarım fazla hata yapmam. İşe başlarken Bacon, bana cesaret veriyor: "Gerçek, hata yapana, karmaşaya düşenenden daha yakındır."(2)

Bilim Felsefesi ve Bilimsel Yöntem Sorunu

Kendisi de insan yanılgısının bir ürünü olarak ortaya çıkan dinin, insanın doğru düşünmesi ve bilgilenmesini engellediği çoğu aydınca kabul edilir. Bazı inanmış bilim adamları, İslam dininin bilimin gelişmesine engel olmadığını, aksine bilimi geliştirdiğini söyleseler de durum ortadadır.

"Her şeyden önce Kuran'da çizilen Tanrı imgesi, Göklerde ve Yer'de ne varsa hepsinin sahibi, dilediğine azap edip dilediğini bağışlayan, her şeye kadir (Maide-40) süreğen, mutlak ve tek hükümrandır. Dua, şükür, kader, tevekküle ilgili ayetlerde de perçinlendiği gibi Allah, her an her şeye müdahale eder, yönetir, her düzeydeki gelişmelerin düzenleyicisidir, rızkı ve onun parçası olarak bilgiyi verir, insana bir yaratı alanı bırakmaz, bilinmeyeni bilmeye yönelik merak ve araştırmayı olumlamaz, aksine kendi alanına müdahale olarak görür ve ona rağmen bir şey yapılamaz.

Nitekim, 'Ya Rabb,... senin bize öğrettiklerinden başka bilgimiz yoktur. Şüphesiz alim ve hakim olan ancak sensin. (Bakara-32),' İnkar edenlerin amelleri engin çöllerdeki serap gibidir... Veya derin bir denizdeki karanlıklar gibidir... Allah'ın nur vermediği kimsenin nuru olmaz' (Nur-39), şeklindeki yaklaşım pek çok yerde yinelenir. İnsansal yaratıcılığa prim vermez Kuran. Lut Peygambere, Nuh'a, Davut ve Süleyman'a ilim ve hükmü hep "verdik" der. Öyle ki zırh yapma gibi sıradan bir tekniği bile "öğrettik" diyerek mantığını ortaya koyar ve üstüne üstlük 'Artık şükretmez misiniz?' (Enbiya-80) şeklinde karşılık beklentisinde bulunur."(3)

Örneğin, gece ve gündüzü ölçüp ayarlayan Allah'tır. Gece ve gündüzün bütün vakitlerini hesaplayamayacağınızı bildiği için Allah sizi bağışlar... (Müzzemmil-20) deyişi çarpıcıdır. Görüldüğü gibi, daha Newton'dan (Hatta Farabi'den) beri tümüyle doğasal olduğu açığa çıkarılmış bir durumu sahiplenmekteki bilim karşıtı konum bir yana, artık çağdaş insanlık için çok basit bilgiler haline gelmiş olan şeylerin bilinemeyeceği şeklinde insan aklının gücünü olumsuzlayan bir mantıkla karşı karşıyayız."(3)

Erdoğan Aydın'dan yaptığım bu uzun alıntı İslam dininin bilim karşısındaki konumunu umarım yeterince aydınlatmıştır. Kuran'ın yaklaşımı insanın yeni bir şey öğrenmesini, yeni öğrendikleriyle eski inanışları gözden geçirmesini hoş karşılamaz. "... (Bu Kuran) herşeyi açıklayan bir kitaptır. (Yusuf-111); Bizim kanunumuzda-hükmümüzde bir değişiklik bulamazsın (İsra-77)."(3)

Peki nasıl oldu da İslam bilimi 15. yüzyıla kadar dünyaca kabul edilen gelişmelere ulaştı? Bu, açıklaması pek de zor olmayan bir paradokstur. Bugün bile Hıristiyan, Müslüman ya da Musevi olsun birçok bilim adamı, dinlerinin temelini ve pratiğini inkar eden bilimsel eylemleri doğrultusunda inanışlarıyla barışık ilerlemektedir. Düşünsel, davranışsal zaaf taşımayan tek bir insan yoktur yeryüzünde. Bilim adamının laboratuvarında materyalist, evinde idealist oluşu sık karşılaşılan bir gerçekliktir. Hatta bilginlerin çoğunun alanlarıyla ilgili konularda bile zaman zaman bilimsel yöntemden tümüyle uzaklaştıkları bilinir. Az sonra söz edeceğim gibi bugünün bilim ve teknolojisi de bağnaz Hıristiyan alemi içinde ve ona rağmen gelişmiştir.

Zamanın islam bilginleri ilahiyat alanında inancın akla üstünlüğünü, felsefe alanında din olgusunu özel bir olgu olarak gören mutlak akıl ilkesini savundular; matematik, kimya, fizik, tıp bilginleri akıl-din çekişmesinden uzak kalmaya gayret ettiler. Ancak ekonomik, toplumsal nedenlerle birlikte, dinin de reforma ve gelişmeye açık olmaması yüzünden İslam bilimi Osmanlı'yla birlikte durakladı ve bir daha batıyla yarışabilecek düzeye erişemedi.

Batı bilimi İslam bilimi gibi Eski Yunan'ı kendine temel aldı. Yunan bilimsel düşüncesi "akılcılığı" bulmak ve geliştirmekle Batıya örnek oldu. Arada körü körüne inanışın yüzyıllarca egemen olduğu bir karanlık görüyoruz. Bu karanlıkta da ellerinde fenerlerle dolaşanlar yok değildi fakat. Örneğin Bacon, 'deneysel bilim' kavramını keşfetti, deneyin önemi üstünde ısrarla durdu. Rönesansla birlikte bilimde de atılım yaşadı Batı. Kopernik, Kepler'in keşifleri, Galile'nin engizisyonla mücadelesini herkes bilir. Sonra Descartes çıktı ortaya. Bilimde 'yöntem' düşüncesini geliştirdi, bilimsel yöntemin esaslarını koydu ortaya. (Buraya kadar daha geniş bilgi için, bak. 4-5-6) Fakat, "Descartes akılcı bir filozof (tu) ama aydınlanmacı bir filozof değil"di.(7) "Akılcı tutumlar kendine özgü bir biçimde de olsa, Ortaçağda varlığını sürdürmektedir. Ama bu hiç kuşkusuz, 18. yüzyıl akılcılığından çok farklı bir niteliktedir. Çünkü Ortaçağda bireyin aklı -genel tasarıma göre- tanrısal aklın egemenliği altındadır adeta. 17. yüzyılda ise aklın kendini araştırması söz konusu genellikle; ama tam bir eleştiri var mı bu dönemde? Eleştiri ancak 18. yüzyılın, aydınlanma yüzyılının bir özniteliği değil mi?"(7) "Des-

cartes açısından doğuştan ideler ve bunların asıl kaynağı, taşıyıcısı olarak Tanrı gündeme gelecek; Kant açısından da aklın ideleri ve sadece aklın idelerinden biri olarak Tanrı gündeme gelecektir. Hemen anlaşıldığı gibi, her iki filozof da bu kavramların -ide, Tanrı- taşıdığı anlamlar büyük farklılık içermektedir. Descartes için doğuştan ideler Tanrının varlığı gereğidir. Kant için ise ideler insan aklının gereğidir; zorunlu olarak Tanrı idesi için de durum böyledir."(7) "Salt us bu bireşimsel yargıyı aşkınlık yöntemiyle, deneyi aşarak gerçekleştirebilir mi? Kant bu soruya kesin olarak şu karşılığı veriyor: Gerçekleştiremez. Böylece metafiziği kesin olarak yıkmış oluyor: Salt us deneyden yararlanmadan hiçbir bilgi gerçekleştiremez... Kant öncesi felsefenin Tanrılaştırdığı us, böylece tahtından indirilmiş olmaktadır." (8)

Evet, buraya kadar aklın önceliği, bilimsel yöntem ve deney sorununun ortaya çıkışını gördük. O halde Kant'dan sonra bilimin, engelleri ortadan kaldırılmış dümdüz bir yolda ilerlediğine inanabilir miyiz? Yazık ki hayır. Aynı tartışmalar durmadan yinelenmiş, yepyeni ve daha karmaşık sorunlar görülmüş. Felsefi idealizm ve onun bilime köstekleyici etkisi bertaraf edilemezken, bilimi her şeye kadir yeni bir Tanrı gibi görenler, pozitivizmi aşırıya götürüp bilimsel bilgiyi çarpıtanlar, mekanik materyalistler çıkmış ortaya.

19. yüzyıl sonunda Avrupa'nın ekonomik, sosyal koşullarında ve böylesi bir felsefe ortamında yeni bir düşünce doğdu: Diyalektik ve Tarihsel Materyalizm.

"Bütün olguları ne açıklar biçimindeki bir soru hiçbir zaman temel bilimsel kuramın anahtar sorusu değildir. Olguların ayrıntıları, bilimsel kuramın rehberliğinde ayrıntılı araştırmalarla açıklanabilir ki bu, kuramın önceden bütün bunlara neyin neden olduğunu belirtmesinden başka bir şeydir... Marx'ın basit ve araştırıcı sorusu şuydu: Herhangi bir tür toplumsal yaşamın varlık koşulu neydi?"(9) "Genel kuram herhangi bir 'iyi' bilimsel kuram gibi, araştırıcıya neye bakması gerektiğini söyleyerek rehberlik eder; kuram ona önceden tam olarak ne bulacağını söylemez." "Öte yandan genel kuram yeterince genel ve esnek olduğu için çürütülmeksizin, gelişmenin mümkün olabilen pek çok çeşidinin olabilirliği için geniş bir pay bırakır. Ya da belli bir durum için kuram, pek çok değişik alternatifin olabilmesine izin verir ve hangisi olursa onun açıklamasını yapabilir ve olayın gelişimini izleyebilir." (9) "Diyalektik maddeciliğin yanıtlamaya çalıştığı soru, daha çok, uygulamayı bilgilendirecek, uygulamada sınanacak güvenilir bir kuramın kurulması ve geliştirilmesinde kullanılacak yaklaşım ve yöntemle ilgilidir. Bu nedenle o, 'lütfen evrenin doğasıyla ilgili genel bir kuram icat edin' davetini reddeder; ama 'lütfen kuramlar kurarken benimsenecek ilkeleri belirtin' davetini kabul eder." (10) "Kişi mutlak gerçeği bir yana bırakır... bunun yerine pozitif bilimlerin yolundan giderek ulaşabileceği göreli gerçeklerin peşinden gider."(11) "Marksizmde en gerekli şey, somut koşulların somut olarak incelenmesidir." "Gerçek diyalektik, bir sürecin kapsamlı, ayrıntılı çözümlemesidir."(12)

Batıda son yüzyılda pozitivizmin tam anlamıyla hakim olduğu, buna karşın idealizmin bilimler üstündeki etkisinin zayıflamış da olsa sürdüğü görülmektedir. Artık aşırı pozitivist eğilimlerden yakınmaktadır pek çok kişi. Pozitivizmin insanı bir nesne, bir olgu olarak gördüğü, bilgiyi istemden, özü görünüşten ayırdetmediği ileri sürülür. Frankfurt okulundan "Horkheimer'in eleştirisi genel olarak 'bilimciliğe' ve 'birleşik bilim tasarısı' şeklinde Viyana Çevresi üyelerince ifade edilen doğal ve toplumsal bilimlere ortak evrensel ve bilimsel bir yöntem düşüncesi, özel olarak da pozitivizmin, bilimin tek bilgi ve tek kuram olduğu iddiası ve felsefenin 'yani bilime yönelik her eleştirel tavrın alçaltılmasına karşı yöneltilmiştir."(13) "Yalnızca bilimin diliyle düşünmek ve konuşmak, çocuksu ve yobazcadır," der aynı düşünür. Şunu söyler: "Doğru istemenin doğru düşünmeye bağlı olduğu kadar doğru düşünme de aynı şekilde doğru istemeye bağlıdır."(13)

Bilimselliğin bir sopa olarak kullanılması sorunu günümüz tartışmalarında üzerinde durulan noktalardandır." 'Bilimsel' dendi mi akan sular duruyor. Bu söz bir kalkan gibi kullanılıyor. Yanlışlığa varan keyfiliğin kalkanı. Peki ama bilimsellik 'bilimselliği kendinden menkul şeyhlerin kerameti' gibi bilinmezlikle mi örtülü?"(14)

Görüldüğü gibi bilimi rehber almak da bilinemezi çözme uğraşında tek başına yeterli değil. Hemen soruyorlar size: Söz ettiğiniz 'bilimsel gerçek' nasıl bir gerçek? Bu gerçeğe ulaşırken niyetiniz, yönteminiz, felsefeniz neydi? Tüm bu sorular son yüzyılda gelişmiş (ya da çetrefilleşmiş) bilim felsefesinin yanıt aradığı sorunlar. İnsanın yanlış düşünme süreçleriyle, daha sonra iyice içine gireceğimiz ruhbilim sorunlarıyla yakından ilgili olduğundan ve yine daha sonra bu bilgilerden yararlanacağımız için konuyu derinleştirmekte fayda var.

Popper ve Kuhn iki bilim felsefecisi. Pozitivizme eleştiri noktasında zaman zaman birleşiyorlar, zaman zaman ayrılıyorlar. Uzun sayılabilecek alıntılarla görüşlerini özetlemek istiyorum: "Bilim Kuhn'un dediği gibi 'devrimlerle', Popper'in savladığı gibi 'evrimle' de gelişse, kesintili ya da düz bir akış, bir sürekliliktir... Bir görüşün bilimsel olup olmadığının temel bir ölçütü var. Bunlardan biri akışta yer alıp almadığıdır, birisi de yöntemi."(15)

"Popper'a göre bilimsel araştırma yöntemi şu aşamalardan oluşur: 1- Sorun (Çoğucası varolan kurama ya da beklentiye aykırılık). 2- Önerilen çözüm, bir başka deyişle yeni kuram; 3- Yeni kuramdan sınanabilir önermelerin tümdengelimle çıkarılması; 4- Sınamalar, yani başka şeylerin yanısıra (ama yalnızca başka şeylerin yanısıra) gözlem ve deneyle yadsıma girişimleri, 5- Yarışan kuramlar arasında yeğleme yapılması. (Magee)" (15) "Popper, bilimsel bir araştırmanın temel ayırdedici özelliğinin doğrulanabilirlik değil, yanlışlanabilirlik olduğunu öne sürer... Bu nedenle tersini olanaksız sayan bir dinsel önerme doğrulanabilse de bilimsel değildir. Bilimsel bilgi her zaman yanlışlama olasılığını taşıdığı için bilimseldir (Magee)."(15)

Şimdi biraz da Kuhn'un savlarına bakalım. Onun amacı bilimin ne olması gerektiğini saptamaktan çok, "doğası ve işleyişini" incelemekmiş gibi görünüyor. Söyledikleri oldukça karmaşık ve bilime duyulan güve-

ni sarsıcı da olsa, görüşlerinin bir çoğuna katılmamak mümkün değil. Üstelik çıkarımları daha sonra enine boyuna ele alacağımız, insan neden yanlış düşünür, neden yanılır sorunsalına ip uçları sağlıyor. Onu okuduktan sonra insan, bilim adamlarının durumu buysa sokaktaki adamın kafasına şaşmamak gerekir diye düşünmekten kendini alamıyor.

"Bilhassa paradigma öncesi devirlerin şaşmaz bir özelliği hangi yöntemler, sorunlar ve çözüm kıstaslarının geçerli olacağı konusunda sık sık ve oldukça derin tartışmaların yapılmasıdır, ama hemen belirtelim ki bu tartışmalar herhangi bir anlaşmayla sonuçlanmaktan çok, çeşitli fikir okullarının birbirinden ayrışmasına yarar." (16) "... Rakip paradigmalar arasında yapılacak seçimin sürekli şekilde yarattığı sorulara olağan bilimin ölçütlerinden yola çıkılarak yanıt bulunamayacağına dair ilk kesin göstergemizi elde ediyoruz... Kendi paradigmalarının göreli üstünlüğü üzerine yaptıkları tartışmanın bir sağırlar diyaloğu olması kaçınılmazdır çünkü böyle bir tartışmada yaratılan döngüsel kanıtlamalar, ister istemez, her paradigmanın kendine hedef aldığı kıstasları aşağı yukarı tahmin edebildiğini ve hasım paradigmanın benimsediği bazı kıstaslarda da eksik kaldığını gösterecektir... Değerlerin çatışması da yalnızca olağan bilimin tamamen dışında kalan ölçütler sayesinde çözülebilir ve paradigma tartışmalarını devrimci yapan başlıca etken de, bilim dışı ölçütlere duyulan gereksinimdir." "Gerçek bir gözlem dili oluşturma çabalarının tarihi de bu kanıtlardan kaynaklanan kuşkuları fazlasıyla güçlendirmiştir... Bu şekilde önceden tamamıyla bilinen bir dünya hakkında bilgi vermekle sınırlandırılmış hiçbir dilin 'verilmiş' üzerine tarafsız ve nesnel bilgi üretmesi beklenemez." "Hatta yeniliği yapanın ve onun da ustalarının milliyetleri yahut daha önceki itibarları bile bazan önemli bir rol oynayabilmektedir." "Şansımıza bakın ki, bilim adamlarını eski paradigmayı reddederek yenisini yeğlemeye iten başka bir yol daha vardır. Burada söz konusu olan, bireyin neyin uygun ya da estetik olduğuna dair duygularına yönelen fakat hiçbir zaman tam olarak açık seçik ifade edilmeyen kanıtlamalardır.. Bugün bile Einstein'ın genel kuramı insanları başlıca estetik ilkeler sayesinde kendine çekebilmektedir ve öyle sanıyorum ki bu, matematikçiler dışında çok az kişinin algılayabildiği bir çekiciliktir." (16) Bunca olumsuz savdan sonra düşünür, kendi hakkında pek de iyi düşünülmediğinin farkında olduğunu gösterir: "... Görüş birliği sağlanmasında Bilim adamlarının paylaştıkları ilke ve değerlerin yeterli olmadığı düşüncesinde ısrar ettiğim için de zaman zaman öznelliği ve akıl dışıcılığı yüceltmekle suçlandığım oldu." Kuhn daha pratik bazı sonuçlara varır: "Bilim felsefecileri bilimsel kuramların doğrulanmasında artık eskisi kadar mutlak ölçütler aramamaktadır. Hiçbir kuramın mümkün olan bütün ilgili sınavlardan geçirilemeyeceği gerçeğinden yola çıkarak, bir kuramın doğrulanıp doğrulanmadığı sorusundan çok, varolan kanıtların ışığında, olasılığının ne olabileceğine önem vermektedirler." "İki rakip kuramdan hangisinin olgulara daha iyi uyduğunu sormak tamamıyla akla yakındır." (16) Bilimle ilgili onca karmaşık ve güven sarsıcı savlardan sonra varılan yer Engels'den yaptığımız yukarıdaki alıntıda saptanan gerçeğe yakın bir yerdir. Bu gerçeğin başka bir ifadesi de şudur: "Bilimsel doğru matematik olarak yalnızca bir yüksek olasılıktır. (Reichenbach)" (15)

Bilimin gelişme sürecinde ilgi çekici bir noktayı da Althusser vurgulamıştır. Bu düşünürün dokunduğu nokta gerçi felsefeyle ilgilidir, fakat ruhsal-akli süreçlerin inceleme alanlarını ve ruhbilim akımlarını felsefenin dışında saymamak gerekir. Bu, aynı zamanda psikiyatri ve psikoloji alanında nasıl olup da bu kadar çok ekolün bir arada bulunabildiğini göstermektedir: "Bilimler tarihinde daima iki süreç görülmektedir: hataların ayıklanması (tamamen ortadan kalkarlar) sürecl ve önceki teorik unsurların ve bilgilerin, yeni edinilmiş bilgiler ve yeni teoriler içine oturtulması süreci. Yani ikili bir "diyalektik": "hataların" tamamen ayıklanması ve değişmiş olmakla birlikte halen geçerli eski sonuçların yeni elde edilmiş bilgilerin teorik sistemi içine dahil edilmesi. Felsefe tarihi başka türlü işlemektedir: yeni felsefi biçimlerin, daha önceleri egemen olan eski biçimleri egemenliği altına alma mücadelesi. Felsefe tarihi, felsefi oluşumlar içinde gerçekleşen eğilimler arası bir mücadeledir ve bu daima egemenlik kurma mücadelesidir. Ama paradoks şuradadır ki, bu mücadele bir egemenliğin yerine başka bir egemenliğin geçmesiyle sonuçlanır: eski bir oluşumun yani hasmın elenmesiyle değil (zira felsefede bilimlerdeki anlamıyla hata yoktur). Hasım hiçbir zaman tamamen yenilmez, yani hiçbir zaman tamamen ortadan kaldırılmaz, tarihten silinmez. Yalnızca egemenlik altına girer ve uzun bir mücadeleden sonra onu alt eden yeni felsefi oluşumun egemenliği altında yaşamaya devam eder: konjonktür izin ve fırsat verdiğinde yeniden ortaya çıkmaya hazır bir şekilde egemenlik altında yaşamını sürdürür." (17) "Evet, kafamızı kıracağız. Ama bilin ki bilim adamları da (gerçek bir pratik içinde olan bütün insanlar gibi) kafalarını kırabilirler. Ama bu başka bir biçimde olur: başlarına geldiğinde, olayı soğukkanlılıkla gözlemlerler ve çalışmalarını sürdürürler. Ama bir filozof kafasını kırınca, tamamen başka türlü olur: zira o, düşmediğini göstermek için ileri sürdüğü teori içinde kafasını kırar. Siz hiç yanıldığını kabul eden filozof biliyor musunuz? Bir filozof hiçbir zaman yanılmaz."(17)

Psikiyatrinin Baskın Felsefesi Nedir?

Bugün psikiyatri ve psikoloji alanında önemli gelişmeler yaşanıyor. Bir yandan beyin fizyolojisi ve patofizyolojisiyle ilgili çalışmalar, bir yandan psikofarmakolojiyle ilgili araştırmalar organik psikiyatri, biyolojik psikiyatri gibi disiplinlerin doğmasına ve güçlenmesine yol açmıştır. Psikiyatriyi pozitif bilimlere yaklaştırma gayretleri başarılı olmuştur. Ölçme teknikleri geliştirilmiş ve birçok ruhsal durumun bilimsel araştırmalarda sayılarla değerlendilmesi aşamasına varılmıştır. Değişik psikoterapi tekniklerini birbiriyle karşılaştırılması bu yolla olanaklı hale getirilmiştir. Ancak bu gelişmelere karşın tüm eski kuramlar da günümüz psikiyatrisi içinde varlığını sürdürmekte, birçok uygulamacı değişik nedenlerle kendilerine yakın bulduğu herhangi bir akımın ortodoks ya da reformist yolunu izlemektedir. Bu

konunun anlaşılmasında umarım Kuhn ve Althusser'den yaptığım yukardaki alıntılar açıklayıcı olur.

Ancak söz konusu alanda günümüz bilim adamlarının önemli bir bölümü "felsefesizdir". Birbirine taban tabana zıt akımların görüşlerini bir arada benimsemek, yalnızca psikiyatri ders kitaplarında görülen bir tutum değil, tanı ve tedavi yaklaşımlarında da varlığını sürdüren bir uygulamadır. Dünyada psikiyatristler arasında tanı ve ölçüt birliği sağlama doğrultusunda önemli adımlar atılmıştır. Amerikan Psikiyatri Birliği ve Dünya Sağlık Örgütünün birbirine çok benzer tanı sınıflamaları ülkemizde de kullanılmaktadır. Bunlardan birinin giriş bölümünden yaptığım alıntı yukarda anlatmaya çalıştığım gerçekliğe bir örnektir. "Akli bozuklukların bazılarında hastalık nedeni ve patoflzyolojik süreçler bilinmektedir. Örneğin organik akıl bozukluklarında olduğu gibi... Bununla birlikte çoğunda hastalık nedeni bilinmez. Bu bozuklukların nasıl oluştuğunu açıklamada her zaman ikna edici olmasa da birçok kuram geliştirilmiş ve kanıtlarla desteklenmiştir. DSM III-R de gösterilen yaklaşım, hastalık nedeni ve patofizyolojik süreçlerle ilgili olarak kuramlardışıdır (alheoritical)... Şüphesiz ki zamanla, nedeni bilinmeyen bazı bozuklukların biyolojik nedenleri bulunacak, bazılarının oluşumunda rol oynayan psikolojik; ya da birlikte rol oynayan hem psikolojik, hem sosyal, hem biyolojik etkenler gösterilecektir... Bu, genel, kuramlar dışı yaklaşımın en önemli sebebi, her bozukluk için akla uygun nedensel kuramların hep birden yansıtılmasının olanaksızlığından ötürü, değişik kuramsal yönelimli klinisyenlerin DSM-III-R yi el kitabı olarak kullanmada güçlerle karşılaşacağı kaygısıdır."(18)

Gerçi ciddi bilimsel araştırmaların içindeki kesimde yönelimler daha belirgindir, arada da "kendiliğinden felsefe" hakimdir." Bilim üzerinde, yalnızca filozofların kafalarında değil, aynı zamanda bilim adamlarının kafalarında da yanlış fikirler var. İlerlemeyi sağlamak yerine, gerçekte "epistomolojik engeller" (Bachelard) olan sahte apaçıklıklar. Bunları, ileri sürdükleri hayali çözümler altında örttükleri gerçek sorunları göstererek eleştirmek ve yok etmek gerekir. Ama, daha da ileri gitmek gerek: ve eğer bilimsel faaliyet alanının bazı yerlerinde bu yanlış fikirler hüküm sürmekteyse bunun bir rastlantı olmadığının kabul etmek gerek. Bunlar bilimsel olmayan ideolojik düşünce ve tasarımlarıdır. Geçici olarak, bilimsel ideoloji, ya da bilim adamlarının ideolojisi diyeceğimiz şeyi oluşturmaktadır. Bunları farketmeye ve eleştirmeye muktedir bir felsefe, bilim adamlarının dikkatini, bu kendiliğinden bilimsel ideolojinin temsil ettiği epistemolojik engelin varlığına ve etkisine çekmeyi sağlayabilir."(17)

Yine de araştırma pratiği içinde artık belli bir ilke birliğine varılmıştır. ".. Açık seçik tanımlanmış ve tekrar tekrar denetlenerek doğruluğu tespit edilmiş verilere dayanan, doğru ve yanlış olduğu kanıtlanabilir olan varsayımlar bilimsel olarak kabul edilir." (19) "Günümüzde bilimsel yöntem dört aşamalı (gözlem, hipotez kurma, hipotez sınama, genelleme) bir süreç olarak kabul edilmektedir ve bu dört aşamanın dördünde de istatistik yöntemlerden yararlanılması çoğu zaman zorunludur." (20) "Günümüzde biyolojik ve tıbbi problemleri tarafsız ve eleştirici bir düşünce içinde sayısal esaslara göre değerlendirmeye alışmamış olan bir hekim, bir bilimin temsilcisi değil, ancak bir sanatın uygulayıcısı olabilir."(21)

Bununla birlikte, insanın ruhsal süreçlerinin sayılarla ifade edilemeyeceği gibi haklı görünen gerekçelerle pozitivizme direniş sürmektedir: "Freud düşüncesinin bilimsel olmadığını iddia etmek, özellikle akademik psikoloji uzmanları arasında moda olmuştur. Böyle bir tavır takınmak, aslında bilimsel yöntemden ne anlaşıldığına bağlı olan bir şeydir. Sosyolog ve psikologların genelde duygusal bir bilimsel yöntem anlayışları vardır çoğunlukla. Bu yöntemi; veri toplamak, sonra bunları çeşitli sayısal ölçüm ve biçimlerle (bilgisayarların da büyük yardımıyla) incelemek, sonuçta da herhangi bir bilimsel teori veya en azından bir varsayıma ulaşmak olarak tanımlayabiliriz." (22) SÜRECEK...

KAYNAKLAR:

1- Goethe. (Aktarım: Martin Jay, Diyalektik İmgelem, Ara Yay. 1989.)
2- Bacon. (Aktarım: Thomas S. Kuhn, Bilimsel Devrimlerin Yapısı, Alan Yay, 1991.)
3- Erdoğan Aydın. Cumhuriyet Bilim ve Teknik, Sayı 326.
4- Server Tanilli. Uygarlık Tarihi, Say Yay. 1992.
5- Thema Larousse, Milliyet Yay. 1, 1993.
6- Afşar Timuçin. Düşünce Tarihi, BDS Yay. 1992.
7- Betül Çotuksöken, Akılcı Felsefe ile Aydınlanma Felsefesi Üzerine, İnsancıl, Sayı 7.
8- Orhan Hançerlioğlu. Düşünce Tarihi, Remzi Kitabevi, 1987.
9- Maurice Cornforth. Marxist Toplum Kuramının Temelleri, İnsancıl, Sayı 25.
10- Maurice Cornforth. Marksizmin Bilimsel Niteliği, İnsancıl, Sayı 28.
11- Engels. (Aktarım: Maurice Cornforth. Marksizmin Bilimsel Niteliği, İnsancıl, Sayı 28.)
12- Lenin. (Aktarım: Yukarıdaki eser, İnsancıl, Sayı 26.)
13- Tom Bottomore. Frankfurt Okulu, Ara Yay. 1989.
14- Mustafa Sercan. Ruhi Su'nun Soyu Sopu ya da Yalçın Küçük'ün Bilim Dışı "Bilimselliği", İnsancıl, sayı 18.
15- a.g.e.
16- Thomas S. Kuhn, Bilimsel Devrimlerin Yapısı, Alan Yay, 1991.
17- L. Althusser, Felsefe ve Bilim Adamlarının Kendiliğinden Felsefesi, V Yay. 1990.
18- Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders DSM-III-R, American Psychiatric Association, 1987.
19- Oğuz Arkonaç. Psikiyatrik Semptomlar ve Sendromlar, Nobel Tıp Kitabevi, 1987.
20- Sıtkı Velicangil. Biyoistatistik, Filiz Kitabevi, 1984.
21- Low C.R. (Aktarım: Yukarıdaki eser.)
22- Erich Fromm. Freud Düşüncesinin Büyüklüğü ve Sınırları, Arıtan Yay. 1993.

Moderni Aştılar; Postmodern Takılıyorlar!

Dursun Mehmet ŞEKEROĞLU

Türkiye'de burjuva sanat çevrelerince gösteriş unsuru olarak kullanılmaya başlanan **postmodern** kavramıyla ilgili tartışmalara girmeli mi?

Batı ülkelerindeki sanat akımı tartışmalarını Türkiye edebiyat (veya başka sanat dalları) gündemine sokmayı bir ilericilik gereği sayan taklitçi-alafranga edebiyat zümresi, bir yandan bu kompleksli zihniyeti nedeniyle, diğer yandan da yapısı gereği şaşırtıcı yeniliklere sahip çıkmak ve zihinleri bulandırmak amacıyla, ortaya sürekli gerçekleri çarpıtıcı kavramlar atmakta ve göz kamaştırarak öncü savaşçı havalarına girmektedir. Tabii bu arada doldurduğu bir pazar da vardır.

Postmodern tartışmalarına girmek, bu zümrenin attığı 'kemiğe' saldırarak oyuna gelmek saflığını da içinde taşıyabilecek bir tutum olabilir. Gerçekten de, kavramlarla uğraşmayı amaç haline getirmiş olan ve bunu yaparken kavramların simgeledikleri (simgelemeleri gereken) gerçekliği örtbas etmeye çalışan bu zümre için önemli olan, örneğin postmodern kavramının çeşitli boyutlarda tartışılarak anlaşılması değil, gerçek ilişkilerden kopuk, gösterişçi dil canbazlıklarıyla kendini tatmin etmektir.

Postmodern kavramının ne anlama geldiğini araştırmak bizi pek ileriye götürmeyecektir; çünkü üzerinde birleşilebilecek bir tanım bulmak mümkün değildir. Hatta bu kavramı, ona olumlu anlamlar yükleyerek kullanan bizdeki taklitçilere sorun, hepsi size farklı tanımlar getirecektir. Demek ki tanımdan başlamak anlamsız.

Türkiye'de bazı burjuva sanat eleştirmenlerince kimi kitaplarına postmodern pahası(!) biçilen romancılara, örneğin O. Pamuk'a, L. Tekin'e ve iki 'anlatı'sının postmodern olduğunu kendisi ilan eden H. Yavuz'a, onların sözkonusu etmek istemediğim yapıtlarına bir göz atmak bizi bir yere götürebilir mi? Evet, belki de örnekten başlamak en uygun yol olacak. Nedir 'bu' kitapların temel özellikleri?

Mantıksal ve yapısal bütünlük taşımazlar: Bölük pörçük resimler çizerek gerçekliği sonuna kadar zorlayan, hatta onu yer yer deforme eden -etmeye çalışan- kendilerinin bile anlamak savında olmadıkları bir semboller dili kullanırlar. Gerçekliğin buradaki parçalanış türü, gerçekliği alışılmışın dışında, yeni biçim arayışlarıyla yansıtarak zenginleştirmeye değil, onu deforme etmeye yöneliktir ve bunların büyük çoğunluğu tipik bir şekilde 'benden sonra tufan' ile apokalipse karışımı kötümser çabalardır.

- Akla dayanmayan, tersine aklı reddeden, irrasyonel, gizem, esrar ve sembollerle dolu bir sosyal atmosfer yaratırlar. Bununla, okuyucunun merak duygusunu uyandırmaya çalışırlar; çünkü okuyucunun serseme çevirdikleri algılama yeteneğini, ilgisini ancak böylece canlı tutma şansları olabilir.

- Bizdeki sözde postmoderncilerin söylemleri, Batı ülkelerindeki postmoderncilerin tarihsel-toplumsal temele dayalı (ama yine de seçkinci ve tutucu özellikler taşıdığı için reddedilmesi gereken) tepkilerinde izlediğimiz biçimleri taşımaz, taşıyamaz. Batıdaki postmodernciler, pozitivizmi eleştirirken, yer yer, modern insanın ideolojisi haline gelen teknolojiyi ve buna bağlı olarak ortaya çıkan yabancılaşmayı da eleştirirler. Bizdekilerin ise tepkileri yön değiştirerek, toplumsal ve insani sorumluluk taşıma duygusuna, toplumsal eşitlikten yana olan çözüm önerilerine karşı yönelmiştir. Bu bağlamda, antisosyalist, seçkinci ve tutucudurlar da.

- Gelecek tasarıları kuran ideolojileri tarihin çöp sepetine(!) attıktan sonra, kendileri, geçmiş-gelecek diyalektiği taşımayan, şekilsiz bir pseudo tarih kurmaya çalışırlar. Yarattıkları bu, esrarlarla dolu, ne olduğu bilinmeyen birşeylerin arandığı ve beklendiği çarpıtılmış tarih labirentinin geçmişe ait bölümünün karanlık delhizlerinden esrarlı, kanlı leşli kısa öyküler alınır ve kiç ve arabeskle atbaşı giden bu masalımsı olaylar salatası, şuradan buradan kotarılan alıntılarla yanyana koyulur.

- Nostalji dünyasında dolaşıp durmaları da hem bir yandan şovdur (öyle ya, onlar bugünün taşralılaşmış bayağı dünyasının değil, dünün o asiller dünyasının insanlarıdırlar!), hem de -diğer yandan- statükoya duydukları içsel bağlılıktan kaynaklanır. Ayrıca, seçtikleri geçmiş, onlardan sorumlu davranmayı istemediği için sığınılan fildişi bir kuledir...

Özde bunlara benzeyen başka özellikler sıralamak olası, ama şimdilik bu kadar yeter.

Türkiye'de kapitalizmin gelişmesine benzer şekilde ortaya çıkan, postmoderncilik diyebileceğimiz bu tepeden inme, mantar gibi oluşan köksüz gelişmeyi savunup taklit edenler bu yazımı okuduklarında şöyle diyeceklerdir sanırım: "Bakın işte asıl kompleks, bizde de postmodern olabileceğini kabul etmemek, edebiyatı-

mızdaki gelişmeleri yadsımaktır."

Böyle bir eleştirinin mantığı, başka ülkelerde, onların somut koşulları sonucu- ortaya çıkan sanat kavramlarını olduğu gibi Türkiye sanat gündemine sokarak sanat alanında çağ atlanabileceğini, dahası böyle bir şeye gerek olduğunu sanacak kadar yüzeysel düşünenlerin, Batı karşısında onmaz bir kompleks taşıyanların mantığıdır. Üstelik, bu mantığın sahibi komprador Türk aydını, modern çağın gereği olan savaşımlardan, direniş ve acılardan geçmeden modern çağı düşünde aşıp postmodern (bu kavram onlara modern çağın ötelerindeki bir üst aşamayı, 'başkalığı' telkin etmektedir) ulaşabileceği hayalini kurabilecek kadar safça ve miskince bir hazırcılık içinde yaşamaktadır. Yabancı diller, -tabii Batı dillerini kastediyorum- bilme ayrıcalığını kullanarak, o dillerden doğrudan okuduğu kitap veya yazılardaki estetik tartışma kavramlarını olduğu gibi Türkiye'de 'tedavüle' çıkarmayı bir modernlik, bir üstünlük göstergesi sanabilmektedir bunlar.

Türkiye'de Berna Moran ve Hilmi Yavuz gibi mega eleştirmenlerin postmodern adıyla ortaya sürdükleri yazarlar, gerçekte, Milan Kundera'da en tipik örneğini gördüğümüz, kapitalist ilişkiler tarafından koşullanan, egoizmi ve sorumsuzluğu savunan, kin dolu narsizmlerinde saplanıp kalmış seçkinci, dolayısıyla antisosyalist yazarlardır. (Bu arada, tabii ki 'sosyalizm' kavramını da açıklığa kavuşturmak çok önemlidir; hatta, bu kavram da, postmodern kavramı gibi 'dışarıdan', 'tepeden inme' alındığında sosyalizmi savunmak yüzeysel ve köksüz bir ideolojik saplantıyı savunmaya dönüşebilir; ancak, bu bağlamda, en az sosyalizm kavramının tanımlanması kadar önemli olan konu, sosyalizm sözcüğünü duyunca narsist ve egoist tepkileri kabarıverenlerin bu şartlanmalarının ardındaki asalak zihniyetleri ve tutumlarının belirlenmesidir).

Önce, kimi Osmanlı Divan şairlerinin yaptıkları gibi, oradan buradan kotardığınız kavramlarla, şablonlarla türedi şeyler yazacaksınız ve böylece sizi birşey sanan türedi genç yazarlara yönlerini göstermiş olacaksınız; bir yandan, zihin masturbasyonu türünden böylesi şeyler yazan gençlerin, daha henüz etten kemikten şeyler yazmasını beceremeden, hatta bunu denemeye bile gerek duymadan (öyle ya, onlar yükseklerde dolaşır, bayağı halkın sorunlarıyla ellerini kirletmezler ve moda kavramla 'uçuk' şeyler yazarlar), güya postmodern türde yazdıkları şeylere ödüller hediye edip övgüler düzeceksiniz; sonra da kalkıp, "Türkiye'de neden az kitap okunuyor yahu!" diye şaşıracaksınız. (Az kitap okunmasının tek nedeninin bu olmadığını biliyorum tabii).

"Geri kalmış, cahil(!)" halkınızdan nefret etmeniz, sizi postmodern maskaralığına, çeşitli sürrealist saplantılara sığınmaya itmektedir Beyler! Herşeyi elinize yüzünüze bulaştırdığınızın farkına varın artık!

DAĞ DUASI

Yalnız sen yalan söylemedin bize dağ
Ne denli görkemliysen çocuk gözlerimizde
Ergenlik ve yaşlılık günlerimizde de öyle parlak
Kuşkusuz bilirim bildiririm
Doğruluktan başka yoktur tapacak

And olsun ki dağa taşa
And olsun ki dağa taşa
And olsun ki dağa taşa.

Toros dağlarında göçer kadınlar
Türküler söylerler ezelden ebede hüzün
Ve hâlâ sana yakarırlar yürekleri çıplak
Kuşkusuz bilirim bildiririm
Doğallıktan başka yoktur tapacak

And olsun ki dağa taşa
And olsun ki dağa taşa
And olsun ki dağa taşa.

Doğu'da Himalaya dağları erkek
Batı'da And dağları dişi
Dağ dağa kavuşurken zifaf gecesinde utangaç
Kuşkusuz bilirim bildiririm
İçtenlikten başka yoktur tapacak

And olsun ki dağa taşa
And olsun ki dağa taşa
And olsun ki dağa taşa.

Üst üste yağan karlarla demlenir zaman
Karışır birbirine eski ile yeni
Ancak mağaralarda çözebildiğimiz dağ dili hey
Kuşkusuz bilirim bildiririm
İmgelerden başka yoktur tapacak

And olsun ki dağa taşa
And olsun ki dağa taşa
And olsun ki dağa taşa.

Asya'da Tanrı dağları bir yanı gerçek bir yanı düş
Allahuekber dağları Anadolu'da kar ile boran
Nerdesin hey, düşten de güzel olan gerçek
Kuşkusuz bilirim bildiririm
Düşlerimizden başka yoktur tapacak

And olsun ki dağa taşa
And olsun ki dağa taşa
And olsun ki dağa taşa.

Müşür Kaya CANPOLAT

Biraz Felsefe, Biraz Öfke ve Okuyucuya Bir Mektup

Neslihan ŞENOCAK

Mutluluk... Sevgili Aristoteles, bunun mutlak bir son olduğunu söylemişti. Ünlü **'Nichomachean Ethics'** adlı eserinde insanoğlunun tüm erdemli davranışlara mutlu olmak için kalkıştığını savunmuştu. Ona göre, insan mutluluk duyduğu için dürüst davranır, başkalarına iyilik eder. Erdemler kişinin asıl hedefi değildir. Her insanın ulaşmayı hayalettiği mutlak son tektir: Mutluluk. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, Aristoteles'in, ondan önce de Platon ve Socrates'in Yunancada "Eudaimonia" sözcüğüne karşılık gelen mutluluk kavramları, bizim gündelik dilde kullandığımızdan farklıdır. Yine de özde, her ikisi insanın olumlu bir ruh hali içinde bulunması düşüncesine dayanır.

Ah Aristoteles! Egemen sınıfın yararını gözeten, gelmiş geçmiş tüm evrensel düzenlerin ilk sözcüsüydü belki de. Yiğit (1) Makedonya Kralı İskender ritüel kıyımlara giriştiği Asya'daki yağmalamalarından elde ettiği altınlarla, öğretmeni Aristoteles'i bolluk ve huzur içinde yaşatıyordu. Maddi, manevi hiçbir yaşam kaygısı taşımayan Aristoteles, ünlü **'Lycee'** sinde tüm düşünce tarihini kökten etkileyecek felsefe okulunun temelleri kuruyordu. Belki de bu yüzdendir ki, felsefe dünyasında, ancak refah ve zenginliğin hakim olduğu bir ortamda gerçekten felsefe yapılabileceği görüşü gelişmiştir.

Hiç şüphesiz, Aristoteles'in düşünce sistemi, ortaya attığı kavramlar, botanikten anatomiye pek çok bilim dalının ilk kuruluş adımları sayılabilecek çabaları insan düşüncesinin gelişiminde dev bir sıçrama gerçekleştirdi. Ancak bireye mutluluğun gizli formüllerini öğretmeye çalışırken, egemen sınıfın Yunan "polislerinde" kurduğu düzeni, sınıf ayrımcılığını, köleliği, toplumcu bir ahlak anlayışını görmezlikten gelmesi yüzünden, yüzyıllar sonra Ortaçağ'ın "post-aristokrat" ruhban sınıfı eliyle, Hıristiyan felsefesinin neredeyse oyuncağı durumuna gelecek, eserleri skolastik felsefenin temel taşlarına dönüştürülecektir.

Aristoteles'den sonra, Epikuros bireyciliği daha da abartılı boyutlara taşımış, dikkatsiz bir okuyucunun kolaylıkla Ömer Hayyam'ın sefahat felsefesiyle karıştırabileceği "Zevk'e dayalı bir felsefe sistemiyle düşünce tarihinde önemli izler bırakmıştır. Epikuros'un mutlak sonu zevktir. Ancak onun zevk anlayışı, "maddi manevi acı veren herşeyin bireyden uzak olması" mantığına dayanmaktadır.(1)

Felsefede bazı toplumcu kıvılcımlar görebilmek için Stoacıların ortaya çıkışını beklemek gerekecektir. Ancak burada felsefe tarihini incelemek gibi bir niyetim ve buna yetkinliğim de olmadığından Stoa felsefesinin ve sonrasını derinliklerine inmeyeceğim.

20. yüzyılın kapitalist düzeninde açık olan birşey varsa, o da erdemli davranmanın her zaman ve her insana mutluluk vermediği. Öyle olsaydı, bu yazının ortaya çıkışını hazırlayan nedenler de tümüyle ortadan kalkardı. Ortadan apaçık bir düzen, egemen bir sınıf var: Burjuva sınıfı. Emekçinin ezildiği sömürüldüğü bir düzen bu. Böyle bir düzende bireylerin mutluluk anlayışında ortak paydalardan sözetmek çok zor. Hele hele, toplumun, ezilen, hırpalanan, hakları hiçe sayılan emekçi sınıfının mutluluğu gibi bir kavramın varlığına inanmak öyle güç ki. Erdemli davranışların insanoğluna mutluluk getireceği, zevk vereceği düşüncesi gülünç olmaktan öteye gidemiyor. En azından kurulu düzenin öğretileri böyle bir insan yetiştirmekten çok uzak. Zaten bu düzende bir öğretiden çok, sistemli bir beyin yıkamadan sözedilebilir ancak. Nereye kaçarsanız kaçın, televizyonla, gazeteyle, duvar afişleriyle sizi bulacak bir beyin yıkama işlemi. Problemi keşfetmek, çözümün yarısıdır. İşte bu noktada. **İnsancıl**'ın, aynı çizgide varlıklarını sürdüren diğer dergilerin, toplulukların, susturuldu sanılırken günden güne büyüyen devleşen Uğur Mumcu'ların bu yıkama işlemine tüm onuruyla direnen beyin dokuları olduğunu söyleyebiliriz.

Düşünün bir kez. Son zamanlarda sizi en fazla "mut" eden ya da size "en fazla "zevk" veren şeyleri düşünün. Viski eşliğinde Lamenle Durell okumak mı, kötülerin her zaman öbür dünyaya iadeli taahhatlü yollandığı Hollywood filmleri izlemek mi? Renkli, ışıklı barlarda, popüler müziğin başdöndürücü ritmiyle dünyayı bulanık bakışların, alkolle yıkanmış bilinçlerin altında algılamaya çalışmak mı?

Yaşam beni edilgenleştirip, yaratıcılığını metaların, olanaksızlıkların ağırlığı altında eziyorsa, gerçekten yaşamaktan zevk duymak yerine, ancak olası acıları kendimden uzak tutmayı hedefliyorsam, senaryosu yıllardır hiç değişmeyen bir oyunun Oscar ödüllü oyuncusu olmaksa amaç, değiştirmek, dönüştürmek, direnmek anlamını çoktandır unuttuğum ya da zaten anlamlarını hiçbir zaman kavrayamamış olduğum sözcüklerse, "ben insanım" diyebilir miyim göğsümü gere gere?

DAM ALANI'NIN MÜHÜRSÜZ TANIKLIĞI

1. Büyük güneşlerden sonra
Kuş sıcaklığında Amsterdam güneşi
Kan arar gökyüzüne
Açık deniz kaptanlarının pusulalarında
Peygamber Doğu'su
bir damla gözyaşı

2. Damarlarımda bir sürü Fenike gemisi
Durmadan değişir sefer düşleri
İskenderiye İskelesi'nin sırt hamalları
Bitmez tükenmez bir umut içinde
Nil'den aldıkları zamanı
taşırlar Akdeniz'e

3. Bir sözcük bile bilmese Felemenkçe
Nasıra'lı öğütçü çıplanır geceye
Islanır ak kadınların bel altı
Nasıl toplarsan topla yüzümdeki sevdayı
haçlı bir kılıç yarası
kanar omuz başımda

4. Öldürmek için yatakların yangısını
Çok dilli sarhoşluklarda
Kaç kez soyundum...ah Arabya
Dam Alanı'nın mühürsüz tanıklığı bir yana
direnen elimdeki kansız bıçak
kaçan hep duasız Hollanda

Sabahattin YALKIN

Yaşamımın hesabını kendime veremiyorsam, külkedisinden daha sık tekrarlanan, "Ben bir başıma ne yapabilirim ki?" ya da "Düzen böyle" masallarıyla kendimi uyutmaya çalışıyor ve büyük ödülün hep kendini en iyi uyutana verildiğini görüyorsam, niye yaşadığımı sormam gerekmez mi kendime? Çünkü, bence en rahat toprağın altında uyunur.

Toplumun dönüşümü önce bireyde başlar. Güzele dönüştürmek zordur. Oysa düzenin kurallarının içinde biriyle dönüşüm nasıl da kolaydır. Rahatlıkla, bir sabah kendimizi ters dönüş bir hamamböceği olarak bulabilirsiniz (İki ayakları üzerinde yürüyenlerin sayısı hiç de az değil.) Önce bu düzenin yüreklerde bıraktığı lekeleri, kirleri temizlemek gerek, sonra doğrunun hemen ardından tazecik beyinlerin etrafında örmeye başladığı şablon örümcek ağlarını yarıp atmak gerek. Bundan sonra hiç durmadan, kabul etmek gerekir ki başarıyla estetize edilen tiksindirici gerçeklerin farkına varmak fazla zaman olmayacaktır. Ad astra per aspera. Yıldızlara ulaşmak zordur. Ancak eğer bir kez ulaştıysanız, ilk yapacağınız diğerlerin ulaşmasına yardım etmek olmalı. Bilimsel kurallara göre iki seçenek var, ya onları yıldızlara yaklaştırın ya da yıldızları onlara... Seçme sizin.

Toplumcu dönüşüm bireyde başlar, dedik./ İdealleri korumak gerek, yaşamı nereden çıktığı belli olmayan kuralların alışkanlıkların, geleneklerin elinde bir oyuncağa çevirmemek gerek, okumak gerek, çok okumak ve yazmak... Düşünceleri kağıda dökmekle, yalnızca düşünmek arasındaki fark, bir yerin fotoğrafına bakmakla, orayı hayal etmek arasındaki farktır. Çok önemli ayrıntılarla satır aralarında buluşabilirsiniz.

Sistem değişimleri sevmez. Nehir olmaktansa, okyanus olmayı tercih eder. İçimde ne kadar çok pisliği barındırdığı anlaşılmasın diye. Sistem dünyayla, toplumla bağlarınızı gevşetmek için, düş kurmaya iter insanı. Öyle ki, düşler hayaller gerçeklere yeğ tutulur. Yaşanmamışlıklar, türlü yaraların merhemleri, umutlar oralarda aranır. Oysa düşleri, umutları, idealleri gerçekliğe dönüştürmek için vardır yaşam, insan için vardır, insan da tüm bir insanlık için.

Bugün düşünün biraz. 3000 yıllık düşünce.

Tarihi, evrensel toplum düzenlerini ve bugün varılan noktayı düşünün. Sonra da çocukluğunuzdan bu yana kendi gelişmenizi, ideallerinizi ve bugün geldiğiniz noktayı düşünün. Neredeyse bir bataklığın içinde yaşıyoruz. İçine çektiği güzelliklerle beslenen bir bataklığın içinde... Bu bataklıkta açan nilüferlerin solmasına seyirci kalmayın. Kurutalım bataklığı ve verimli topraklar da kır çiçeklerinin yeşermesini izleyelim hep birlikte...

Kaynakça
(1) Virtne and Knovledge, An Introduction To Anciert Greck Ethics, William J. Prior, London, 1991 S.200, 201

Akif Yalnız Değil Çünkü Hüsamettin Var

Mustafa Bayram MISIR

Türkiye'de eleştiri adına neler yapılıyor?

Doğan Hızlan'dan Fethi Naci'ye bir sürü burjuva lafazanı saymayarak soruyorum sorumu. Zira benim ideolojik varoluş alanım (anlamlandırman) onların dışındadır ve bence ne onlar eleştirmendir ne de kendi pratikleri edebiyatın içindedir. Nerede diye düşünebilir okur, eğer edebiyatın içinde değilse? Piyasadadır. Anlaşılsın diye söylüyorum, televizyonda bir tursil reklamına çıkan ve 'iyi akşamlar' diyen kravatlı bir tip var; bunlar, o tipin papyonlusudurlar.

İyi ya da kötü 'sol' bugün sanat alanında kendi pratiğiyle vardır. Bu pratiğin öznesi 'üretici' dostlarımız yerine yelpazeyi 'estetikçi'lerin adıyla yazmak daha anlaşılır kılacak: H. Çetinkaya-A. Kurtuluş çizgisinden A. Çubukçu (Evrensel Kültür) çizgisine uzanan bir yelpazeden sözedebiliyoruz artık. Üretim'den yaratı'ya uzanan bir çizgi bu. Çizgi bütünüyle sakattır. İlki 'üstyapısallığın' eleştirisi temelinde yükselmiş ve tam da bu yüzden idealist bir söyleme ulaşmış bulunuyor. İkincisi 'toplumcu gerçekçi' bakışın kendisidir ve toplumcu gerçekçilik bilhassa 'yaratı' sorununda yetersiz, hatta yanlıştır.

Soru, anlaşıldığı gibi, solun sanat pratiğine yöneliktir ve tekrarlıyorum: Türkiye'de eleştiri var mıdır? Eklemek durumundayım, yoksa da bu topraklardan başka yerde yeşerme şansı çok değildir.

I

"Şiir boşuna yazılmış olmayacak"
PAPLO NERUDA

Şimdi, H. Çetinkaya'nın çoğunlukla aynı dergide yazdığı dostu A. Kurtuluş'un bir şiir kitabı üzerine yapmış olduğu eleştirinin(1) ne olduğunu göstermek gerekiyor.

H. Çetinkaya Frankfurt'vari (Adorne yolcusu) bir idealisttir ve ateşli Althusserciliği de onu kurtaramıyor, şimdiler de postmodern bir papaz oynuyor.

"Tören Provası'nın (A. Kurtuluş, Eleştiri Yay.) özellikleri, genelde aykırı oluşlarıyla dikkati çeker. Neye karşı aykırı? İlgi nesnesine daha doğrusu bu nesnenin tutsak edilmiş anlamına aykırıdır. Örneğin dili, hemen tüm şiirlerde kullanılan doğal ve gündelik dildir. Ne ki, bu dil kendi mantığı dışına çıkarılmıştır. Dil kendi yurdundan kovulmuşçasına tüm doğallığını yitirmiştir. Ne yapar doğal dil? anlamı sabitleştirir, bir biçime sokar ve dondurur, bu doğallaşmış biçime (anlama) gönderir okuru. Oysa Akif'in şiirlerinde doğal dil, alışılmış kullanımın tam tersine, kendi mecrasına karşı kullanılır."(2) Dil'in H. Çetinkaya'nın dediğinden öte yapabileceği bir şey midir "kendi mecrasına karşı kullanılmak", bu anlamlı bir deyiş midir? Elbette değil, kendi söylev biçimleriyle dahi bir anlam ifade etmesi mümkün değil. Ancak bu biçimle kendi varlığını kurumlaştırabilir. H. Çetinkaya'ya onun için kızmamak gerekiyor. Doğal dil, gereksiz bir kavram, dil doğaldır, doğal halinin dışında bir başka varoluşu olamaz, vardır/veya varsa dil olarak işlevlerini yerine getiremez, işte bu yüzden dil olmayan Akif Kurtuluş'un dili "kendi mecrasına karşı" kullanılamaz. Eğer hâlâ H. Çetinkaya kullanıldığında iddia ediyorsa bu sadece kendi kuruntusudur. Bu kuruntuya göre Akif "doğal dilin söylev rejimine saldırıyor, bu rejimin doğallığını ve meşruiyetini sorguluyor, kesinliğini göreceleştiriyor."(3) Merak ediyorum, bunların hepsi olabilir ise, ki Çetinkaya olduğunu yazıyor, Çetinkaya hâlâ niye yazıyor. Madem doğal dilin söylev rejimi kendi yapıp-etme'lerinin dışında kalıyor, kendi varoluşlarının (bu varoluş onlarca maddeci duruştur, bizce lafı güzaf) dışında, o halde bu söylev rejimi ile kendilerini nasıl ifade edebilirler/edebiliyorlar? Anlaşılmaz olmalarının (yani kendilerince sınırda gezinmelerinin) nedeni bu olsa gerek.

Sanatı iletişim aracı olarak tanımlıyorum, anlatım ve bunun olabilmesi için anlam sanat ürününde vazgeçilmez bir öğedir. Anlam adına anlamsızlığın meşrulaştırılması sanatın/sanat pratiğinin tasfiyesidir. "Varoluş tarzı eleştirel olan eğritelemenin gönderme yaptığı yer, tüm çağrışımsal zenginliğine karşın kendisidir, dizedir."(4) deyişi anlamsızlığın meşrulaştırılmasıdır. Bu da doğal sonucuna yani anlamın reddine "Akif'in şiiri her tür belletme biçimini olumsuzlayan bir şiirdir. En temel özelliği ideoloji üretmek değil, yaşanan ideolojiyi gös-

termek, elevermektir."(5) denilerek varıyor. Anlamın 'belletme biçimi' olarak konan şeyden bağımsız aktarımı H. Çetinkaya'nın alıştığımız çokluktaki kuruntularından biri. 'Belletme biçimi' olarak konan şey reddedildikten sonra anlamın, anlam aktarımının şiirde veya herhangi bir sanat ürününde varolabileceğini düşünmek, düşünememektir.

Peki neden, bu kadar çok kuruntu ile teori yazmak zorundadır. H. Çetinkaya. Çünkü insan üretim ilişkilerinin içinde varolmaya mahkumdur ve ötesi marksizme maledilmeye çalışılan bir safsata olabilir ve gerçeklik sınıf kümeleşmeleri temel alınarak yazılabilir. İyiniyetinden şüphe duymadığımız H. Çetinkaya "maddeci bilgi" diye bir başka kuruntunun peşine takılmıştır, böylece o, "üretim ilişkilerinin kendini mahkum ettiği varoluş"tan sıyrılabileceğini ve tek ve gerçek bilgiyi (maddeci bilgiyi) bulabileceğini sanmaktadır. Nereden başlamalıdır, burjuvazi "evrensel akla" ve sosyalizm yani işçi sınıfı bilimi "sınıf mücadelesine" (maddeci diyalektik) dayanarak konuşuyor, o halde 'maddeci bilgi' madem sınıfsal değil, ne 'evrensel akla' ne de 'sınıf mücadelesine' dayanabilir, o, maddeci bilgi, egemen üretim biçiminin (kapitalizmin) tüm topluma sindirdiği sürüleşmeye (tarihsel manüplasyon) dayanmalıdır. Gerçeklik (maddeci bilgi) içinde bulunduğumuz her tür varoluş tarzı 'olumsuzlanarak' (böylece tarihsel manüplasyon aşılacaktır) elde edilebilir. Olumsuzlama eleştirel bir varoluştur ve madem sanat pratiği de anlam (gerçeklik) üzerinedir, o da'olumsuzlanma'lıdır. Olumsuzlama, söylev rejimine kafa tutarak başlar. Anlam sanat ürününde belirsizleştikçe, olumsuzlama dozu artar. Marksistlik iddiasındaki H. Çetinkaya bu son deyişin handikapını gördüğünden olsa gerek, bunu 'anlamsıza vargı' olarak görmüyor yeni söylev rejiminin inşası diyerek, materyalist kalabileceğini umuyor. Bu idealist duruş H. Çetinkaya'yı sınıf mücadelesinin reddine 'ütopya'nın yerine de bugüncü yoz bireyciliğe götürüyor. Her ne kadar H. Çetinkaya kendini bu bireyci akımın içinde saymıyorsa ve buna saldırarak kendi bireyci felsefesini gizlemek istiyorsa da, materyalistlerin karnının her tür idealizme tok olduğunu unutuyor. H. Çetinkaya bu noktada öylesine çöküntü halindedir ki, kitabını 'Kendime" diye sunuyor. Bu da herşeyi ortaya seriyor.

'Sınıf mücadelesi' perspektifinin H. Çetinkaya'da yitip gidişini görmek o kadar zor değil. "Akif toplumsal eleştirisini teorik kaygılarla yürütmüyor, bu nedenle de okura anlam iletmiyor, anlamla donanmış bir okur değildir onun düşlediği, anlam üreten bir okuru amaçlıyor... Teorik bir düzeni, sömüreni, ezeni vb. betimleyici kategorileri suçlamakla sorgu yapılmaz. Ya da ezileni yüceltmekle, gelecek mutlu günler rüyasını muştulamakla rahatlanamaz. Akif bir yaşama ahlakı peşine takılmıştır, aradığı bir yaşama biçimidir törensiz. Bir iklim arar, boğulmayacağımız, soluk alıp verebileceğimiz bir iklim. Bu iklim uzayda değildir, bizim toprağımızda, bizim toplumumuzda buradadır. O halde, hali hazır biçimin iklimi sorgulanır."(6) Bernstein yaşasaydı eminim gözlerinden öperdi Hüsamettin'in, 'ben de bunları anlatmak istiyordum' diyerek) derken ve toplumcu gerçekçi şairi "Praksis bilincini yansıtmak zorunda olan şair dönüp dolaşıp belli bir ideolojinin yan anlamlarına, çağrışımlarına gönderme yapar... Kısaca toplumcu gerçekçi şiir ideoloji üretir, yazgısı ve görevi budur."(7) diyerek küçümserken yaptığı 'sınıf mücadelesi' perpektifinin yitirilmesinden başka birşey değildir. Bir kez sınıf mücadelesini gözünüzden yitirdiniz mi artık gerçeğe düşman kesilirsiniz, çünkü hergünkü edinimleriniz size sınıf mücadelesini haber verir ve Lenin'in dediği gibi "gerçeğin pratikten başka bir mihenk taşı yoktur". H. Çetinkaya'da olduğu gibi tüm bunların sonucu anlama saldırmak ve gerçekliği 'kuruntu evrenine' havale etmektir. Örnek mi, çoktur: "İnsan hiçbir biçim ve koşulda ÖZE ilişkin olarak tanımlanamaz: İnsan özsel değil, konumsal bir varlıktır."(8) Böylece tüm yapıp-etmelerinizi de boşunalaştırmış oluyor, H. Çetinkaya. ÖZÜN değişebilirliği marksizme katkı değil içinde olandır. Ama ÖZÜN inkarı da marksizme katkı değil, marksizmin inkarıdır. Bir kez kuruntu evreninde teori üretmeye başladınız mı, sonu gelmiyor.

H. Çetinkaya, 'anlam'ı sanattan tasfiye etmekle kalmıyor, okura yeni söylev rejiminin anlamını çözmeyi yüklüyor. Böylece okur, tüketen değil üreten oluyor. Şiirde yöntem olarak imgelemi reddetmiyorum, ancak şiiri anlamsıza yargılamak şiiri ortadan kaldırmaktır. Genelliyorum, sanatı anlamsıza yargılamak, sanatı ortadan kaldırmaktır. Bunun 'yeni söylev rejimi' pahasına da olsa anlamı budur.

"Olumsuzlama" perspektifiyle, sınıf gerçekliğine katkı sağlamak, kavgasını güçlendirmek mümkün değildir ve materyalistlerin 'yılgı' dönemlerinin ürünü felsefi idealistlere karşı uyanık olmaları gerekiyor. H. Çetinkaya "Yani Akif yalnız değil, ya hep birlikte sınırda yaşayacağız, ya da 'sınır'ı meşrulaştıracağız"(9) derken haklıdır, gerçekten "Akif, yalnız değil" çünkü "Hüsamettin var."

II

Şiir
bir barış sığınağı değildir
Şiir
yırtıcı gücü savaşın.
Onun da taktikleri vardır, kendince oyunları.
Savaş
savaş olmalı.
Şair
bir asker.

Yevgeni Yevtuşenko 'Şiir' Şiirinden, 1962

Mesut Hastürk'ün şiirleri Etki yayınevi tarafından yayınlandı. Adı "Şehri Göğe Astılar". 'İkinci Yeni'den tanıdığımız dizeleri bozan, cümle ve kelime yapısının parça parça edildiği ve anlamın 'anlamsızda gezinerek' arandığı Bir uslup Mesut'un ki. İlk bakışta H. Çetinkaya'nın "olumsuzlama"sıyla denk düştüğü sanılıyor. Ancak değil, Mesut'un şiiri modernist eğilim içinde kalıyor ve H. Çetinkaya "Modernist eğilimler ultra-söz bozuculuğu ile, anlam bulanıklığı, belirsizliği ve hatta anlam düşmanlığı yaratırlar. Bu tavır okurda söylensel bir hayranlık uyandırır (Bilinemez olanda olduğu gibi, anla-

şılmaz olanın da gizemliliği insanlara tapıncalık" bir biçimde görünür). Bu, okurun anlam üretimini dumura uğratan ideolojik ve politik bir tavırdır. İdeolojiktir çünkü, anlam üretiminin gereksizliği fikrinin doğallaşmasına yolaçar, politiktir, çünkü bu doğallaşmanın fetişleşmesiyle oluşan pratik ahlak, sınıfsal bir karakter taşır. Bu da okuru apolitik, pasifist bir takipçi ve alımlayıcı konumda tutmak yoluyla, 'aynı konumu muhafaza etme ideolojisinin yeniden ve yeniden üretimi anlamını taşır."(10) diyerek kendisi ile yani olumsuz şiir ile modernist akım arasına sınır çekmeye çalışıyor. Modernist akıma yöneltilen eleştiriler haklıdır ancak sınır çekme manevrasının ne kadar başarılı olduğunu tartışmak durumundayım. "Ultra-söz bozuculuğu"nun Akif Kurtuluş'un doğal olmayan dilinden, "anlam düşmanlığı"nın yeni söylev rejiminden farkı nedir? Hiçbir farkı yoktur. "Okurun anlam üretim edimini dumura uğratma" eleştirisi de bir farkı göstermiyor. Aynı işlev "yeni söylev rejimi" esprisinin ardında da vardır. Asıl sorun "anlam üretim" kavramının ne kadar gerçek olduğudur. "Anlam üretim"den mi yoksa "anlam tanıma (tanıyım)"dan mı sözedeceğiz okur için. Eğer bir anlam üretim sözkonusu ise okurun, "okur" olması ne kadar gereklidir; bu halde 'sanatsal bilgi'nin okur tarafından üretimi sözkonusu olacaktır ki, o zaman okurun "okur" olmasına gerek kalmaz. Eğer sanatsal üretim var ise, ki H. Çetinkaya'nın temel dayanaklarından birisi budur, 'sanatsal bilgi' ancak ve ancak bu sürecin ürünü olabilir ve eğer okur bu sürece katılırsa artık o bir 'sanatçı'dır; hâlâ bir okurdan sözedeceksek, ki ediyoruz, o halde onun yaptığı "anlam tanıyım" olabilir. Bu da sanat gerçekliğinin a priori ideolojik tavırla varolduğunu anlatır (üstyapı kurumu). Yani her sanat pratiği bir ideolojik tavırdır ve "anlam tanıyan" okur bu tavrı tanır. Şimdi bu H. Çetinkaya'nın 'maddeci sanat pratiği' için de sözkonusudur. Bu da bir ideolojik tavırdır ve H. Çetinkaya ne kadar anlamamakta ısrar ederse etsin sınıfsal bir karakter taşıyor. Kendinin 'maddeci sanat pratiği' dediği şey de, eleştirdiği modernistler gibi "okuru, apolitik, pasifist bir pratikçi ve alımlayıcı konumda tutmak yoluyla, 'aynı konumu muhafaza etme ideolojisini" yeniden ve yeniden üretmektir. **Edebiyat Dostları** pratiği bunun canalıcı bir örneğidir. Bu pratiğin içinde olan H. Çetinkaya'nın hâlâ anlamamazlık etmesini, kendinin sınıfsal tercihi olarak yorumluyorum. Sosyalizmin, yani işçi sınıfı biliminin pratiği içinde değil ve içinde değilse dışında ve dışındaysa da karşısındadır.

Mesut'un şiiri bu yönüyle olumlu değildir. (H. Çetinkaya'nın olumladığı 'olumsuz şiir' de değil), Akif Kurtuluş'un şiirinde sosyalizm kaygısıyla tutturduğu, anlam düzeyi, Mesut'ta tamamıyla yitmiştir ve anlamı şiirden tasfiye eden Mesut, farkında olmadan şiirini de tasfiye etmiştir.

Anlamı içinden yitip gitmiş bir yazım türünün eleştiri konu(özne)su olmasını mümkün görmüyorum. Olursa, çabanın (eleştirinin) kendisi de anlam yitimine uğramak ve uğradığı oranda gereksizleşmekle karşı karşıya kalacaktır. Mesut'un şiirini bu yüzden eleştiri konusu yapmıyorum.

"Okurun anlam üretimi" kaygısıyla şekillenecek bir

GÖÇER

Bu sabah da vurdu güneş
dünyanın bu yüzüne
seni olduğun yerde aydınlatır
elbet

beni senin yerinde

günler geçer
benim ve senin yerin değişir
yeryüzünde
beni gecede bırakır güneş
gündüzde
seni olduğun yerde

yıllar geçer
yüzümüz değişir sevgilim
elbet güneş de

seni olduğun yerde

NIhat ATEŞ

sanat pratiği eninde sonunda (piyasa diliyle son tahlilde) kurulu düzeni olumlamak olacaktır. Nitekim, Mesut'un içine düştüğü durum budur. Bunun "olumsuzlama" adına, "anti-kapitalist" duruş adına yapılmış olması onun bu niteliğini değiştirmiyor. Aksine durumu daha da vahim kılıyor.

III

Sanatın devrimcileşmesi sanat pratiğinin kendi içinde/sürecinde mümkün, şiirin devrimcileşmesi, tiyatroya gönderme yapıyorum, sokağa inmesi oluyor. İlkel olanın (çürümenin) yazıcılarının devrimci olanın anlatıcısı olmalarını diliyorum, 'eleştiri'nin doğuşu için gerek ve yeter şart budur ve bunun imkanı bu topraklardır.

1- Çetinkaya, H., Kültürel Terörizm, içinde olumsuz şiir mak., Ayrım Yay. s.179
2- agy. s.179
3- agy. s.179
4- agy. s.179
5- agy. s.179
6- agy. s.184
7- agy. s.188
8- agy. s.183
9- agy. s.190
10- agy. s.190

Şeytanın Ölüm Gardiyanları

Yusuf SOLMAZ

Cehennemden gelmişlerdi. Vahşetin çocuklarıydılar. Sevgisiz ve aşksız yaşamışlardı. Suyun damarlarında dolaşan yeşilin düşmanlarıydılar. Çocuk mamasında bir cam parçası kadar acımasızdılar.

Karanlığı emerek çoğalıyorlardı. Ölüm sözcüklerini kutsuyor, sevgi sözcüklerini yasaklıyorlardı. Dağlarda çocuk yiyerek beslenen tanklar gibiydiler. Spermlerinde atom bombasının genlerini taşıyorlardı.

Bütün kötülükleri içinde barındıran bir denizaltı gibi, okyanusların en karanlık ormanlarında gizleniyorlardı. Hiçbir şekilde yok edilemiyorlardı. Doğaya atılmış bir pet şişe kadar ölümsüzdüler.

Herhangi bir ırka ya da millete mensup değillerdi. Dünyanın her yerindeydiler. Yeşil yeşil gülen bir ağacın gövdesinde, harıl harıl çalışan motorlu bir testereydiler.

Laboratuarlarda binlerce insanı en ekonomik şekilde yok etmenin yollarını arıyorlardı. Kanlı ellerini ve elbiselerini yıkamak için insan etinden sabun yapıyorlardı. Gaz odaları kadar soğuk gözleri vardı.

Bir çocuğun alnına saplanmış kurşun gibiydiler. Soğukta üşümüyor, sıcakta terlemiyorlardı. Kışın güneşe yakın, yazın güneşten uzak yaşıyorlardı. Filleri, deniz kaplumbağalarını, balinaları ve yaşayan bütün canlıları yiyerek besleniyorlardı.

Nükleer silahların biyolojik ajanları kadar kurnazdılar ve içinde insan eti soğutan bir buzdolabı kadar çalışkandılar. Gece gündüz insanlara bir şeyler anlatıyorlardı. Bir televizyon çöplüğü kadar büyük dilleri vardı; ve dünyaya gazeteden, hergün yeni bir elbise yaparlardı.

Bir bardak petrolü bir kova kanla değişiyorlardı. Kanı petrole, petrolü silaha, silahı dolara çeviriyorlardı. Çocukların gözlerine bir nötron bombası kadar merhametsiz bakarlardı.

Uzaydan, tonlarca ağırlığında bir demir parçası gibi düşerler, unufak ederlerdi binlerce yıllık ayaklarını dünyanın. Güneşi, suyu ve ateşi ele geçirmek istiyorlardı. Uzaya uydular gönderiyorlar, kendilerine yeni dünyalar arıyorlardı. Dünya atmosferini çöplüğe çeviren uydu atıkları gibiydiler.

Kasalar dolusu dolarları, kıtalar dolusu karbondioksit gazı kadar kalleş kulları vardı. Yüreklerinin yerinde delinmiş bir ozon tabakası taşırlardı.

Çocukların oyunlarını çalan, çok katlı hırsız apartmanlar gibiydiler. Beton çölü, güneşsiz ve yıldızsız kentler kadar sevgisizdiler. Çocukların gökkuşağı rengindeki uçurtmalarını tutuklarlar, karanlık odalarda müzik eşliğinde işkence yaparlardı.

Vadiler dolusu kafa kesmiş giyotinler gibiydiler. Dağları, ovaları, denizleri, mavi gökleri kurşuna dizer, çocukların gözyaşları üzerine nükleer santraller kurallardı. Ölü denizlerin mezarlığında ağlayan çocuklara, afyonlu şeker satarlardı. Yılan derisinden ayakkabı, yavrusunu doğurmamış hayvanların kürkünden palto giyerlerdi.

Ete, süte, ekmeğe yağan radyasyon bulutları gibiydiler. Daha çok silah ve ölüm için halka radyasyonlu gıdalar satarlardı. Telefonu hiç tanımamış çocuklara, gece saat üçte telefon açan kan kanserleri gibiydiler.

Kendi vatanlarında onurlu bir insan soyu olarak ayakta kalma mücadelesi veren, ilkel silahlarla umutsuzca topraklarını savunmaya çalışan, adları, dünyanın aynası olan insanları; 'kan içiçi vahşi yerliler' olarak tanıtırlardı çocuklara. Renkleri farklı diye insanları hayvan gibi zincire vurup, bir kadeh içki parasına köle pazarlarında satarlardı. Nesillerini tükettikleri, halkları ve hayvanları mumyalayıp müzelerine kaldırırlardı.

Daha çok insanı ve hayvanı daha kısa zamanda öldürmek için çalışan bilim robotları gibiydiler. Dünyanın dört bir yanında, ağır silahlarla yiyecek avına çıkmış, vagonları boş binlerce yük treni kadar açtılar.

Çıkarlarının olduğu yerlerde kobra helikopterleriyle ırzına geçerlerdi genç kızların. Bir düğmeye basarlar, radara yakalanmadan, dağların üzerinden bir yılan gibi süzülerek, sinsi ve sessizce gidip, vururlardı kilometrelerce uzaktaki aşkın kırmızı elmasını. Küçük bir tabanca gibi ceplerinde scud füzeleri taşırlardı.

Cehennemden çıkmış biyolojik silahlar gibiydiler. Su olup suya, hava olup havay karışırlardı. Yerin yedi kat altında da olsan can, gidip bulurlardı. Nerde ne zaman ortaya çıkacakları hiç belli olmazdı. Her yerde, ve hiçbir yerdeydiler. Bazen, üstü başı asit yağmuru olmuş beyaz bir çiçeği, ellerinde kutsal kitaplarla asarken görünürlerdi.

Tanrıların patronlarıydılar. Tanrılar, peygamberleri aracılığı ile onlara kutsal kitap projeleri üretirlerdi. İşini iyi yapmayan tanrılara görevlerinden alırlar, yerlerine yeni tanrılar atarlardı. İnsanları sonsuza kadar karanlığa mahkum etmek isteyen kutsal kitaplar gibiydiler.

Yiyecekleri bitince insanları parça parça doğrayıp, buzdolaplarına doldururlardı. Geceleri hastanelere girerler, morglarda, sevenlerinin gözyaşları daha kurumamış ölü güzel kızlara tecavüz ederlerdi. Psikopatolojik hastalıklar gibiydiler.

Cehennemden gelmişlerdi. Kin ve nefretin taşıyıcısıydılar.

Ferit Edgü ve Türkçe Yazmak

Bozan YAMAN

Aşağıda okuyacağınız yazıyı, 1989'da yazmıştım. Sistemin, starı kollayıcı dergilerinde yayımlatamadığım bu yazıyı İnsancıl'a gönderiyorum.

Yazarlar vardır, yazarlar için yazarlar. Yazarlar vardır, okurlar için yazarlar. (Ama kaç okur, yalnızca okurdur?) Yeni değil, iyi okurların, kıyısından köşesinden yazmaya da bulaştıkları daha önce de yazıldı. (İyi bir yazarın, iyi bir okur olduğunu tartışmaya gerek var mı?) Ferit Edgü'nün son kitabı (Eylül(ün Gölgesinde Bir Yazdı)(1) okur-yazarlar için yazılmış bir kitap.

Çakır'ın öyküsü, diyor Edgü. Aklım, hep Dağlarca'nın Çakır'ın Destanına gidiyor. Birkaç kez, Eylül'ün Gölgesinde Bir Yazdı, demek yerine, Çakır'ın Destanı diyesim geldi. Nedenini düşündüm. Salt bir ad benzerliğinden kaynaklanmıyor bu. Çakır, anlatıda kendi başına, olmuş oturmuş bir kişilik olamadığı için olsa gerek.

Ferit Edgü'nün "Romansı" diye adlandırdığı kitabı, her biri kendi içinde iyi kurgulanmış, ama birbirleriyle zorlama bir çabayla ilişkilendirilmeye çalışılmış iki anlatıdan oluşuyor.

Çakır'ın öyküsünde, ikinci öyküyle ilgili hiçbir anıştırma bile olmadığı halde, ikinci öyküde Çakır'la karşılaşırız yine. Üstelik, Çakır ikinci öyküde oldukça eğreti duruyor. Öyle görünüyor ki, yazar, Çakır'ı ikinci öyküde karşımıza çıkarmakla, aslında birinci öyküyü bütünlemeye çalışıyor. Ama bunu başaramıyor.

Bu yazının asıl konusu kitabın kurgusu değil. Bu yazıda, kitabın diliyle ilgili bazı sorunlar üzerinde duracağım.

Bu kitapla ilgili tek kapsamlı yazıda, kitabın diliyle ilgili tek derli toplu saptama ikinci bölümün diliyle ilgili ve şöyle:

"Anlatıcıların birbirleri karşısındaki konumu, söylemsel düzeyde de önemli sonuçlara yol açmaktadır. Gerçekten de, öyküleme doğrudan doğruya bu hem toplumsal, hem kültürel düzeyde alt sınıflardan gelen kişiler tarafından yapıldığı için anlatımsal dil düzdeğişmece ve eğretileme düzeylerinde belirgin bir sığlık içermektedir. Her sözcük nerdeyse doğrudan birinci anlamında kullanılmakta, hiçbir yan anlama izin verilmemektedir. Anlatıcıların doğal yaşam ortamlarının ve bu ortamda edinilmiş yaşam deneyimlerinin ürettiği dildir bu. Sınırlı bir sözlük ve birincil düzlemde bir anlamlama."(2)

Görüldüğü gibi dil yanlışlarıyla ilgili tek sözcük yok. Kitaptaki dil yanlışlarına geçmeden önce, Edgü'nün, biri söz konusu kitabıyla ilgili iki yazısından alıntılar yapmam gerekiyor:

"Okuyan yazar, kolay yazamaz. En azından sözcüklerin, babasının malı olmadığını bilir. Ortak dili, deyişleri, imgeleri kullanarak gerçek bir sanat yapıtının ortaya konulamayacağını bilir."(3)

"Okurların ve okuma alışkanlığını henüz yitirmemiş yazarlarımızın bu kitaptan öğrenecekleri çok şey var. Bunlardan biri de Türkçe düşünmek ve doğru-dürüst Türkçe yazmak."(4)

Alıntıları, Edgü'nün dil konusundaki tavrını somut biçimde ortaya koymak ve kitaptaki dil yanlışlarının bu tavırla ne denli çeliştiğini göstermek için yaptım.

Gelelim dil yanlışlarına:

1- "Öyleyse bana da atlarla konuşmasını öğret." s.14

Doğrusu: konuşmayı

2- "Atların ona anlattığı, onun atlara anlattığı masalları bana anlatan Çakır'ın öyküsünü, belki de, bu öyküyü anlatacağım birini bulamadığım için yazmadım bugüne değin." s.15

Yukarıdaki cümlede, o zamiriyle kastedilen sanki Çakır değil de ikinci bir kişiymiş gibi bir anlam çıkıyor. Oysa, o zamiriyle, yazar Çakır'ı kastediyor.

3- "...bir başka engel daha vardı." s.15

Başka ve daha sözcüklerinden biri fazladan kullanılmış.

4- "...küçük bir çocuğu avutmak için masallar uydurup söyleyen..." s.16

Masal söylenmez, anlatılır.

5- "...hiçbir dişi onu görmemiş, ona göz süzmemiş, ona söz atmamıştı." s.16

'Laf atmak' deyimi, 'söz atmak' biçiminde değiştirilemez.

6- "Hiçbir zaman oy kullanmamıştı. Çünkü hiçbir yazmanın bir ahıra uğrayıp seçmen listesini yaparken, burda oy verecek biri olabilir mi diye kapıyı çaldığı olmamıştı." s.16

Sanki yazmanlar ahıra uğrayıp liste yapıyorlarmış da, oy verecek biri var mı diye kapıyı çalıp bakmıyorlarmış gibi bir anlam çıkıyor. Oysa anlatılmak istenen, yazmanların ahıra uğramadıklarıdır.

7- "Bir gün, yağmurlu, kasvetli bir pazar günüydü." s.18

DENİZCİNİN GÖZÜNDE

Denizcinin gözünde
uzaklaşan karadır gemiden
gelense düşlerden eski dalgalar.
Görüp varamadığı
oltasına takılmış karaparçası
umutsuzca asılır düşlerine
avuçları yerine kanar gözleri
gelmeyen kara
yiterken denizcinin gözünde.

Ayhan ERGÜN

Bir gün, dedikten sonra, ayrıca günüydü demeye gerek var mı?

8-"Çakır çırılçıplak
Elleriyle önünü tutuyor." s.35

Çıplak bir insan elleriyle önünü tutar mı, kapatır mı?

9- "Hiç değilse bana yardım edebileceğinizi, beni can kulağıyla dinleyeceğinizi, ola ki, belki anlattıklarımdan..." s.57

'Ola ki' ve 'belki' bir arada kullanılınca anlam zenginleşmiyor ama bir dil yanlışı çıkabiliyor ortaya.

10- "...yer yer yarılmış toprağın tam o yarıklarından birini nişanlayıp attı." s.65

Burada 'tam' sözcüğü fazla. Nişanlamak eylemi bir tamlık belirtiyor zaten.

11- "Bizim gibiler, bunu bilmeliyiz ve öyle yaşamalıyız." s.81

Doğrusu: Bizim gibiler, bunu bilmeli ve öyle yaşamalı.

12- "Bunlar, diyor Çakır, bunlar ziyanları birbirlerinedir." s.110

Bu cümlede, bunlar sözcüğüne '-ın' tamlayan durumu eki getirmek gerekir.

Evet sayın Edgü, "okurların ve henüz okuma alışkanlığını yitirmemiş yazarların" öğrenecekleri çok şey var. "Bunlardan biri de doğru-dürüst Türkçe yazmak."

1- Eylül'ün Gölgesinde Bir Yazdı, Ferit Edgü, Ada Yayınları, İst. 1988
2- Ahmet OKTAY, Gerçek ile Kurulan Gerçek, Milliyet Sanat, S.206, s.17
3- Ferit EDGÜ, Eylülün Gölgesinde...Nasıl Yazdı?, Gösteri, S.98, s.25
4- Ferit EDGÜ, Yaşanan Günleri Sorgulayan Yazar: Tomris Uyar, Gösteri, S.102, s.25

TÜYAP
1. ANKARA KİTAP FUARI
9 -17 Nisan 1994

İNSANCIL
Ankara'da
Tüyap
Kitap Fuarın'da
Okurlarıyla
buluşuyor.

Stand No: 168 / A

Beynin Mesajları Algılaması ve Yorumlaması (Düşünme Mekanizması)

Ülkü ŞEYDA

İnsanlardaki kişisel farklılıklar her zaman sorulara sebep olmuş tarih boyunca bu konu dogmatik bir yaklaşımla ele alınmıştır. Aslında düşünce ve karakter beyinin elektriksel fonksiyonlarının sonucundan başka bir şey değildir. Bilinç karakteri yaratır ve insan karakteri sürekli değişime açıktır. Zekâ yapısı fiziksel olarak yeterli her insan bir bilimadamı ya da sanatçı olabilir. Karakterini çizebilir, değişebilir ve değiştirebilir.

Yazının başlangıcındaki teknik terimlerin varlığı sizin algılamanıza engel değildir. Eğer bilgi sistemini düşünerek bağlantı kurarsanız yazı sizin için daha yararlı olacaktır.

Bir yazarın şu sözleri aklımda "Eğer beyninizde boş yerler varsa doldurmakta acele edin. Siz doldurmazsanız binlerce bilgi beyninize üşüşecek ve siz farkına varmadan bunları alacaksınız. Yok önceden yerleştirdiğniz bilgi yanlışsa bunu siz çıkarın ve yeni gelen bilgiyi yine siz yerleştirin."

Soran, düşünen, yenilenen ve bilgi açlığı çeken daha fazla insan umuduyla.

Konuda Geçen Kelimeler

Sinyal-Mesaj: Beyin gelen duyusal bilgilerin %99'dan fazlasını geçersiz ve önemsiz sayar. Örneğin görme alanında dikkat ancak cisimlerden birine yöneltilir. Çevredeki sürekli görüntü fon düzeyine indirgenerek algılanmak istenen ya da en güçlü ses algılanır. Önemli duyusal emirler seçildikten sonra istenilen cevap için beyindeki özel bölgelere gönderilir. (Bilgisayarlardaki input-giriş-devresi.)

Sinaps: Nöronların birbirine bağlantı yerleri olan sinapslar sinyal iletisinin kontrolü yönünden üstünlüğü olan bölgelerdir.

1) Bilgilerin iletimi bir nörondan ötekine geçerken duraklatılabilir,

2) Tek bir bilgi tekrarlayan bilgilere dönüşebilir ya da,

3) Başka nöronlardan gelenlere birleşerek birbirini izleyen nöronlarda çok daha karmaşık bir karakter kazanabilir. (Karmaşık kompütürlerde olduğu gibi hem giriş sinyalleri hem de kompüterin belleğinde daha önceden depo edilmiş bulunan bilgileri saptar bu da daha karmaşık reflekslerin ve sinir sisteminin üst düzeyindeki bilgi işlemlerinin benzeridir.)

Nöron: Bilgilerin tutulduğu, depo edildiği merkezlerdir. Hatıralar burada depo edilir ve düşünme işlemi yeni duyusal sonuçların bunların karşılaştırılmasından ibarettir.

Mesajın Alınması-Seçilmesi ve Hafıza

Çevreden alınan mesajlar (Görme, duyma, koklama, dokunma, tatma) sinapslardan geçerek ön eleme bölümüne alınırlar. Burada bu bilginin uzun süreli mi? kısa süreli mi? depo edileceğine karar verilir. Örneğin, bir yerden alınan telefon numarası diğer yere iletilecek ve ileride lazım olmayacaksa ya da o anda geçirilmesi gereken daha önemli bir mesaj varsa bu bilgi postsinaptik nöronda kullanıldıktan sonra atılır işleme alınmaz kısa sürede unutulur ve hatırlanamaz. Ancak bu numara çok önemliyse ve süzgeçten geçirilerek depo edilir. Zamanla kullanıldıktan sonra kullanım sıklığını ve önemini yitirdiğinde bilinç merkezindeki süresi dolmuştur beyinin çöplüğüne itilir. Bütün bilgiler ve mesajlar aynı işlemden geçer.

Nöronlar Arası İletişimde Bilincin Oluşturulması

Bazı sinapslar sinyalleri bir nörondan ötekine kolaylıkla iletirken bazıları da ancak güçlükle iletir. Bundan başka sinir sisteminin öteki alanlarından gelen kolaylaştırıcı veya zorlayıcı (bastırıcı) sinyaller, sinapsları bazen iletiye açarak bazen de kapatarak kontrol ederler. Dahası bazı postsinaptik nöronlar çok sayıda bilgiye cevap verirken ötekiler ancak bir kaçına cevap verir. Böylece sinapslar çok defa zayıf sinyalleri duraklatıp kuvvetlilerin geçmesine izin vererek, bazı zayıf sinyalleri seçip büyüterek bazen de sinyalleri tek bir yöne değil çeşitli yönlere göndererek seçici bir faaliyet gösterirler. (Örneğin; kalabalık ve gürültü arasında tek kişiyi dinlemeniz ve dikkatinizi ona vermeniz gerekiyorsa bu kişinin sesi ve yüzü bilgi alanında büyütülerek daha çabuk geçecek, kalabalığın gürültüsü de bu

arada kuvvetli bir sinyal olarak girmeyi başaracaktır. Ancak bu kişi daha boyutlu olarak bilgi merkezine ulaşacaktır.)

Belirli tiplerdeki duyusal sinyalleri geçiren sinaps dizileri aynı sinyalleri bir dahaki sefere daha kolay iletme yeteneği kazanır. Buna kolaylaşma diyoruz. Aynı tür duyusal sinyaller sinapslardan birçok defalar geçtikten sonra, sinapslar o kadar kolaylaşır ki, bizzat beyinde doğan sinyaller, duyusal giriş uyarılmasa bile bilgilerin aynı sinaps dizilerinden iletisine neden olur. Bu şahısta orjinal duyguların algılanmasına yol açar. (Örneğin; sürekli çevresinden kaderci bir yaklaşım sinyali alan bireyin zamanla olaylar üzerindeki yorumu da kadercilik olacaktır. Yine sürekli gelen kuvvetli mesaj şiddeti uygulayanın başarı ve haz duygusu ise birey zamanla şiddet uygulanan bireyin acısını değil şiddeti uygulayanın üstünlüğünü kabul edecek kendisi de şiddet yanlısı olacaktır. Zamanımızda çocukların sürekli olarak izledikleri şiddet filmlerinden etkilenmesi ve kabullenmesi de bununla açıklanabilir. Ancak şiddet uygulanan kişi ön plana çıkarılırsa daha sonra gelen bilgilerde kuvvetli mesaj şiddeti uygulayan olsa da kişi hümanist bir yaklaşımla, şiddetin uygulandığı bireye yönelecektir.) Aslında olay duyuların hatırlanmasından ibarettir. Beyinde düşünme işlemi de yeni duyusal izlenimleri depo edilen anılarda karşılaştırmaktan başka bir şey değildir.

Bilincin Değiştirilmesi

Yeni gelen bilgi eğer kendisine denk ya da rakip olacak bir bilgi yoksa direkt olarak nöron'a depolanır. Çocuklardaki depolamayı ve bilgimiz olmayan bir daldaki haberin depolanmasını buna örnek verebiliriz. Ancak yeni gelen bilgi rakip bilgiden üstünlüğü ya da verilen mesajın kuvvetliliği sayesinde eski bilgiyi beyinin çöplüğüne atarak bilince yerleşir. Bilgilerin yenilenmesi alınan mesajın çokluğuna bağlıdır. Sürekli yeni tür mesajlar alan bunun dışında yeni mesajları direkt olarak yerleştiren bireyin zamanla düşünme bağlantı kurma yetisi azalacaktır. Bu durum bilincin kastlaşması ve her şeyin kabullenilmesiyle açıklanabilir. Sürekli okuyan araştıran bireydeyse durum tersine döner. Bilgiler doğru bilgiye sonra da en doğrusuna sürekli değiştirilerek aktif bir zekâ oluşturur. Eğer gönderilen rakip bilgi bireyin kastlaşmış ya da oturmuş bilincinden daha güçlü değilse diskalifiye edilir. Gönderilen rakip bilgi güçlü ve yoğunsa bireyde geçmiş bilgisiyle çatışma yaratacaktır ve tüm bilgi ağının birbiriyle iletişimine yol açacaktır. Varsayalım daha önceki bilgilerinin tamamı erkeğin egemenliğini onaylıyorsa yeni gelen tüm örnekler bu yönde bireye bilincine rakip veya onaylayıcı tarzda yerleşecektir. Rakip bilgiler artıp eski bilgi depolarının yerini aldıkça ve geçmiş bilgiler çöplüğe atıldıkça daha rahat bir iletişim kuracak eksik bilgileriyle çatışma azalacak yeni gelen kadının eşitliği hakkındaki bilgiler zamanla daha rahat ve hızlı yerleşecektir.

Bilincin Oluşturulması Nasıl Etkilenebilir

Bir çocuk daha anne karnındayken çevreyi duymaya başlar. İlk dünyaya gelişte algılama fiziksel ihtiyaçların karşılanmasından ve duyusal bazı ihtiyaçlardan ibarettir. Zaman içinde çocuk algılamaya bilgileri geçirmeye başlar. Bilgi hangi yönde verilirse verilsin önceden bir bilgi birikimi olmadığı için olduğu gibi kabul eder. Çocuğa verilen bilgiler çelişkiliyse en çok güven duyduğu kaynağın bilgisini kabul eder. Bu nedenle annenin çocuğa etkisi (özel durumlar hariç) daha fazla olacaktır. Çocuğa bakan ve ihtiyaçlarını karşılayan kişi kim ise çocuk ondan direkt olarak bilgiler almaya başlayacaktır. Çocuk araştırma ve soru sorma yaşına geldiğinde soruları açıklanıyor ve ilgi görüyorsa karşılaştırmalara ve bilgi çeşitliliğine daha çabuk ulaşacaktır. Birçok bilginin sinapslardan geçimi kolaylaşacağı için çabuk algılayacak ve seçici yerleştirebilecektir. Çocuğun zekâsını etkileyen birçok etmenden birisi de belki de en önemlisi de budur. Düşünme onaylandıkça, kabul gördükçe gelişir bastırıldıkça geriler. Çocuğa ulaşan mesajların hangi yönden hangi yoğunlukta geldiği de önemlidir. Zamanının çoğunu televizyon seyrederek geçiren çocuğun bilincini oluşturan da yine televizyon olacaktır. Ancak aldığı mesajlar önceden verilen mesajlarla çatışıyorsa soru soracak sorusu ilgi ile karşılanırsa her iki mesajın gücüne bağlı olarak seçim yapılacaktır. Mesajın geldiği yön kadar geliş şekli de önemlidir. Mesaj ne kadar duyuya hitap ediyorsa o kadar çabuk ve çok yönlü geçer. Çocuğun soru sormasının kabul gördüğünü varsayalım. Bu çocuk ileride bilgi yerleştirme dürtüsüyle hareket edecek araştırmaya yönelecektir. Soru kabul görmüyorsa çocuk olduğu gibi algılamaya ve güçlü olanı kabul etmeye devam eder. Algıların çeşitliliği çatışmaları doğurur. Ancak çatışmaların cevapları da yerleştirilmediği için ikili duygular yerleşir. Örneğin zayıfın ezilmemesi gerektiği mesajını alırken, zayıfı ezenin kişiliği yüceltiliyorsa (Rambo'daki gibi) iki mesaj yanı da yoğunluktaysa ikisi de yerleşir. Toplumsal olarak zayıfın ezilmesinden yana bireysel olarak karşı ya da tersi bir bilinç oluşabilir.

Eğer beynimizde milyonlarca bilgi bankası (nöron) olduğunu düşünecek olursak ve milyonlarca nöronun işlenip iletişime geçtiği hız varsayılırsa bilincin oluşmasının ya da değişmesinin umduğumuzun tersine işleyebileceği anlaşılabilir. Yani bilinç değişimi ya da oluşumu çok hızlı ya da çok yavaş olabilir. Bu tamamen çevreden gelen mesajların yoğunluğuna bağlıdır. İnsanlar arası düşünce ve karakter farklılığında işte bu milyonlarca nöronda depo edilmiş hatıralar ve girişin etkisidir. Erişkin ve tekdüze düşünmeye alışkın bir bireyin düşünce sistemi bir tek cümlenin ya da sorunun etkisiyle şifre-kilit sistemiyle çözülebilir, aktif hale getirilebilir. Beyindeki bu elektriksel fonksiyonlar günün 24 saati durmaksızın azalarak ya da çoğalarak devam eder. Bu düşüncenin iyi, kötü, aktif veya tekdüze olması bireyi değiştirmez. Sadece düşünce yönünü ve çıkarılan sonuçları etkiler. Eğer çevremizi çoğulcu ve insancıl mesajlarla dolduracak olursak toplu olarak bireylerde bilinç değişimi sağlamış oluruz. Ancak bunun tersi mesajlarla zamanımızda olduğu gibi bireyci ve şiddet yanlısı toplumsal açıdan pasif insanlar yaratılabilir.

Düşünmek

Ozan YILMAZ

Otomobilin içindeyken, yoldan ağır ağır, bazen çevresine bakmadan geçenlere kızarız. Sinirlenip şöyle deriz; "şunlara bak, sanki burası Hindistan, bunlar da kutsal inekler.." Yaya isek, bu kez de hızla üzerimize gelen otomobil sürücüsüne kızarız; "şuna bak, azgın boğa gibi üstümüze geliyor, biraz yavaş sürse ne olur sanki?" Bazen "inek-boğa-eşşoğlueşşek" gibi benzetmelerle yetinmeyip, ailesinin dişi üyelerini kapsayan küfürler ederiz. Şimdi olanları düşünüp değerlendirmeye çalışalım. İlk bakışta tepkiler/duygular görülüyor; kızıyor, küfür ediyoruz. İkinci bakışta duygularla birlikte düşüncenin de var olduğunu görebiliriz. Karşımızdakinin yapmaması gerekeni yaptığını düşünerek tepki oluşturuyoruz. Demek ki bazılarının inandığı gibi, düşünce ve duygu birbirinden ayrı/kopuk, birbirine karşıt değil, birbiriyle ve birçok etkenle bağıntılı. Üçüncü bakışta, bulunduğumuz konuma bağlı olarak "farklı" düşünüp davrandığımızı ileri sürebiliriz. Bunu örneklerle pekiştirebiliriz de; "yaya iken şoför olan, yönetilenken yönetici olan, öğrenciyken öğrenci olan, vs. bulunduğu konuma "uygun" ve "farklı" düşünüp davrandığını söyleyebiliriz.

Dördüncü bakışta ise başka bir gerçeği saptayabiliriz. Örneğimize dönersek; aslında ne yaya iken, ne şoför iken "farklı" düşünmüyoruz, "aynı" düşünüyoruz. Sadece kendi bulunduğumuz yerden/konumdan bakı-yoruz, işimize geldiği gibi görüyoruz olayları. Özcesi, sistemin çıkarcı olmaya koşulladığı beynimizle bencilce ve subjektif (öznel) düşünüyor-bakıyor-görüyor-davra-nıyor-yaşıyoruz. Güzel ve anlamlı bir söz vardır; ("İNSAN YAŞADIĞI GİBİ DÜŞÜNÜR" bu sözle sadece konfor içinde yaşayan bir zenginle, açlıkla, hastalıkla uğraşan bir yoksulun yaşama biçimine göre farklı düşüneceği anlaşılmamalıdır. Aynı zamanda farklı yaşam biçimleri olan tüm insanları az-çok etkileyen gelenekler, kültür ve sistemin ideolojisi de anlaşılmalıdır. Ya da şöyle diyebiliriz;) "İNSAN İÇİNDE YAŞADIĞI SİSTEMİN ETKİSİNDE DÜŞÜNÜR". Günlük yaşamımızın ayrıntılarına, insanlara davranışımıza, insanlarla ilişkilerimize göz atarsak, "farklı" politik görüşleri savunurken, ne çok "benzer" düşünüş ve davranış içinde olduğumuzu görebiliriz. Neden böyle olduğunu anlamak için önce düşüncenin nasıl oluştuğunu bilmemiz, anlamamız gerekiyor.

Ne ile Nasıl Düşünüyoruz?

Metafizik inançla yoğrulmuş, bedenden/beyinden/maddeden bağımsız bir ruhun varlığına inanan biri için birçok konuda olduğu gibi bu konuda da yanıt basit ve yalındır. Düşünmemizi, duygulanmamızı sağlayan ve aklımızı, belleğimizi oluşturan, bedenden bağımsız olarak var olan (ki beden ölünce varlığını sürdürür... yaratanın hikmeti..) ruhumuz sağlar. Bu tarz bedensiz dolayısıyla **beyinsiz düşünme**yi savunanlarla bunları tartışmak zordur. Çünkü düşünmek, tartışmak için akıl, akıl için de beyin gerekli olduğunu kanıtlanmış bilimsel verilerin ışığında biliyorum. Yine de düşüncelerimi onlarında bilgisine sunarak ve eleştirilerine açık olarak sürdürüyorum. İnsan aklıyla düşünür. Akıl ise beyin olmadan var olamaz. AKIL BEYNİN ÖRGÜTLENMİŞ HALİDİR. Özel bir çaba yoksa, akıl, yaşam süresince dışardan verilen bilgilerle (din, gelenek, sistemin doğruları, egmen kültür ve yaşam biçimi vs.) örgütlenir sadece ve insan doğal bir yanılsamayla "benim aklım/benim düşüncem" diye bunları savunur. Aklına bireysel katkısı gözlemleri ve çoğu bilinçsiz deneyimleriyle sınırlı kalır. Duyulara dayalı bu kadarcık bir katkı ise beyni olan hayvanlarda da söz konusudur. Örneğin koyunun da aklı vardır ve koyun da düşünür; annesini tanır, hangi otları yiyeceğini bilir, daha önce kendine zarar vermiş bir canlı görünce tekrar zarar verebileceğini düşünerek uzaklaşır vs. Melerken bile sesin tonuna, uzunluğuna, niteliğine göre bir çeşit konuşma, düşünce iletme gerçekleştirdiği ileri sürülebilir. Peki insandaki düşünmenin farkı nedir? Fark, insanın soyutlamalarla... **kavramlarla düşünme**sidir. Tarih boyunca insanlar kavramlar oluşturarak, geliştirerek bugüne gelmiştir. Bilemediği, aklının ermediği binlerce durumu ifade etmek için kavramlar oluşturmaya yönelmişlerdir. Binlerce tanrı/kötü ruh/melek/şeytan/vampir vs. kavramları böyle ortaya çıkmıştır. Soyutlamalar, ışık/enerji/akıl/duygu/düşünce gibi gerçekliği olan durumların kavramlarla ifadesinde de oluşturulmuştur. Burada, düşüncemizin yapı taşları olan kavramların gerçeklikle bağıntısı, içeriği, niteliği... insanı insan kılmasındaki, özgürleştirmesindeki işlevi önemlidir. İnsan diğer biyolojik varlıklardan farkını aklıyla, düşüncesiyle ortaya koyar. Diyebiliriz ki insan kavramlar oluşturduğu, kavramların içeriğini doğru/gerçekçi doldurduğu, kavramlarla oluşan düşüncesini ifade edebildiği ve insan/doğa ilişkilerinde olumlu kullandığı ölçüde insandır. Akıldan, düşünceden uzaklaşmak, insani özelliklerden uzaklaşmaktır. Düşünceye sınır/baskı, insanlığa sınır/baskıdır. Bu ise aklı, "düşüncenin zararlı olabileceği" tarzında örgütlenmiş despot beyinlilerce yaygın olarak uygulanmaktadır. (Bugün, ortaçağda her yazıda dine aykırı suç unsuru arayan papazlar gibi, her yazıda sisteme aykırı suç unsuru arayan görevliler var. "Düşünmek" üzerine bu yazıda bile...)

Beynin Düşünmedeki İşlevi

Psikoloji kitaplarında oldukça geniş ve ayrıntılı olarak açıklanan ve deneylerle kanıtlanmış bilgileri basit ve kısa bir şekilde aktarmaya çalışacağım ki beyinsiz düşünmenin olamayacağı kavranabilsin...

Yeni doğan insan çeşitli aşamalar geçirerek kavramlarla düşünmeye varır. (İlkel insanın düşünen insan haline gelmesi de benzer aşamalarla gerçekleşmiş olabilir..)

0-2 yaşta, hayvanlardakine benzer bir dönem yaşanır. Nesneleri tanımaya başlar.

2-4 yaşta, konuşmayı öğrenmeye ve simgesel düşünmeye başlar.

4-6 yaşta, algılara bağlı düşünce gelişir.

7-10 yaşta, somut nesnelere ilişkin işlemler (sayma, sıralama, sınıflama) ve zaman kavramı anlaşılır hale gelir.

10-14 yaşta, düşüncenin en son ve en yüksek basamağı olan soyut kavramlar kurma ve kavramlarla düşünme başlar. Bir sorunla karşılaşıldığında çok olasılıklı çözümler tasarlamak, aklı-mantığı gereğince kullanabilmek, bu yetinin geliştirilmesine bağlıdır. Beyindeki konuşma merkezinin bozukluğunda (Wernicke afazisi) önce bu yeti, sonra geriye doğru sırayla diğer yetiler bozulur. Bunun gibi, beyinde duyularla, düşünce süreçleriyle, bellek fonksiyonları ile ilgili bölümler saptanmıştır ve kanama-tümör vs. ile ilgili beyin bölgesi zedelendiğinde, ilgili işlevde de aksama olmaktadır.

Öyle beyin hastalıkları var ki, bazen insanların çoğunun bu hastalıkları "minimal" düzeyde yaşadığı duygusuna kapılıyorum:

Sosyal amneziler; konuşmanın unutulması (afazi), yazmanın unutulması (agrafi), okumanın unutulması (aleksi).

- Korsakof sendromu; beyin tabanında tubercula mamillare bölgesinin zedelenmesiyle oluşur, kişi hiçbir yeni şey **öğrenemez.** (Değişmez kutsal inançlılar gibi..) Yeni izlenimleri hemen unuttuklarından, çeşitli şeyler uydurarak bu boşluğu kapatmaya uğraşırlar ve gerçekmiş gibi **inanırlar.**

Belli beyin bölgesinin elektrikle uyarılmasında geçmiş, şimdiki zamanda gibi yaşanır (ekmnezi). - Narkoz, koma, elektroşok ile yaşanmış bazı süreçler unutulabilir.

- Hallusinasyon (nesnesiz algı) olmayanı var sanmak, İllüzyon; var olanı yanlış algılamak sık rastlanan algı bozukluklarıdır. Hallüsinasyonların, beyin sapındaki uyanıklığı (bilinçliliği) sağlayan substantia retikülaris'in uykuda (rüyada) ve bilinç bozukluklarında işlevini görememesiyle oluştuğu da saptanmıştır.

Düşünmenin sürekliliğini ve bağıntılar oluşturmasını **bellek** sağlar. Otomatik gibi görülen yazı yazmak, yüzmek, bisiklete binmek gibi davranışlarımızda sinirsel, hücresel bir hatırlama vardır. Bu duyu-motor bellek hayvanlarda da aynı biçimde bulunur ve beyinde ilgili bölümleri kesin bellidir. Otistik bellek rüyada ve akıl hastalıklarında görülür. Geçmişteki yaşantı kırıntıları ya da geleceğe ait bazı düşünceler o an yaşanıyormuş gibi karmaşık biçimlerde algılanır. İnsana özgü sosyal bellekte ise, toplumda var olan kavramlarla bir ilişki kurma söz konusudur. Öğrenme ve hatırlamada beyinde proteinlerin ve RNA'nın rolü araştırılmaktadır. Hayvanlarda beyine elektrodlar konarak yapılan deneylerde, bir öğrenme durumunda sinapslar (hücrelerin temas bölgesi) arasında bir bağlantı oluştuğu, elektrik akımı ile bağlantı çözüldüğünde öğrenilen şeyin unutulduğu saptanmıştır. Beyni etkileyen elektroşok, zehirlenme gibi durumlarda öncelikle yeni öğrenilenin unutulduğu da saptanmıştır. Öğrenmeye istekli olmak, öğrenilecek şeyden hoşlanmak, öğrenilecek şeyin anlaşılır olması ve sık tekrarlanması hatırlamayı kolaylaştırır. Bir olguyu öğrenmek için örneğin beş kez okumak/yaşamak gerekiyorsa, bir kez okur/yaşar isek kolayca unutabiliriz. On-yirmi kez okuyor/yaşıyor isek kolay kolay unutmayız, hatta düşüncemizin bir parçası olabilir. Düşünün ki okullarda, gazetelerde, televizyonda, camilerde, kışlalarda... filmlerde.. şarkılarda... on-yirmi değil binlerce kez egemenlerin... sistemin.. dinin.. ırkçılığın... militarizmin... "doğruları" size iletilmekte... beyin hücrelerinizde çocukluğunuzdan beri binlerce bağlantı oluşturulmuş... Birçok doğru bulduğunuz şeyi (bugünkü aklınızla) örneğin bu yazıyı defalarca okumaz, üzerinde yoğunlaşmaz, araştırmaz... sorgulayarak düşünmezseniz... birkaç gün/ay sonra unutur gidersiniz... bugüne kadar olduğu gibi sistemin vericilerine açık tuttuğunuz alıcılarınıza (beyninize) sistem yine hakim olur... günlük yaşamınızdan... yatak odanıza... beyin hücrelerinizdeki moleküllere kadar! Aklınız sinsi sinsi örgütlenir size karşı... siz yine kendinizi en akıllı sanmayı sürdürürsünüz. Bir kez düşünün o "eski solcular" neden "dönek" oldu? Kimi islamcı, kimi reklamcı, kimi paracı... Belki de yıllarca dine ya da çıkarcılığa koşullanmış beyinlerinde bunun binlerce bağlantısı sürerken, kısa bir süre için eşitlik/adalet adına birşeyler yapmayı doğru buldular... eskiyi sorgulamadıkları ve yeni bağlantıları geçici (zayıf, az sayıda bağlantıyla) olduğu için kolayca koptular... Belki hiç solcu olmadılar da modaya uydular. Ya da hoşlanmalarını biz aşk sandık... oysa onlarda aşk bilinci yoktu... Kısacası aklınızı koruyun...

Subjektif Düşünmek Ya da At Gözlükleriyle Bakmak

Beyin, akıl, bellek, düşünce süreçleri üzerine yapılan araştırmalar bize şu gerçeği gösterir: Günümüzde insanların çeşitli biçimlerde yeni, farklı düşüncelerle karşılaşması mümkündür hatta kolaydır. Bazılarını doğru da bulabiliriz. Fakat o düşünceye yoğunlaşamazsak bir süre sonra unutulabilir ya da daha sık olduğu gibi unutulmaz, bilinir fakat etkisi zayıflar, çok ta önemli olmadığı düşünülebilir. Böylece yıllarca, kişiliğin bir parçası olurcasına yer etmiş düşünceler tekrar egemen olur. Özetle şöyle diyebiliriz; FİKİR EDİNMEK KOLAY, FİKİR DEĞİŞTİRMEK ZORDUR. Bunu zorlaştıran bir neden de, subjektif (öznel) düşünmedir. Her insan, bir ölçüde öznel düşünür. Dünya, doğa, toplum, insan ile ilişkilerini kendine göre ayarlar, kendi ile dış dünya arasında uyum sağlamaya çalışırken öznelliği sıfırlayamaz. Bu doğal durumun ötesinde tüm olgulara/olaylara kendisinin ya da tarf olduğu grubun/düşüncenin çıkarları açısından bakmak, diğerlerini anlamaya çalışmamak, hatta düşüncelerini bilmek/öğrenmek bile istememek at gözlüğü takmaya benzer. Bu durum bilme, bilgi, bilinçle değil, inanma ve inançla düşünen ve davrananlarda belirginleşir. En çarpıcı örneğine de maçlarda rastlanır. Tuttuğu takımın oyuncusu düşer/düşürülür ise kasıtlıdır. Karşı tarafın seyircisi ise o oyuncunun numara yaptığına ya da düşürülmeyi hak ettiğine inanır. İki subjektif tarafın birleştiği tek nokta, ne kadar objektif (nesnel) olmaya çalışsa da hakemin subjektif ve "erkekliğinin şaibeli" olduğu inancıdır. Görece nesnel düşünen spor yazarları maç milli ise ve "vatan-millet-sakarya" meselesine dönüştürülmüşse öyle bir subjektivizme saplanırlar ki şaşarsınız. Bu önyargılı ve taraflı bakış her alana yayılmıştır. Tüm komşularımız bize düşmandır... Herkes kötülüğümüzü ister... "Sizde insan hakları yok" diyenler, demokrasimizi kıskanan dış mihraklardır, onlar kendilerine bakmalıdır.. Binlerce örnek vermek mümkün. Bu çarpık akıl örgütlemesini en çok üreten, en çok sürdürenler ağzı laf yapan, eli kalem tutan yazarlar, çizer-

ler, sanatçılar politikacılar.. Çünkü bundan maddi-manevi çıkarları var.. Çıkarı olmayan çoğunluk ise okumadan, yazmadan, düşünmekten uzak tutulduğundan ve inanamaya koşullandığından, beynini teslim etmiş durumda bir avuç çıkarcıya.. At gözlüğü takılmış birçok insan, bunun bilincinde değilse, dolap beygiri gibi bencillik dairesinde ilerler... ilerler de bir türlü insanlığa varamaz.. istese de. Çünkü at gözlüğüyle bütün gerçeği görmek.. düşünmek.. yaşamak zordur.

Bulanık Düşünmek Ya da Kataraktlı Bakmak

İnsanların gerçeği değerlendirmesinde bir engel at gözlüğü.. Üstelik bir değil binlerce çeşiti var; takım gözlüğü.. devlet gözlüğü.. din gözlüğü.. millet gözlüğü.. çıkar gözlüğü.. erkek gözlüğü.. vs. Gözlüklerin farklı olması, kişiyi farklı zannettiriyor bize. Fakat ortak bir özellik var; at gözlüğü.. Öyle tuhaf birşey ki üstelik, kimini kraldan çok kralcı yapabiliyor.. Sorun sadece at gözlüğü olsa aşılması zor olmayabilir. Gözlüğün açısı genişletilebilir.. çıkarılabilir. Bir de katarakt sorunu var. Katarakt, gözdeki camsı merceğin (lensin) saydamlığını yitirmesidir. Zamanla ilerleyerek sisli bulanık görmeye.. körlüğe kadar götürür insanı. Bu görüntü ile göz arasındakine benzer şekilde, birçok insanda gözle beyin, gerçekle akıl arasında katarakt oluşmakta/oluşturulmakta.. Bu durum olmasa, aynaya bakabilen (kendi ile yüzyüze gelebiler) birçok insan at gözlüklerini görebilir.. çıkarabilir. Olayları sisli gördükçe, perdenin ardında neler olduğunu anlayamadıkça, en basit durumlar bile en karmaşık hale getirildikçe.. at gözlüğü olmasa bile gerçeği değerlendirmek.. anlamak.. düşünmek.. tavır geliştirmek güçleşir. Katarakt iki şekilde oluşur. Birincisi gerçeklerle aramıza gerdiğimiz (gerdirilen) **inanç perdesi**dir. Bir şeye inanmak, o şeyle ilgili beyinde çok güçlü bağlar oluşturmak demektir. Öyle ki inandığı şeyi çürüten bilgilerle karşılaşsa bile onları ket vurarak reddetme eğiliminde olur. Çünkü inanç, mantığı ve aklı körleştirir. Spor-toto oynarken (oynatılırken) "13+1'i kaçıracağımı bilsem, yine de bu kalem cimbom'a asla mağlubiyet yazmaz" diyebilene, böyle bir mantıkla parti/fikir/inanç tutanlara, aslında tutan değil tutulan olduğunu, tutulanın da aklı olduğunu nasıl anlatabilirsiniz? Üstelik **akıl tutulması,** güneş tutulması gibi kısa süreli de değil.. Bu bize ait nedenler dışında akıl kataraktını oluşturan ikinci etken de bize herşeyin karmaşık, anlaşılmaz gösterilmesidir. Her doğru bilgiye karşılık, bazıları resmi olan yüzlerce yalan/yanlış/çarpıtılmış bilgi sunuluyor.. Bu karmaşada.. bu bulanıklıkta gerçeği bulmak, okuyan, araştıran, düşünen insan için bile zor.. İrangate skandalını anımsarsınız: İran/Irak savaşı sırasında, İsrail ezeli düşmanı İran'a silah sattı. Elde edilen parayı ABD gizlice Latin Amerika'daki anti kominstlere aktardı. 2/5/1992 tarihli Sabah gazetesinden minik bir haber; "Türkeş yakınlarına arpalık dağıtıyor. MÇP'ye verilen 10'dan fazla KİT yönetim kurulu üyeliğini kendi yakınları için kullanması, parti içinde büyük tepkilere yol açtı." (Not: O tarihte MÇP değil, DYP/SHP iktidarda..) Bunlar gibi yüzlerce örneği duyduğunuzda aklınız karışmaz mı.. düşünceniz bulanmaz mı? Kavramlarla düşünen insanın düşüncesini bulandıran bir etken de kavramların çarpıtılması, yanlış içeriklerle sunulması. Örneğin, serbestlikten özgürlük diye bahsedilir, baskılar demokrasinin gereğidir, herkes barış yanlışı görünür çoğu şiddete destek verir.. sekse aşk denebilir.. Birçok kavram için birden çok tanım/düşünüş ortaya çıkar böylece. Bunlarla bağlantılı olarak **dilin kullanım biçimi ve içeriği** de önem kazanır. İnsanlar kavramlarla ve bir dil içinde düşünürler. Bu yüzden dilin nasıl şekillendiği, hangi kavramları hangi anlamda içerdiği, hangi ideolojinin aracı olduğu önemlidir. Ayrı bir başlıkta incelenmesi gereken dil konusuna fazla girmeyeceğim. Şimdilik, dilin çeşitli kullanım biçimleriyle, özellikle zor anla-şılır kullanılmasıyla düşünce bulanıklığı yaratabildiğini söylemekle yetineceğim.

Düşünme Özgürlüğü

Ülkenin birinde bir vatandaş kral'ın çevirdiği dolapları öğrenmiş ve açıklamaya karar vermiş. Hukukçulara kral'a hakaretin cezasını sormuş, üç ay hapis demişler. Bunu göze alarak bir meydanda halka anlatmış; "kral yalancıdır, sahtekârdır, sizi kandırıyor.. sömürüyor.." Kralın muhafızları tutuklamış adamı. Mahkeme üç yıl üç ay hapis cezası verince, itiraz etmiş. Yargıç; "doğru, kral'a hakaretin cezası üç ay... üç yıl ceza ise devlet sırlarını açıkladığın için verildi" demiş. Birçok ülkede düşünce, eleştiri, gerçekleri söylemek.. yazmak en çok "devlete karşı suç" kılıfıyla bastırılmış, cezalandırılmıştır. Bu ise düşünceyi, gerçekleri, doğruları geriletmiş, itaati, boyun eğmeyi, inanmayı, yalanı.. geri kalmışlığı sürdürmeye yaramıştır. Bizde düşün**me** özgürlüğü; "özgürlüğü düşün**me**" şeklinde algılanmış ve uygulanmıştır. Oysa "büyüklerimizin" dediği gibi; ikibinli yıllara girerken düşüncenin suç sayılması, dergi/kitap toplatılması, sansür uygulamaları ülkemiz için fevkalade ayıptır. Netekim hiçbir düşünce suç sayılmamalıdır. İnsanın en büyük özelliği, beynindeki cevheri.. düşüncesi yasaklanarak yok edilemez. Gerçekten zararlıysa, açıklanarak, tartışılarak, çürütülerek etkisiz hale getirilebilir. Bu anlamda en karşı olduğumuz düşüncelerin bile açıklanmasını, tartışılmasını savunmamız gerekiyor. Akıl, var olanı tartışır, düşünür, kabul veya red eder. Akıl yaratıcılıktır, var olanı aşmaktır. Var olanı aynen yaşamak, değiştirmeye/geliştirmeye çalışmamak, aklın ve düşüncenin yaratıcılığının kullanılmadığı sıradan basit bir yaşamı ortaya çıkarır. Bu günlük ve egemene bağımlı bir yaşamdır. Böyle yaşamların egemen olduğu bir toplum özgür değildir... görünür zincirleri olmasa da. Çünkü insan diğer canlılardan farkını aklıyla ortaya koyuyor ise İNSANIN ÖZGÜRLEŞMESİ, AKLININ DÜŞÜNCESİNİN ÖZGÜRLEŞMESİYLE MÜMKÜNDÜR. Bu ise yasaklamalarla, kataraktlı gözlerle ve at gözlüğüyle bakmakla olmaz. Bir ülkenin çıkar peşinde koşmayan aydınını, sanatçısını, yazarını, bilim adamını yasaklamakla... suçlamakla... yakmakla... bunlara seyirci kalmakla.. hiç olmaz! Okumanın, yazmanın, düşünmenin, konuşmanın... sevginin.. aşkın özgürleştirilmesiyle.. bilgiyle, bilimle, bilinçle olur. Aklı doğru kullanmakla.. Sevgiyle..

Not: Katkı ve eleştirilerinizi bekliyorum. Düşüncelerinizi yazın.. bana ve herkese..

Doğu ve Batı Kültürlerinin Temellerindeki Mantıksal Karşıtlık ve Sonuçları -3-

Tomris MENGÜŞOĞLU

4. Bilimsel Hakikat, Metafizik Hakikat

Bilimsel bilgi objektif olduğu için, araştırmalar birbirine eklenerek ilerler. Bu bilgi saf bir hakikat değil, hata ile karışıktır. İnsanın bilgi yeteneğinin ölçü olabileceği, göreceli ve adım adım yürüyen bir hakikattır.

Ancak metafizik bir hakikat, kendisinin mutlak, saf bir hakikat olduğunu savunabilir. Doğunun aradığı, peşine düştüğü hakikat, işte böyle mutlak, değişmez, herkesin kabul etmesi gereken bir hakikattır.

Tek Tanrılı, tekelci dinlerde hakikat, kutsal kitabın sözleridir. Bu "sözler" değiştirilmez, doğrulukları araştırılamaz. Bunlar öğrenilir, aktarılır. Uzak Doğu bilgeliği ise, insanın böyle mutlak bir hakikatı bilgi alanına getiremiyeceğini, onu kişinin kişi olarak, sübjektif sferinde, kendi gücü ölçüsünde yaşayabileceğini söyler. Bu hakikat kişiseldir. Bu yüzden tek insanın kişi varlığında, insanın içe dönük çabaları ile başlar; o insanın olgunlaşması, bilgeleşmesi ile yine o insanda biter.

Batı anlamında aklın bilimsel bilgi alanı, insanın dışındadır. Bütün akıllı süjelere aynı şekilde açık olan bir obje alanıdır. Birisinin kaldığı yerden, ondan sonra gelenler devam eder; kuşaklar başarılarını birbirine ekler. Bilgi ilerler. Süjelerin birbirine eklenen bilgileri, zamanla hatalardan ayıklanarak ilerler. Newton'dan başlayan modern fizik, Einstein'dan geçerek atom fiziğine ulaşır.

Anlam dünyasındaki Doğulu bilgi, herkeste baştan başlar. İlerlemez, derinleşir. Bunun ölçüsü de yoktur. Her insan baştan başlamak zorundadır. O, ancak yeteneği ve çabası ölçüsünde basamak basamak, fakat kendi içinde bir yerlere yükselecektir. Bu yükselme bir derinleşmedir.

Bu bilgi, bu hakikat, bildirilebilir bir bilgiye dönüşemez. Çünkü kavramsal değildir. Ancak belli bir düzeye erişmiş kişilerin, bilgelerin anlayabileceği, simgeler, işaretler söz konusu olabilir.

Örneğin Buddha'nın "işaretini" anlamak için bir iç erginlik gereklidir. Üstelik herkes buna erişemez. Bu bir tür îman gibidir. Varsa vardır, yoksa yoktur. Halbuki modern fiziğin kurucusu Newton'un çekim yasasını, bugün bir okul çocuğu bile öğrenip kavrayabilir.

Doğunun otantik başarısı olan dinlerde ve inançlarda, Doğu kültürünün özü ortaya çıkar demiştik. Bu öz, değişmeyen mutlak bir hakikatı arama, doğayı insan için yaratılmış bir anlamlar âlemi olarak görme, hakikata ancak Tanrısal bir yolla erişilebileceği, ya da aynı anlama gelmek üzere, yaşanabileceği inancıdır. Hakikat, mutluluk, insana ancak transcendent bir güç tarafından, karşılığında mutlak bir boyun eğme beklenerek sunulur. Musa-İsa -Muhammet dinleri, hakikatın tek ve mutlakı olan Tanrının "sözünü", "buyruklar" halinde insanlara getirir. Bu söz, hem bilgi hem de ahlak değerlerini içerir. Bu söz, insanı hem bilgilendirir hem de mutlu olmak için nasıl davranması gerektiğini öğretir. Hakikat ve mutluluk, bilginin amacı ile ahlakın amacı Tanrıda birleşir.

Birçok ideolojinin gelip geçmesine, silinip gitmesine karşın, binlerce yıldır milyonları kendisine bağlayan dinlerin tükenmeyen gücü, insanların ölüm korkusu ve ölümsüzlük isteğinden, dinlerin, bilinmesi olanaksız bir öbür dünya vaadinden kaynaklanmaktadır.

Hıristiyanlığın hem doğaya, hem de hayata kapalı olmasına karşılık, birbirine çok yakın olan Musa ve Muhammet dinleri, doğaya kapalı, fakat hayata açıktırlar. Tanrı kendisine inanıp başeğenlere, hem bu dünyada hem de öbürdünyada bolluk vaadeder. Tanrı çalışanı, kazananı sever.

5. Değişmeme, Geriye Dönüklük, Spekulatif Akıl

Hakikatın insan için ulaşılmaz olması, Tanrısal söze, bildiriye bağlı kalma, Doğunun yalnız doğa bilimlerine kapalı kalmasına değil, aynı zamanda değişme ve yenileşmeye de kapalı olmasına, değişmemesine, bunun sonucu olarak, tarih bilincinden yoksun kalmasına neden olmuştur. Doğulu kutsal sözün ortaya çıktığı zamana, geriye dönüktür. Yüzlerce yıl önceki zamanı yineleyerek, sürekli bir "şimdi" içinde yaşar, yaşamak ister. Yineleme, birtakım kalıplarla düşünme ve çalışma, bu kalıplarda, sanatta olduğu gibi, yetkinleşme -Doğu sanatında, resminde ve müziğinde bu çok açık bir şekilde ortaya çıkar- Doğulunun özelliğidir. Aktarmak zorunda kaldığı Batının bilimsel bilgisini de, bu şekle sokar. Bir kez öğrendiği, ya da ona öğretilen ve aklına yatkınlaştırdığı teoriyi "beller", yineler durur. Bu tür düşünce, eleştirel akla yabancıdır, spekulatif akılla çalışır. Spekulatif akıl, doğmaları yorumlayan akıldır. Spekulatif akıl, gerçekleri, hazır bilgilere uymadığı yerde, araştıracağına, yorumlamaya çalışır. Yorum alanı teorik bir

alansa, çelişkiye düşer ama bunun ayırtında olmaz. Yorum pratik alandaysa, hayat çelişkiyi bağışlamayacağından, olmadık yorumlara başvurur; kurgu üstüne kurgu kurar.

Doğuda bilgi, dinsel bilgi dışında, doğa ve hayat hakkında ampirik bir çizgide kalmış, çürük inançlarla dolmuştur. Yığılan ampirik bilgiler, soyutlanarak teorik bir düzeye çıkamamıştır. Çok zengin tıp bilgileri (Doğunun çok öğündüğü), astronomik bilgiler, bellenip öğrenilen, yinelenip aktarılan, yan yana bilgiler olarak kalmıştır. Bilimsel bir düzeye çıkamamıştır. Bir yanda sezgi ile varılan "hikmetler", ya da vahiy; ve bunlardan yola çıkılarak yapılan spekulasyonlar, öte yandan gerçek dünya ve doğa hakkında edinilen ampirik bilginin yığılması ile kazanılmış, kalıplaşmış bir bilgi; ve bu bilginin tekrarı ile yerinde sayan ama incelen bir kültür gelişirken; bilginin ne olduğu, insanın neyi, nasıl bildiği, bilginin ölçütü, hakikat ve hata gibi bilgi teorisinin sorunlarına hiç gereksinim duyulmamıştır.

6. Soyut Düşünce, Teori Karşısında Somut Olana Bağlılık

Ampirik bir bilgi somut olana bağlı kalır. Somut olana bağlı kalan düşünce, soyut teorik düşünceye yabancıdır. Doğa olaylarının matematik bir formüle sığdırılması gibi.

Düşüncenin soyutlama yapamaması(22), teorik düşünceye yabancılık, yenileşmeye, değişmeye yabancılıktır. Çünkü teoriler değişir, zamanla yenilenir, birbirinin yerini alır; bilgi kalıplaşmaz, sürekli gözden geçirilir. Doğu kültürü ise değişmeyen, yığılan, kalıplaşan bilgi ve becerilerin oluşturduğu, ilerlemeyen, olsa olsa incelen bir kültürdür.

Ampirik bilgide, algılayan ve algılanan, somutluklarını korurlar. **Ağaçtan düşen elma,** ağaçtan düşen elma ona bakan da o kimse olarak kalır. Kalmıştır da. Doğuda nesneler ve insanlar, somut olmadıkları zaman, kavram değil, semboldürler. Genel bir bilen süje, genel bir bilinen olarak obje kavramı oluşmamıştır. Süje, obje kavramının eksikliği Doğu dillerine de yansımıştır. Çünkü dil düşüncenin her yerde aynasıdır.

Bilim için ise somut nesne, ancak bir türün, yani bir sınıflamanın objesi olarak görülebilirse, anlam taşır. Çünkü bilimin, doğa araştırıcısının ilgisi, kendisini, yasa genelliklerine götürecek ilişkiler üzerinde toplanır.

Spekulatif akıl, herşeyi önceden kabul edilmiş dogmadan, ilkeden çıkarır. Eleştirel akıl, bilimsel tavır, değişkenler arasında bütünlükler, yasalar bulmaya çalışır. Bu iki tavır, birbirinin tam karşıtıdır. Doğaya da birbirine karşıt görüşlerle bakar. Birisi için doğa Tanrısal iradenin görünüm alanı, anlamlar âlemi, öteki içinse, mekanik kör determinasyonların geçerlilik alanıdır. Bunun sonuncunda, bir yanda geriye dönük bir değişmeme, duraganlık. Öte yanda doğaya sorular sorma, ileriye dönük, her bilgi adımında değişme ve yenileşme.

Ahlakın Tanrısal Temellendirilmesi, Sorumsuzluk, Bireycilik; Özgür İnsan Ahlakı, Sorumluluk

Kant'ın formüle ettiği gibi, "ne bilebiliriz?" sorusu, bilgi metafiziğinin sorusudur. Yukarda bu sorunun Doğuda hiç sorulmadığını, çünkü bilginin kaynağı olan Tanrısal sözün sorgulanamıyacağını göstermeye çalıştık. Yine Kant'ın Batı düşüncesini, tarihi boyunca uğraştıran ikinci soru olarak formüle ettiği "ne yapmalıyız?" sorusu, ahlak metafiziğinin, ethik'in sorusudur. Bu soru, Batıda da Doğuda da, birbirine karşıt sonuçlara varsa da insanları en çok ilgilendiren bir soru olarak sorulmuş ve yanıt aranmıştır.

Bilgi metafiziğinin baş sorusu, hakikat ve hakikatın ölçütüdür. Ahlak alanının baş sorusu da, mutluluktur (eudaimonia). Düşünce tarihi boyunca mutluluk, en yüksek iyiye bağlanmış; en yüksek iyinin temeli de erdemde görülmüş; bunların ne olduğu sorulmuştur.

Grek dünyasında bu sorulara çeşitli yanıtlar verilmiştir. Bu konuda, Sofokles'te ortaya çıktığı gibi, insanın kahramanca benimseyip üstleneceği kesin bir kadercilikten, hedonizme, Platon'un en yüksek iyide hakikat ve güzelliği de gören, bu üç ayrı alanın üç ayrı en yüksek değerini, bilgi alanının en yüksek değeri olan hakikat ile estetik alanın en yüksek değeri olan güzel ve ahlak alanının en yüksek değeri iyiyi birleştiren idealizminden; Aristoteles'in pragmatist ölçülülüğüne, sofistlerin nihilizmine kadar, çok çeşitli teoriler ortaya atılmıştır. Bu teorilerin hepsi, insan için mutlu olmanın yollarını arayan eudaimonist ahlak teorileridir.

Uzak Doğu ethikleri de mutluluğun yollarını arar. İnsanlara mutlu olabilmeleri için, toplum ve doğaya uyumlu yaşamayı öğütler. Uzak Doğu ahlak görüşünde uyum, harmoni baş değerdir. En yüksek ethik değere ulaşan "bilge kişi", kişiliğini eriten, iradesini silen kişidir. Bu ethikler, en belirgin ve yaygın şekliyle, Budizm'de olduğu gibi, ihtirasların adım adım terkedildiği bir passifliğe, "hiçliğe", "Nirvana"ya ulaşmayı, mutluluk olarak görür. "Ben"in Tanrısal sonsuzluk içinde eritilmesi yollarını, teknikleri öğütler.

Tekelci, tek Tanrılı din öğretilerinden kaynaklanan ahlak, en yüksek iyi, erdem ve mutluluğu, insanlara vahiy yoluyla bildirilen Tanrısal buyruklara uymada görür. Bu öğretiler, Tanrısal buyruklara uymayı, hem bu dünyada hem de vaadedilen bir öbür dünyada mutlu olmanın biricik olanağı olarak gösterirler.

Şimdi, mutluluk, iyilik ve erdem, yani ahlak değerleri, Tanrıdan kaynaklanmaktadır.

İnsan nedenini sormadan, Tanrısal buyruklara göre yaşamalıdır. Yoksa "günah" işlemiş olur. Günah işleyen hem bu dünyada, hem de kesin olarak öbür dünyada (insanlar bu dünyada kötülerin de pek mutlu yaşadığını gördüklerinden, kesinlik öteki dünya için geçerlidir), çok büyük cezalarla cezalandırılacaklardır. Sevap ve günah, ahret ateşi ve cennet, dinsel ahlakın baş kavramlarıdır.

Dinsel ethikler Tanrı ile yapılan bir alış-veriş, bir pazarlıktır. Bir kulluk ve çıkar hesabıdır. Bu ahlaklar kişilik ve özgürlük kavramlarına yabancıdır. Nitekim Doğulu toplumlar, bu kavramları kendi kültürleri içinde tanımamıştır. Onları aktarma yoluyla, ama değişik anlamlarda almıştır. Doğu, Batıda ortaya çıkan, insanların doğuştan dünyaya eşit haklarla ve özgür geldiği düşüncesinden hareket eden "doğal hukuk" anlayışına ve bu anla-

yışa dayanan "ulusalcılık" akımlarına yabancı kalmıştır. Doğuda, tarihsel olayların zorlaması ile ulusalcı bağımsızlık hareketleri ortaya çıkmışsa da, --ki bu hareketlere, emperyalizme karşı Atatürk Türkiyesi ilk örneği vermiştir--, kişi özgürlüğü anlayışının eksikliği, daha doğrusu dinsel insan anlayışında böyle bir görüşe yer olmaması nedeniyle, gerçek anlamda bir ulusalcılık kavramına, anlamına, varılamamıştır. Bu yüzden Doğuda "milliyetçilik", sadece gelenek ve göreneklerin korunup canlandırılması, yani geçmişe bağlılık, geçmişin diriltilip yaşatılması olarak anlaşılır.

Batı uygarlığı ve kültürüne karşı bir hareket olarak körüklenir. Geriye dönük bir dincilik, bir duraganlık özlemidir.

Doğulu düşünce için özgürlük, savaşla kazanılan ya da kaybedilen bir siyasal bağımsızlıktan öte bir anlam taşımaz. Doğulu insanın özgür, eleştirel akla dayanan "iç özgürlüğünü" tanımaz; ki, insanda kişiliğin ve özgürlük düşüncesinin temeli buradadır. Tanrısal buyruklara dayanan bir ahlak sisteminde, özgürlük ve kişiliğe yer yoktur.

İnsanın kişiliği ve özgürlüğü olmayınca, sorumluluğu da olmaz. Sorumluluk ancak kendi kişisel çıkarları bakımından, cennet, cehennem hesabı, kaza ve beladan uzak kalmak amacı ile yaratana karşı duyulur. Çünkü her koyun kendi bacağından asılır. Bu görüş toplum ahlakına "bireycilik" olarak yansır. Bireycilik, yani "nemelâzımcılık", lâik bir düzenin temeli olan yurttaşlık bilincinin gereği olan sorumluluk anlayışının eksikliği demektir.

Bireycilik, kültür hayatında, düşünce dünyasında, diyalogsuzluğun, herkesin kendi bildiğini okuması, kendi kendine konuşması; düşünce dünyasının, karşılıklı etkileşim içinde üreyerek gelişememesinin, hayatı etkileyen bir "gerçeklik" kazanamamasının nedeni olur. Düşüncelerin etkili bir "gerçeklik" kazanamadığı bir toplumda, kitap neden okunsun? Zorunluluk ve gösteriş dışında. Tekelci dinlere dayanan düşünce sisteminin, karşılıklı etkileşim eksikliğinden, değişmeyen, değişemeyen, gelişmeyen hep yinelenen, bellemeye dayanan yapısının temel direklerinden birisidir bireycilik.

Özgürlüğe dayanan sorumluluk, --ki çağdaş toplumun temelini oluşturur--, onca ahlak değerleri Tanrısal buyruklarla değil, insanın "insan olma onuru", "kişilik" ile temellendirilirse, söz konusu olabilir. Birbirine bağlı olan bu üç niteliğin, eleştirel aklın, özgürlüğün ve kişiliğin eksik olduğu yerde, yaratıcılığa da yer yoktur ve olmamıştır.

Eleştirel akıl, özgür düşünce ve yaratıcı kişilik, lâiklik fenomeni ile birlikte, bir bütün olarak, birbirini besleyerek, Batı düşünce tarzının, kültürünün özelliği ve özüdür.

Aklın ve iradenin kulluğu, kişi değerlerinin, özgür düşüncenin tanınmaması da, tekelci dinlere dayanan Doğulu düşünce tarzının ve kültürünün özelliği ve özüdür: Yurttaşlık sorumluluğu, yapıcılığı, aktivliği yerine, herşeyi --Tanrıdan beklediği gibi-- baştakilerden bekleyen, sorumsuz, bireyci ümmet zihniyeti.

Uzak Doğunun inançları için de, kişisel iradenin içe dönüklüğü yüzünden, özgürlük ve kişiliğe dayanan individualiteye yer yoktur. Fakat burada topluma ve doğaya "uyum" başdeğerdir. Tekelci dinlerin cennet-cehennem yaptırımının yerini, toplumda saygınlık ya da toplum dışına itilme korkusu tutar. İndividualiteye tümden karşı bir tutum vardır. İndividuel olan, bilinçli bir şekilde törpülenir. Çünkü kollektif bilinç çok güçlüdür. Bu yüzden Uzak Doğu'da kişilik başka bir boyuta, kişinin iç dünyasına kaymıştır.

Sonuç olarak, toplumsal ahlak fenomeni Batıda, individualite ve sorumluluk; tekelci din toplumlarında, sorumsuz bireycilik; Uzak Doğuda, uyumcu kollektiflik fenomenidir.

Batı'da, lâik ve bilimsel düşünce, ahlakın temelini "insan olma onurunda" bulmuştur. Antik Çağda, dinlerde, mutluluk amacına dayanan ahlak, eudaimonist ethik, şimdi insan olma onuruna, insanlık değerine dayanan, kendi yasalarını kendisi koyan, bir "ödev" ahlakına dönüşmüştür (Kant). Bu ethikin temeli, insanın özgür olduğu "ide"sine dayanır. Özgürlük bir "ide"dir. İnsandan gerçekleştirmesi beklenen bir ide. Ancak özgür olan bir varlık sorumluluk taşıyabilir; amacı, bir çıkara dayanmayan, kendinde olan bir davranışı, "iyi"yi gerçekleştirebilir.

Fakat özgürlük ve insan olma değerleri, insanın kişi ve toplum olarak, çaba göstererek gerçekleştirmesi gereken bir "ödev", bir "amaç"tır, bir olanaktır. Bunun anlamı, insanın insan olması olayının sürüp gitmekte olan bir "oluş", bir süreç olması demektir. Bu amaç, insanın yeryüzündeki varlığının "anlamı" olarak anlaşılmalıdır. Çünkü ancak tarihin bir "insanlaşma" olayı olarak anlaşılması ile, tarih boyunca çekilen acılar, haklılık ve anlam kazanabilir.

Bugün insanın bilim ve teknolojide ulaştığı gücün, kendisini ve dünyayı yoketme gibi çok tehlikeli bir boyuta vardığı, gözardı edilemez. Dünyada gittikçe yaygınlaşan kökten dinci akımların, kendilerini, Batı uygarlığına düşmanlıklarında haklı göstermek için parmak bastıkları nokta budur. Fakat bu tehlike, insanlar arasındaki her türlü sınırı kaldıran, ideolojileri etkisizleştiren, "evrensel insan hakları" düşüncesinin de kaynağı olmuştur. Bu tehlike, insan aklının "insanlaşma" olayında vardığı bir aşamadır. İnsanlaşma, tehlikenin içinde saklı olan kurtarıcı güçtür. Dünyanın diyalektik yapısında, olumsuzluğun tepe noktasına vardığı yerde, son dönemeçte, insan bilincinin aydınlanması olarak anlaşılmalıdır.

Buna karşılık, bilimsel teknolojik yaratmalara katılamamış tekelci dinsel düşünce, tehlike karşısında daha tehlikeli bir yola yönelmiş, insanlar için katı, sınırlayıcı ve düşmanca bir tutuma saplanmıştır. İnsanları insanlaştırmak için, insanın kendisinden değil, Tanrı'dan medet uman bu düşünce, bir kez daha etkili olmaya çalışıyor. Halbuki daha önceleri, uzun yüzyıllar boyunca denenmiştir ve sonuçları bellidir: Yanılgı ve çelişki. Örneği kendimizden alırsak, bugün ülkemizde bir yandan aklı ve iradeyi bağlayan din eğitimine, dinsel ahlaka ağırlık verilirken, öte yandan ekonomik kalkınma için, özgür Batı düşüncesinin ürünü olan girişimcilik ve liberalizm göklere çıkarılıyor. Bu bir aldatmaca mı? Hangi

tarafı? Yoksa koskoca bir cehalet mi?

Yanıt ne olursa olsun, sonuç, böyle yetişmiş kuşakların, tarihsel oluşum dışında kalmak zorunda olduklarıdır. Ülkemizde Atatürk devrimlerinin öncesinde olduğu gibi.

Öyle görünüyor ki, lâik düşünce, lâik toplum düzeni; bir ulusun bireylerinin yurttaşlık bilincine ulaşması, aynı zamanda insanlık bilincine ulaşması, yani tarihsel oluşuma katılmanın bir ilk basamağıdır. Bunu başaran uluslar, "insanlık idesi"nin gerçekleşmesi olayında kendilerine düşen görevi yerine getirir, tarihsel oluşumu etkilerken, geçmişi yineleme çabasındakiler, tarihin akışına kapılıp, şimdiye kadar olduğu gibi, sürüklenip duracaklardır.

Gelişmek, tarihin akışında etkili olmak, sürüklenmemek istiyorsak, yukarda göstermeye çalıştığımız Doğulu kökleri söküp atmak zorundayız; ödünsüz lâik bir eğitimle.

— BİTTİ —

Dipnot:

22- Bizde bazı araştırmalarda, Doğu düşüncesinin soyut bir düşünce tarzı olduğu ileri sürülür. Bu yanlıştır. Aslında onların gözönünde bulundurdukları, Doğu düşüncesinin içeriksiz formalizme saplanması ve havada spekulasyonlar yapmasıdır.

MERCAN'DAKİ EV

Anımsıyorum geçmişimi:
Mercan Yokuşu'nda bir ev
Dokuz odalı, dokuz numaralı..

Bir ses var mı oralardan
Gümüş çağıltılarla
Yüreğime damla damla
Dolan..

Kırlaşan saçların aydınlığında
Pembe rüyalara dek
Uzanan..

Dizboyu sarmaşıkların
Loşkızıltısından..

Yaz sıcağının genç rüzgârlarıyla
Sarmaşdolaş savrulan..

Soluklar, bahçede ki
Kızıl güllerin kokusuyla
Sarhoş mu?.
Yollarda arabalar
Sessizliklerle kolkola mı
Geçip gidiyor?.
Yollarda arabalar
Sessizliklerle kolkola mı
Geçip gidiyor?.

Anımsıyorum geçmişimi:
Mercan Yokuşu'nda bir ev
Dokuz odalı, dokuz
Numaralı..

İşte ben, bu evde doğdum:
Kediye "çedi",
Sevdiğim her şeye
"Cici" derdim..
Minik adımlarla
O evde koştum, oynadım,
Güldüm ve de ağladım..

Anımsıyorum geçmişimi:
Mercan Yokuşu'nda bir ev

Üst katta ki tül perdeleri
Üfüren rüzgâr
Yine serin serin
Püfür püfür esiyor mu?.

Komşular birbirine
Sabah kahvesine
Gidip geliyor mu?.

Tatlı söyleşiler,
Sıcak kahkahalar
Odalardan sofalara
Dalga dalga
Sürükleniyor mu?.

Dedemin dokuz odalı evi,
Doğduğum ev
Mercan Yokuşu'nun
Orta yerinde:
Bir sırça köşktür o
Geçmişimin
Hayal bahçelerinde...

Mesude GÜLCÜOĞLU

İZMİR'DEN

Sevgi Yolunda Palmiye Altı Sohbetleri

Bülent HABORA

"Hadi şimdi eyvallah," dedi Muzaffer İzgü, "Palmiye altı sohbetlerine noktayı koyalım, bugünlük."

İzmir'in göbeğinde bir "Sevgi Yolu" var. Zaten İzmir "Sevgi Yolu Kenti". Bornova'dan Buca'ya, Karşıyaka'dan Alsancak'a dek birçok yeri kaplıyor, bu yollar. Sevgisiz bir toplum için biraz özenti bir ad, ama neyse...

Ben de bu sevgisiz toplumun bir parçasıyım. Açık söyleyeyim, birtakım kişileri sevmiyorum, hatta giderek iğreniyorum onlardan. Örneğin, korsan televizyonlardan birinde, 900'lü telefon dansözlerinin reklamı uzunluğunda yorumlar yapan ablak suratlı, yağma düzenini yükselen değer olarak göstermeye çalışan adamdan... Örneğin, Türkçe'yi katleden, "Vaovvv" kültürünü yayan, sesini komşularına ya da sevgililerine duyurmak için bedavaya radyo programı hazırlayan çoluk-çocuktan... Böylesi adamcıklardan, kadıncıklardan nefret etmekte, hiç olmazsa onları sevmemekte haklıyım sanırım.

Efes'le Hilton Oteli'nin arasındaki Sevgi Yolu'nda da görebiliyor insan, sevilmeyecek kişileri. Ağızlarını yaya yaya konuşanlar, kendi küçüklüklerini göremeyip, çevresindekileri küçümseyerek süzenler, üzerlerindeki pahalı giysilerin havası altındaki lumpenliklerini gizleyemeyenler...

Sevgi Yolu'nda palmiyeler var, 30-35 yaşlarında. 25-50 yaşlarında kitapçılar ve 18-20 yaşlarında da incik-boncukçu öğrenciler.

İncik-boncukları lise öğrencileri, özellikle kızlar çok seviyorlar. Satıcıların arasında Koray adında bir genç var, tam onların isteğine uygun ıvır-zıvırları pazarlıyor. Teneke bir kutu kapağı buluyor, kesiyor, biçiyor, çağ atlamış Türkiye'nin gençlerine kolye ya da bilezik yapıp, satıyor. Sık sık da tavuk yiyor Koray'la annesi ve babası. Çünkü o, lades kemiğinden kolye yapıyor ve tavuğun fiyatına satıyor kızlara.

Macuncusundan simitçisine, niyetçisinden ressamına dek yığınla el emekçisi sokağı kaplıyor.

Öbek öbek tabureler, kurumuş havuzcuklar ve birinin başında yanındaki kızlara gitar çalan bir oğlan, az ilerde saksafon çalan bir başkası.

Hiçbir şeye aldırmadan, birbirine değen dudaklarıyla sessizce konuşan, darbe yapmış generallerin havasını yaşayan sevgililer.

Özetle söylemek gerekirse, 60-70 metrelik bir Ortaköy...

Sevgi Yolu, otomobillere yasak, motorsikletlere, bisikletlere açık.

Yol boyunca palmiyeler var ve onların altındaki koyu aşklarla birlikte koyu sohbetler, koyu oyunlar.

Koyu oyunlar, günün her saatinde sürüp, gidiyor Sevgi Yolu'nda. Bir yanda, Adem'le Ahmet, yumulmuşlar satrancın başına, neredeyse kitap alıcısına bile yüz vermeyecekler. Adem, kırmızı kaşkolu, paltosu ve piposuyla tam bir Mafya lideri. Zaten "Kitap Mafyası" diyorlar ona. Ahmet ise, tipik bir "mütayit", belki de bir "yapsat"çı.

Bir başka satranççılar da, yolun karşı tarafındaki Aşkın'la Bahadır. "Dominik Cumhuriyeti" diyorlar buraya, Sevgi Yolu'nun sakinleri. Sevgi Yolu'nun, tek motorsikletli, baraka sahibi Vedat, tam bir "Başkan" görünümünde, 7 barakalı Dominik Cumhuriyeti'nde.

Motorsikletli Başkan'ın karşısında da "Beşeri Ümmeti" yer alıyor. Aristokrat Başkan ve ümmet... Türkiye arabeskliğinin nefis bir biçimde gırgıra alındığı bir yer burası.

Ümmete adını veren Mehmet Beşeri, İzmir'in "en taze" sahaflarından. Sevgi Yolu'na kitapçıları toplayanlardan biri, hatta birincisi.

Beşeri Ümmeti'nin en kodaman müritleri, Yaşar Bey, İlhan ve Ali. Yaşar Aksoy, "Uzman" olarak sık sık geliyor, ümmetin palmiye altı sohbetlerine katılıyor. İzmir'in eski kitapçılarından torba torba kitap toplayan İlhan'la, terazisinin ucundaki mumu gece-gündüz yakan Ali'yle, akşama doğru koyu sohbetlere dalıyor. Zaman zaman müşteriler de giriyor bu palmiye altı sohbetlerine.

Ümmetin gezgini Nail, ki İzmir'deki sahafların "Bir bilen"i, o da bu sohbetleri kaçırmıyor. Nail, tam bir gezgin, ama İstanbul-Ankara-İzmir üçgeni içinde. Kitap müzayedelerinin peşinden ayrılmıyor. Bu işi o denli seviyor ki, kendi adına bile düzenliyor. Nail, Sevgi Yolu'nun tav-

lacılarından. Herkesi yeniyor, ama onun da bir belalısı var.

Sevgi Yolu'nun palmiye altı sohbetlerinde asil ve necip Medya Türkçesi kullanılmıyor, Türkçe konuşuluyor. Ne "Simurg, Simurg" sesleri çıkıyor ağızlardan, ne de "Homurg, Homurg" gürültüleri. Normal, adam gibi konuşuluyor.

""Simurg" deyince... Bir İran efsanesiyle ilgiliymiş Simurg. Türkiye'de bu, program başlığı oluyor. Bazıları İran'ın Humeyni'sine bel bağlayınca çok kızıyoruz, sonra Simurg'la program yapıyoruz. Museviler kızmaz inşallah, Yapı Kredi Bankası'na. Bildiğiniz gibi, Cemaatül Musevi, Gülsüm Akyüz'ün yapıtına çok fena bozulunca, medya özgürlükçüsü Enis Batur tarafından toplatılmıştı. Ben hep söylemişimdir, 12 Eylül faşoları, çok demokratik(!) bir zıpırlığı yerleştirdiler ülkeye, artık neredeyse bakkallar, yani küçük esnaf bile kitap toplayacak, diye. Eh, bir çeşit küçük esnaf olan Enis Batur da kitap topladı sonunda.

Sevgi Yolu'nun palmiye altı sohbetlerinde bile adı geçti, Enis Batur'un. Ali arkadaş, "Yahu," dedi bir gün, "Enis Batur, tavukçuluk ve meteoroloji üzerine de yazı yazdı mı?" Arada sırada Enis Batur okuduğu için "Simurg Katı"na ulaşan Orhan arkadaş da gülümsemekle yetindi. Enis Batur yazmadıysa bile, kendisini "sosyalist" ilan eden (Hah, işte şimdi sosyalizm en büyük darbeyi yedi) Belediye Başkan adayı Zülfü Livaneli, ünlü bir kupon gazetesinde değerli fikirlerini kupon meraklılarına sunduğu köşesinde yazmıştır belki...

Sevgi Yolu'nda kitapçılar, yazarlar, okurlar var. Sürüp, gidiyor palmiye altı sohbetleri. Ama ne zamana kadar?... Çünkü bir gün, asil ve necip ulusumuzun kitap sevmeyen bir takımı çöreklenir belediyenin başına, "Hey millet," der, "Ne demek kitap satışı? Bir tarafta lahmacun, öte tarafta da hamburger satılsın..."

Arkasından da Sevgi Yolu'ndaki kitap kokusunun yerini mis gibi lahmacun ve köfte kokusu kaplar.

"Olmaz, olmaz," demeyin, çünkü burası Türkiye...

GECEDİR

gecedir
durdum ortasında hüznün

yağmur mermi gibi iniyor sabrıma
bu dar havadan bıktım artık

yoluma mayın ekerek giden Aralık
yatmış pusuya

Ocak sapa kaldı
yamacından geçtim Şubat'ın da

gecedir

yumruğum kendi avcuma

öylesine sürüldü ki yüreğim buzullara
öğrendim ateş yakmasını suda

o hırçın nehir
köprüleri yıkmış
baharkarşı kıyıda

gün olur bir şiir açar
gökyüzü büyür
tat gelir acıya.

Türkan İLDENİZ

I. Ankara Kitap Fuarındayız.
9 - 17 Nisan 1994
SEL YAYINCILIK
Babıali Cad. 20/1 Cağaloğlu - İstanbul Tel: 511 10 05

bir dilcinin günlüğünden

"Yeni Sözcük" Terimi Üzerine*

Yusuf ÇOTUKSÖKEN

Yaşamın hemen her kesimindeki sürekli değişim ve gelişim kısa sürede dile de yansımakta, dilde de sözcüksel bir yenileşmeye yol açmaktadır. Sözcüksel yenileşme bağlamında dilin çevrimine giren ve kullanım sıklıkları az olan yeni sözcüklerin diliçi sözlüklere alınması gerçekten de zaman almaktadır. Diliçi sözlükler, dildeki gelişmeyi, değişmeyi biraz geriden izler; durum saptaması yapar; sözlüksel birimlerin kazandığı yeni anlamları ekler, yeni sözcüklere belli bir kullanım sıklığı kazanmaları durumunda ancak yer verir. Ayrıca hiçbir sözlüğün, bir dilin sözvarlığını tümüyle içerdiği de söylenemez.

Türkçe'ye de kısa zaman aralıklarıyla yeni sözcükler girmektedir. Daha doğrusu yeni sözcüklerin bir bölümü dil içinde türetmekte, bir bölümü ise yabancı dillerden aktarılmaktadır. Özellikle Türkçe'nin sözcük üretme yolları işletilerek türetilmiş yeni sözcükler "öz Türkçe sözlük"lerde derlenmektedir (Püsküllüoğlu 1966/Ünlü 1977). Son yıllarda yayımlanan diliçi sözlüklerle, sözlük bölümü de bulunan çeviri ağırlıklı ansiklopedilerde, dile yeni giren sözcüklerin, daha doğrusu Türkçe'de türetilmiş yeni sözcüklerin yeni (yeni sözcük) (Meydan Larousse), yen. (yeni) (Demiray 1982 kısaltmasıyla verildiği görülmektedir. Özellikle kuralcı dil anlayışını benimseyen dilcilerin ve araştırmacıların sözlüklerinde ise, dilin söz üretme kurallarına uygun olmadığı savıyla kimi yeni Türkçe sözcüklerin betimlenmesinde yanl. (yanlış kelime), uyd. k. (uydurma kelime) (Hayat/ Timurtaş 1979 / Temel 1985 / Yeni Türkçe 1987) gibi kısaltmaların kullanılması dilcilerin ilgisini ve tepkisini çekmektedir.

Dille ilgili yayınlarda yeni sözcük terimi farklı tanımlanmaktadır. Ayrıca neolojizm (Fr. néologisme) terimi de bizde birbirinden farklı terimlerle türkçeleştirilmiştir. Bu nedenle bu çalışmamızda yeni sözcük ve neolojizm terimlerini irdelemek istiyoruz. Neolojizm ya da bizde yaygınlık kazanan terimiyle yeni sözcük, dilbilimde sürekli tartışılan bir konu olarak kalmış, dil uzmanları yeni sözcük teriminin tanımını amaçlarına uygun biçimde yapmışlardır (Karaş 1990: 145).

Türkiye'de yayımlanan dilbilgisi ve dilbilim terimleri sözlükleriyle kitaplarında, diliçi sözlüklerde, ansiklopedilerde neolojizm terimi için şu karşılıklar önerilmiştir:

yenicil deyim (Dilb. Ter. 1949), yeni söz (Dilemre 1952: 319), yeni yapılan (Mansuroğlu 1960), yeni kelime, yeni sözcük (Ergin 1962; Hatiboğlu 1969: 93/1978: 136; Tekin 1972; Meydan-Larousse 1973: XII, 7749; TS 1974: 862/1983: 1303; Aksan 1976; Timurtaş 1979; Vardar 1980: 163/1988: 231; Büyük Sözlük 1982: X, 2237; Büyük Larousse 1989: XX, 12518; Dilb. ve Göst. 1988: 33, 73, 107; Topaloğlu 1989: 161; Kocaman 1990)... Neolojizm terimine yer veren sözlük ve ansiklopediler de vardır (Meydan-Larousse 1972: IX, 286; Büyük Larousse 1986: XIV, 8595; TS 1988: II, 1081).

Yeni sözcük ve neolojizm terimi, ilgili kaynaklarda şöyle tanımlanmaktadır:

yeni sözcük, kelime (Fr. néologisme; İng. neologism; Alm. Neologismus, Neubildung)

Bir dilde kullanılmış veya kullanılmakta olan bir sözcük örnek tutularak yapılan sözcük: (yığın) gibi yayın, basın; (vergi) gibi dergi; (geçit) gibi taşıt, yakıt vb. (Hatiboğlu 1969: 93/1978: 137)

NEOLOJİZM i. (fr. néologisme). Leng. Türetme, bileşim, aktarma veya başka yollardan dile sokulan kelime. (Meydan-Larousse 1972: IX, 286)

yeni kelime, bir dilde ihtiyacı karşılamak üzere çeşitli biçimlerde türetilen kelime: Kurgu, bağımsızlık yeni kelimelerdir. (Meydan-Larousse 1973: XII, 774)

yeni sözcük, bir dilde kullanılmış ya da kullanılmakta olan bir sözcük örnek tutularak yapılan sözcük: Dergi, yakıt gibi sözcüklerdir (TS 1974: 862/1983: II, 1303).

yeni sözcük (Alm. Neologismus, Neubildung) (Fr. néologisme) (İng. neologism)

Yeni oluşturulmuş (ya da) bir süre unutulduktan sonra yeniden kullanılmaya başlanmış, bir başka dilden ya da bir ağızdan yeni alınmış sözcüklerle (anlamlı birimlerle) yeni bir anlam edinmiş (aynı türden) birimlere verilen ad (Vardar 1980: 163/1988: 231).

yeni sözcük, yeni gereksinmeleri karşılamak üzere ya da yabancı bir sözcüğün yerine yerleştirilmek üzere yerli kök ve gövdelerden genellikle çok işlek ekler getirilerek türetilen sözcük. Öneri (teklif), yayın (neşir), sorun (mesele), yeni sözcüklerdir. (Büyük Sözlük 1982: X, 2237).

YENİSÖZCÜK a. Dilb. Yeni yaratılmış ya da yakın bir geçmişte başka bir dilden aktarılmış sözcük ya da dilde önceden bulunan bir sözcüğe, bir deyime verilen yeni anlam. Eşanl. NEOLOJİZM (Büyük Larousse

1989: XX, 12518).

neolojizm is. Fr. néologisme gr. Yeni türetilen söz. (TS 1988: 1081).

yeni kelime (Osm. ta'bir-i cedid; Fr. néologisme; karşıtı Eski kelime) Yeni oluşturulmuş, yeniden canlandırılmış veya ağız ve lehçelerden alınarak belli bir dönemden sonra kullanılmaya başlanmış olan kelime. Ör. açı, alan, beğeni, biçim, bilim, deyim, dizgi, durak, eğilim, eğitim, emek, gezegen, indirim, iştaş, kamuoyu, kıvanç, koşuk, okur, olgu, oturum, ödenek, sağlamak, taslak, tutarlı, uzlaşma, yakınma, yargı, yüklem. Karş. YANLIŞ TÜRETME, KELİME. (Topaloğlu 1989: 160).

Bu alıntıladığımız tanımlardan da anlaşılacağı gibi Fransızca néologisme, Türkçe'deki biçimiyle neolojizm terimi, dilimize yeni kelime, yeni sözcük olarak çevrilmiş ve böyle benimsenerek yaygınlaşmıştır.

Yeni sözcükler, tanımlarda dağınık olarak verilmesine karşın, şu yapım, oluşum özelliklerini göstermektedir:

a) Yeni sözcükler, genellikle işlek kök ve gövdelere yine işlek sayılan ekler getirilerek türetilmektedir. Sözgelimi: bağlaç, basım, bellek, bulgu, çelişki, eğilim, işçi, kavramcılık, sözcük, önlem, toplumsal gibi. Kimi durumlarda az işlek eklerle ve örnekseme yoluyla da yeni sözcükler türetme olanağı bulunmaktadır: etçil, böcekçil, kemirgen, adil; bağım, teğet, tüzük, aygıt, ilginç, toplum gibi. Türkçe'de öbür Türk dil ve lehçelerinden alınan kimi eklerle de yeni sözcükler türetilmiştir: danıştay, kurultay, ödev, görev, işlev gibi.

b) Yeni sözcük yaratmanın yollarından biri de sözcük bileştirmeleridir. Türkçe'de bileşik sözcükler genellikle şu yollarla oluşturulmaktadır: iki addan oluşturulanlar (anneanne, babaanne, kurşunkalem gibi), belirtisiz ad tamlaması biçiminde olanlar (aşçıbaşı, arnavutciğeri, denizkestanesi, dilbilgisi gibi), tümce değerinde olanlar (albastı, imambayıldı, serdengeçti, külbastı gibi), çekimli iki eylemden oluşanlar (dedikodu, gelgeç, gelgit, kapkaç, kaptıkaçtı, vurdumduymaz gibi), eylemlik eki almış iki eylemden oluşanlar (alışveriş, gidişgeliş gibi), bir ad ile bir ortaçtan kurulanlar (ağaçkesen, cankurtaran, dilsever, yurtsever gibi), bir ortaç ile bir addan kurulanlar (akarsu, akaryakıt, atardamar, toplardamar gibi), iki sıfattan oluşanlar (açıkyürekli, ikiyüzlü, birçok gibi), ikilemelerden kurulanlar (vırvır, fısfıs, dırdır gibi), çeşitli önek ve sonek değerli sözcüklerle oluşturulanlar (alt: altderi, altkurul... ana: anaarı, anadeniz, anadil, anaokulu, anayurt... baş: başbakan, başkaldırmak, başkent, başmüdür, başsavcı... dış: dışalım, dışsatım, dışbükey... iç: içgüdü, içişleri, içmimarlık... orta: ortaçağ, ortakulak, ortaokul, ortaparmak... üst: üstbenlik, üstçavuş, üstdudak, üstgeçit... bilim: bitkibilim, dilbilim, eğitimbilim, gökbilim, kazıbilim, ruhbilim, sesbilim, toplumbilim... arası: bireylerarası, bölgelerarası, devletlerarası, liselerarası, milletlerarası, uluslararası, üniversitelerarası... ölçer: akımölçer, nemölçer, yoğunlukölçer... sever: bazsever, dilsever, ulussever, yurtsever... gibi.) Bunlardan başka özellikle terim türetme çalışmalarında üç ve daha çok sözcükten kurulu bileşik sözcükler de türetilmektedir: içtersaçı, içsalgıbezi, dulavratotu, kurbağahoplarağustosböceği... gibi.

c) Zaman zaman özel dillerden, yöresel ağızlardan, kimi durumlarda öbür Türk dillerinden de birtakım sözcükler alıntılanmaktadır. Özel dillerden sayılan argo, ölçünlü dili sözcük açısından besleyen kaynaklardan biridir. Türk argosunda da, argoluğunu yitirip ölçünlü dile giren, kimileri teklifsiz konuşmada ya da kaba konuşmada sıkça kullanılan sözcükler de bulunmaktadır. Sözgelimi son yıllarda argodan ölçünlü dile giren yeni sözcükler arasında herıld yani (herhalde), maganda, zonta, entel, entel takılmak, kopiş (kopya, kopya çekme), beşten yemek (apışarasından gol yemek), alakaya çay demle (ne alakası var?), sen morken de güzelsin... anılabilir. Özellikle köy romanı ve öyküsü türünde yapıtlar ortaya koyan edebiyatçılarımız kimi yöresel sözcükleri ve deyimleri sıkça kullanarak ölçünlü dile katmaya çalışmışlardır. Bu aktarmalardan yadırganmayanlar ölçünlü dilde çok çabuk kabul görmektedir. Sözgelimi: bitek (münbit), yetgin/yetkin, üşengeç, abartı, aklan (mecra), ivmek (acele etmek), öğrence (temrin), işkil, kov, yankı, yoz gibi.

ç) Türk dilinin çeşitli dönemlerinde ortaya konulmuş yapıtlarda geçen, öldüğü için dilin çevriminden çıkarılan kimi sözcükler de özel bir seçmeyle dilin sözvarlığına yeniden katılabilmektedir. Sözgelimi: ağmak, budun, bunluk, denli, esrik, evren, görkem, ivmek, konuk, sınamak, sevi, sonuç, tanık, utku, yargı... (Aksoy 1975: 76).

d) Uluslar arasında kurulan kültürel, siyasal, ekonomik, askersel ilişkiler, dile de zaman içinde yansımakta, diller arasında sözcük alışverişleri olmaktadır. Türkçe de çeşitli yabancı dillerden aldığı sözcükleri kendi sözvarlığına katmaktadır. Son yıllarda dilimize giren yeni bazı sözcükler arasında özellikle angajman, depolitizasyon, dejeneratif, barbekü, çartır, dansing, disket, ekolayzer, flash-back, gusto, klip, konvertibilite, lumpen, modelist, skor-board, standardizasyon, tayt, transformasyon, timing (tayming), tüyo, tübles, streç (strech), kompakt disk (compact disc)... (Çotuksöken 1988)

e) Sözcük budaması ve kısaltması yoluyla oluşturulan yeni sözcükler de, kimileri diliçi sözlüklere girmese bile, dilin sözvarlığında belirli bir kullanım değeri ve sıklığı kazanmaktadır. Sözgelimi gerizekâlı/gerzek, sunitahta/sunta, kilogram/kilo... TRT'ciler, TÖBDER'li (öğretmenler), AT (Avrupa Topluluğu), ESHOT (Elektrik, Su, Havagazı, Otobüs, Tramvay İşletmeleri, -İzmir Belediyesi-), GMC (General Motors Corporation firmasının kısaltması)/cemse... gibi.

f) Yeni sözcük oluşturma yollarından biri de "anlam çevirisi"dir. Özellikle çeşitli terimsel sözcüklerin oluşturulmasında bu yol işletilmektedir (İmer 1991, Demirezen 1991). Gerçekte bu, yeni bir olgu değildir. Çok eskiden beri uygulanagelen bir söz üretme yöntemidir. Sözgelimi Yunus Emre'nin şiirlerinde geçen cefa çekmek Farsça cefa keşiden, gussa yemek Farsça gussa horden, bel bağlamak Farsça kemer besten birimlerinden yararlanılarak oluşturulmuştur (Başgöz 1990). Son yıllarda dilimize kazandırılan sözcüklerin oluşturulma-

sında bu yöntem daha da güncelleşmiştir: kapak kızı (İngilizce cover girl), ölü mevsim (Fransızca morte saison), piyasa ekonomisi (İngilizce market economy), serbest bölgeler (İngilizce free zones), yap-işlet-devret (İngilizce build-operate-transfer)... (Aksan 1982: 36 / İmer 1991: 25)

g) Kimi durumlarda, yeni bir kavram yeni sözcükler türetilerek karşılanmıyor da, dildeki bir sözcüğe yeni bir anlam olarak ekleniyor. Sözcüğün temel anlamına (düzanlam, özanlam da deniyor) eklenen bu yananlam da yeni sözcük bağlamında değerlendirilmektedir. Sözgelimi bellek (hafıza) sözcüğüne eklenen "veri ve işlem dizilerinin elektriksel imler biçiminde saklandığı bilgisayar bölümü", veri sözcüğüne eklenen "olgu, kavram ya da komutların iletişim, yorum, işlem için elverişli biçimsel ve uzlaşımsal bir gösterimi" gibi. Kimi dilbilimciler bunu yeni sözcük teriminin dışında tutmak eğilmindedirler. Ben, sözcüklerin kazandığı yeni anlamları (yananlamları) yeni sözcük bağlamında değerlendirenlerin yanında yer alıyorum. Sözcüklerin kazandığı yananlamlar en az yeni sözcükler kadar o dilin anlatım gücüne ve olanaklarına katkıda bulunmaktadır. Yalnızca anlambilimsel bir olgu olarak görülmemelidir.

Bu genel değerlendirmeden sonra yeni sözcük terimini şöyle tanımlayabiliriz:

Yeni sözcük, "dildeki yeni gereksinmeleri karşılamak üzere yakın geçmişte, son yıllarda, genellikle işlek kök ve gövdelere işlek ekler getirilerek türetilen; çeşitli bileştirme, budama, kısaltma, anlam çevirisi, örnekseme vd. yollar uygulanarak oluşturulan; o dilin çeşitli lehçelerinden, ağızlarından, özel dillerinden aktarılan; o güne göre ölü sayılmasına karşın yeniden kullanıma sokulan; yabancı dillerden ödünç olarak alıntılanan sözcük ya da dilin çevrimindeki bir sözcüğe eklenen yeni anlam"a denir.

Bu tanım, yeni sözcük teriminin üst ve alt anlambirimlerini belirleme gereğini de ortaya koymaktadır. Yeni sözcük terimini üstanlambirim olarak aldığımızda şöyle bir bölümleme denemesi yapabiliriz:

Yeni alıntı, yabancı dillerden, o dilin çeşitli lehçe, ağızları ile o dil içinde gelişmiş olan özel dillerden aktarılan sözcükleri;

Yeni türeti, son yıllarda çeşitli sözcük türetme yolları işletilerek oluşturulan sözcükleri;

Yeni anlam da dildeki bir sözcüğe gerekli durumlarda eklenen yeni bir anlamı (yananlam) içermektedir.

Yeni sözcüklerin sözlükçülük açısından farklı bir konumu bulunmaktadır. Özellikle yazılı ve sözlü kaynaklardan kullanım örnekleri derlenmeden hazırlanan sözlüklerde, yeni sözcükler hemen hemen hiç yer alamamaktadır. Kullanım örnekleri, özellikle yazar/konuşucu adı belirtilerek aktarılan kullanım örnekleri, yeni sözcüklerin sözlükbirim olarak saptanması ve değerlendirilmesine yol açmaktadır. Sözlük yazarları belirli kullanım sıklığına sahip olduğunu saptadığı yeni sözcükleri tanımları ve kullanım örnekleriyle birlikte sözlüğüne alıntılamakta tereddüt etmemektedir. Bu noktada şu da söz konusu edilmelidir: Özellikle kimi batı dillerine ilişkin sözlüklerde, sözcüklerin o dilde ne zamandan beri kullanıldığının belirtilmesi, ilginç bulgulara, yorumlamalara da olanak vermektedir. Türkçe'de hazırlanan hiçbir sözlükte, sözcüklerin hangi tarihten beri kullanıldığına ilişkin herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu, dile giren yeni sözcükler için de geçerlidir. Bu tür bir tarihlendirme, sözcüklerin eskiliklerini, yeniliklerini, az kullanıldıklarını ya da dile iyice yerleşmiş bulunduklarını vb. belirlemede önemli rol oynayabilir ve sözlüklerin değişik baskılarında birtakım değiştirmelere gidilmesini zorunlu kılabilir.

Yeni hazırlanacak sözlüklerle ilgili, son olarak şunu söylemek istiyorum: Bir dilin sözvarlığını art ve eşzamanlı bir çerçevede yansıtmak amacıyla hazırlanacak bir sözlükte, kullanım sıklıkları geçerli tek ölçüt alınmaksızın, yerli, yabancı, yeni, az kullanılmış, özel dillerde yer alan, ağız verileri olarak değerlendirilen... bütün sözcükler; tanımları, dile giriş/dilde türetiliş tarihleri, kullanım örnekleriyle birlikte yer almalıdır.

(*) Yusuf Atılgan'a Armağan İletişim, İst. 1992, s.457-465

KAYNAKÇA

Aksan 1976: Aksan, Doğan, Tartışılan Sözcükler, Ankara 1976.

Aksan 1982: Aksan, Doğan, Her Yönüyle Dil, 3 cilt Ankara 1979-1982.

Aksoy 1975: Aksoy, Ömer Asım, Gelişen ve Özleşen Dilimiz, Ankara 1975.

Büyük Larousse: Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, 20 cilt İstanbul 1986-1989.

Büyük Sözlük: Resimli Ansiklopedik Büyük Sözlük, 10 cilt İstanbul 1982.

Çotuksöken 1988: Çotuksöken, Yusuf, "Dilimizden Yararlanmayı Bilmiyoruz" Güneş, 7 Mart 1988, sayfa: 6.

Demiray 1982: Demiray, Kemal, Temel Türkçe Sözlük, İstanbul 1982.

Demirezen 1991: Demirezen, Mehmet, "Türkçeye İngilizceden Geçen Sözcükler ve Eşanlamlılık, Dilbilim 1991, Ankara 1991, ss. 133-136.

Dilb. Ter 1949 Dilbilim terimleri Sözlüğü, Ankara 1949.

Dilb. ve Göst. 1988: Dilbilim ve Göstergebilim Terimleri (Mehmet Rifat/Sema Rifat/Taçlan Boyat/Yurdagül Gürpınar) İstanbul 1988.

Dilemre 1952: "Analoji" Türk Dili, Mart 1952 sayı:6, sayfa: 317-324.

Ergin 1962: Ergin, Muharrem, Türk Dil Bilgisi, İstanbul 1962.

Hatiboğlu 1969: Hatiboğlu, Vecihe, Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü, Ankara 1969, genişletilmiş 3. baskı, 1978.

Hayat: Hayat Büyük Türk Sözlüğü, tarihsiz. (ilmî redaksiyon: Doç. Dr. Muharrem Ergin)

İmer 1991. İmer, Kâmile, "Türkçenin Sözvarlığındaki Yeni Öğeler" Dilbilim 1991, Ankara 1991, sayfa: 18-28.

Karaş 1990: Karaş, Muhsin, "Dilde Yeni Sözcükler Konusunda Dilbilimsel

Berrin Taş'ın Şiir Dünyası

Mehmet AYDIN

Berrin Taş, **İnsana Gecikmeden (1)** adlı şiir kitabında, yeni bir kadın duyarlığı sergiliyor. Kitapta insan, umut, aşk, ayrılık, özlem ve savaşın yıkımları ele alınmış. Özellikle tasarlanan çağdaş yeni insanla, aşk teması üzerinde daha çok durulmuştur.

O, genellikle kendi insanımızı her yönden arındırmaya çalışır. İnsanların dışardan yama almış, yapma yanları yerine doğal yanlarını yeğler. Birçok kimselerdeki fotoğrafla yakalanan dondurulmuş anlar yerine; gelişen, büyüyen, üreten ve yaratan yanları öne çıkarmak ister. Yaşamın akış süreci içindeki büyük uğultuya parmak basar. Bu süreçte yinelemenin önemi yoktur. Önemli olan yalnızca doğuştur, varoluştur, özgün bir evren sahibi olmaktır. Her türlü ilişkilerde, davranışların içtenliğini ve sıcaklığını arzular. Düşünceye konulan her türlü sınırlamaya karşı çıkar.

Sanatçı, toplumumuzda var olan alçakgönüllü bilge ile şarlatanı karşı karşıya getirir. Şarlatan, maskelerinden sıyrılınca cüceleşip bir nokta durumuna düşer. İşin garibi o cüce, kendisinin öyle bir yapıda olduğunun da ayrımında değildir. Ekonomiyle bütünleşmeyen soyut özgürlüğün, karınları doyurmadığına; paranın, çekici metaların ve sevgisizliğin cenderesinde ezilen insanların mutsuzluklarına değinir: "Özgürsün/kapatmışsın ruhunu cendereye/bir elin yirmi birinci yüzyılda/bir elin günü kurtarmakta/ ...para değil ruhundur tükettiğin harcayarak/özgürsün/bir yudum sevgiye aç/özgürsün aç... (s.31)"

Kimi zaman Berrin Taş; susan, kendini vermeyen, herkesten saklanan, kendi içine yabancı, yüreğini gizleyen kapalı insandan tiksintiyle uzaklaşmayı yeğler. Ruhunun gizlerini kilit altında tutan eşya tutsaklarına üzülür ve acır. Önyargıların, törelerin ve katı inançların iç baskısıyla gülüşlerini, doğallıklarını yitiren, birtakım maskeler arkasına gizlenmiş soğuk insanlara âdeta içi sızlar. Bir yandan da onları "yaşayan ölüler" olarak niteler. O tip insanların içlerindeki uyuyan tözü, yüreklerine sızıp, gün ışığına çıkarmalarını arzular. Ülkemizde, kadının tıpkı görünmeyen bir gölge gibi hep aynı kalan yanlarını gündeme getirir.

Berrin Taş'ta aşk ve sevgi; ince, kutsal bir mezamir duyarlığıyla işlenmektedir. Ancak sevdiklerinin sesleri, sözleri ve anılarıyla yetinir. Bu konuda O, sen-ben ikileminin, üzünçlü ayrılıkların tümüyle ortadan kalkması yanında, her yönden, sevgiyle örülmüş bir dünyanın arayışı içindedir. Sevdiğiyle alışılmayan yeni bir yaşama biçimi kurmayı tasarlar. Bir yerde, bin bir ezgili aşk çığlığını dışavurur: "Yüreğimdeki kuşların uğultusu/ sabahı uyandırır/ geç kalma... (s.42) Onun biriken özlemleri, kocaman bir yanardağa dönüşmüştür. Kavuşmaya engel olan uzaklıklar, yüreğinde onulmaz ağrılar oluşturur.

TİMBOŞ *

Sizler bir avuç suda boğulanlar
kendinizi okyanusta sanmayın

Onlar görüntünün parlaklığında kaybolanlar
sözcüklerin ardına sığınanlara aldanmayın
Gerçek cilalanmış değildir
birbirinden güç alan kalabalığın gürültüsünde
dolaşmaz
yalnızdır o
varlığını direnerek büyütür
uzun bir soluk olur yaşamak
Sizler kendini okyanusta sananlar
sığ sularda boğulurken el etmeyin
uzak bir yolcuyum ben
insanla yürüyorum.

Berrin TAŞ

(*) Şeddeli... örtülü liboş

Ona göre kısa süreli yakınlıklar, zamanla zengin anılara dönüşür. Yaşamın üretilmesi için bilincin ışıması ve isteklerin eyleme geçirilmesi gerekir. Seven kimse, özlemlerini sabrın süzgecinde öğüterek geçirmelidir.

Sanatçının, benliğinde yer etmiş hüzün dolu duyarlı bir yapısı vardır. O, ne acıyı ne de sevinci yadsır. En çok bağlı olduğu duygu da, insanda her zaman onurucu bir işlev taşıdığını belirttiği sevgidir. Görünenleri didik didik ederek özü yakalamaya çalışır. Ayrıca, hep şiirin devinim alanlarında dolaşır. Bir de düşlerle bezenmiş uçucu, narin incelikleri savunur. Yaşamın akışı içinde kendisini canlının, dirinin, tazenin ve yeninin yanında bulur. El değmemiş duygulara sarılmak ister. Her zaman ışığın, temiz bakışlı çocukların, açan çiçeğin, yıldızın, değişen baharların, sabahın ve pembenin yanında yer alır. Aşkta ise, sınır tanımaz bir özveriyle doludur.

O, umuda tutunmak isterse de, umut çoğunca elinden kayar gider. O zaman beklentisinin kaynağını baharda ve sevgide arar. Dünyadaki savaş manzaralarını sergileyerek, savaşı kargışlar. Yıkılan bir kenti, ellerini yitiren bir anayı ve yerdeki ölüleri betimler.

Berrin Taş, şiirlerinde özgün imgeler kullanmıştır. Dahası, yalın bir dille düşüncenin ufkunu açarak, konuya tümüyle uygun yeni ve değişik biçimlerde getirmiştir.

(1) Berrin Taş, İnsana Gecikmeden (Şiirler), İnsancıl Yayınları, İstanbul, 1992.

CEYLAN GÜZELLEMESİ

I
GÖZLERİN
Gözlerin çağırır
deli bir rüzgar gibi
bağır-bağır
sevdasını yaşamın
birde özgürlüğün
Gözlerin çağırır
ürkek bir ceylan gibi
sürmeli-nemli
sarar sarmalar
barışçıl özgür
Basar bağrına
ölümsüz sevdasını
birde özgürlüğü
Islak bir toprak olur
gözlerin tohuma
baharda

II
AYAKLARIN
Buradan bir ceylan geçmiş
belli düşmüş toprağa
çimene birde suya
ışıltısı
Ay suda
güneş bulutta
kuşlar havada
nasıl süzülürse
Değmez ayakların
uçar gibi toprağa
çimene birde suya
ışıltısı
Nerede bir çiçek açmış
su yürümüşse
dağa-taşa
ayakların değmiş
Mezepotamya'ya
Nerede bir yeşil bir sarı
donanmışsa yeşile sarıya
gül açmışsa al-al
bahar kokuyorsa dağların
ayaklarındır ateşliyen
koca Nevrozu
Nerede bulutlar mavi
umutlar ışıl-ışıl
sabah nasıl tar-ü taze
ayaklarındır serinleten
içilesi suları

ÖNCÜ

Bir Mayıs'ın Doğuşu*

Güngör GENÇAY

1 Mayıs'ı anlamak ve benimsemek, işçi sınıfı mücadelesinin ilk adımlarından biridir. Bu tarihi olgu çok-çok konuşulup yazılmasına karşın, edebiyat ürünlerimize yeterince yansımamış ve işlenmemiştir.

Daha önce, küçük oylumlu sosyalist öğretiyi açıklayıcı kitaplar yayınlayan H. Budak, **1 Mayıs'ın Doğuşu** adlı bir kitap daha yayınlayarak, bu kez böylesi önemli bir günü, oyun olarak gündeme getirdi.

"İşçi Sınıfının Mücadele Tarihinde 1 Mayıs" adlı önyazıda 1 Mayıs'ın doğuşu ve çeşitli ülkelerde geçirdiği süreçler anlatıldıktan sonra, Amerika'daki mücadele durağına geçiliyor.

(3 Mayıs 1886 günü önceden lokavta gitmiş olan McCormick Harvester Şirketinin işçileri, grev kırıcılarının çalıştırılmalarına karşı protesto gösterisi düzenleyince polis ateş açarak altı işçiyi öldürdü. 4 Mayıs günü polisin bu vahşetine karşı düzenlenmiş protesto gösterisine, vahşi, alçak ve ahmakça kundaklama tertiplendi. Bir işveren köpeği tarafından atıldığı belli olan bombalama, miting bitiminde bir polisin ölümü ile sonuçlanınca, mitingin ev sahibi ve konuşmacısı konumundaki işçi önderleri (Albert Parsons, August Spies) alandan başka bir toplantıya gittikleri halde suçlandılar. Bu bombalama üzerine Şikago'yu savaş alanına çevirdi polisler. Pinkertonlar, çılgınlar gibi savuruyorlardı kurşunları. Bir işçi tulumu görmeleri yeterliydi. Vurulan, yaralananların, sokakta sürülerek tutukevlerine çekilenlerin haddi hesabı yoktu. Yıldırım operasyonlarla işçilere mücadeleyi tövbe ettirmek istediler. İşçi liderlerine karşı oyunlarını 1,5 yıl bıkmadan usanmadan en yalancı, en kural tanımaz, en kahpece sürdürdüler. Sonunda dört işçi önderini idam, bir işçi önderini idamdan bir hafta önce bombalamayınca rahat edemedi Amerikan parababaları.)

Oyun, bu işçi liderlerinin tutuklanışından idam edilişlerine, daha sonra da Rus işçilerinin çarlığa karşı ayaklanmasının duyulması evrelerini işliyor.

İşçi liderlerinden Albert Parsons'un idamından sonra, devrimci olan karısı Luay, ikinci perde/birinci sahnede etkin olarak oyuna giriyor.

Oyun, ideolojik bir özden hareket etmesine karşın, tarihi olgular eşliğinde yol aldığından çok rahat bir biçimde okunmakta ve kavranmaktadır.

Özellikle 1980 sonrasında, oyunda sergilenen durum ülkemizle de bağdaştığından, yozlaştırılmak istenen işçi sınıfı, yıpranan dostluklar, çürüyen değerler, ihanetler, davadan uzaklaşmak ve kopmalar adına çıkarılacak çok önemli dersler alacaktır bu kitaptan.

Oyunda, doğruyu bularak kendini yeniden biçimleyen ve işçi liderlerinin suçsuzluğunu ispat eden bir savcı Pete Algeld var. Pete Algeld, eyalet valisi olduktan sonra karısı Emma ile aralarında çok ilginç bir sohbet gelişir.

Pete- Sürüngenlerle asalakların bir sessiz sözleşmesidir bu. Ama ben yüzlerindeki maskeyi parçaladım. Onun için gelirler üzerime. Oligarşiyi kökünden salladım, bu denli zayıfmış işte!

Emma- Nereye kadar Pete! Tek başınasın.

Pete- Değilim Emma. Halk beni destekliyor. Parsons'ların cenaze törenine katılan işçiler destekliyor, emekçi dergileri destekliyor. Göreceksin bir daha ki seçimlerde daha güçlü çıkacağım. Daha güçlü kazanacağım. Asıl o zaman başlayacak şenlik...

Emma- O kadar büyük konuşma Pete. Bilirsin, ölümlülerin başını yiyen hep kendine fazla güvendir.

Pete- Yer yer yürekli insanlar çıkacak. Onlar benden yana olacak. sizin adaletiniz adalet değil, sizin yargınız yargı değil, diye birlikte çıkaracağız tozlu dosyaları.

Emma- Biliyorum haklısın, yanlış bir şey yapmayacağına inanıyorum.

Pete- Doğru ve yanlış diye bir şey yok Emma. Bir avuç domuzun çıkarlarına uygun kurallar ve kanunlar var. Bunlara göre yaşıyoruz. Buna hizmet ettikçe yaşıyoruz. Karşı çıkanları yok ediyorlar bir bir... Bunu da iti ite boğdurarak yapıyorlar... Hepsi bu.

Emma- Hep böyle mi gidecek Pete.

Pete- Asla Emma... Güce karşı güç gerek. Mrs. Parsons kitap satarken ne güzel söylüyordu. "Küçük bir cesaret kıvılcımı kaldığı sürece adalet yeryüzünden yok olmayacaktır."

Sonuçta Pete Algeld'e (suçsuz olan işçi liderlerini affetti) gerekçesiyle seçimleri kaybettirirler. Nedeni mi? Kuşkusuz biliyorsunuzdur, ama bir de onu oyunun yazarı H. Budak'ın sesinden, onun özgün anlatımından okuyun ve de izleyin.

(*) 1 Mayıs'ın Doğuşu: Yorum ve oyun/ Yazan: H. Budak/ diyalektik Kitap Dizisi: 4/ İstanbul, 1993.

Kıskıvrak

Altay Ömer ERDOĞAN

"Herkesten verebildiği kadar,
herkese hak ettiği kadar."

Penceremde kırılan ışık, gözyüzünden damıttığı renkleri konduruyordu yastığıma. Güzel başlayan bir bahar günüydü. Uçuşan kelebekler, kuş cıvıltıları, çağlayan sular... Öylesine uzaktı ki tüm bunlar bana, kendimi hapsettiğim kent, ortaçağ duyarlılığıyla bağlıyordu beni karmaşaya. Her şey tuhaftı. Tuhaf olan her şey anlamsızlaşıyordu. Anlamsızlaşan her şey benden uzaklaştıkça, bana yakın olan ne varsa ona yakınlaşıyordu. Felsefesi yalnızlık olan bir toplumun atardamarında kan olmak gibi bir şeydi yaşamak da, ölüm yozlaşan dengenin pis kan olarak kısılıp kalmasıydı yüreklerde. Takvim, o gün, hiçbir günü göstermiyordu. O gün, her günden farklı olarak, beni ben yapan değerlerin, insanları insan yapan değerler ile uzaktan yakından bir ilgisi olmadığını anlıyordum. Radyoyu dinlemek istemedim. Şarkı söyledim. Otobüse binmedim. Yürüdüm kaldırımlar boyunca. Kulaklarımda uğuldayan kalabalıkların vurdumduymazlıklarına aldırmaksızın sarıldım kalemime (silahıma). Sözcüklerle öldürdüğüm insanların cenazelerine katıldım. "Nasıl bilirdiniz"leri yaşadım. Yaşamaktan sanık bir caniydim artık ben de. Oysa ne çok ölmek istedim. Bir çocuğum olacaktı. Ölü babasının sözleri, ninni diye söylenecekti ona. Kaçamaklarla sürüp giden yaşama, bir fotoğraf bile bırakmadığı için baba, çocuk ancak düşünü kuracaktı ölü babanın. Kefen bezine yazılmış vasiyetini yerine getirecekti ve bir ev yaptıracaktı yetim çocuklar için.

- Bilir misin, yetimhaneler, bir toplumun en zeki, ama en mutsuz çocuklarının, Freud teorisiyle yetiştirildiği çöplüklerdir. Onun için tüm şairler, tüm yazarlar, tüm politikacılar yetimhanelerden çıkar. Örnek istersen benden, hepimizin gözyaşlarıyla suladığı her kent, bir yetimhanedir aslında.

Naf Naf'la bir yetimhanede tanıştım. Uzun, püsküllü ve altın sarısı saçları vardı. Kıskançtı. Kıskançlığını bir erdem sayardı. Sabırsızdı. Nerede bir yenilik görse, balıklama atlardı üzerine. Her şeyin bir an önce olmasını isterdi. Eşitlik mi? Hemen şimdi. Özgürlük mü? Hemen şimdi. Barış mı? Hemen şimdi. Yüreğine sığdıramadığı kadar çok özlemi vardı gelecekten yana. Elemli ve masum bir devrimciydi o. Rengarenk çiçekleri, arasında kuruttuğu bir deftere günlük tutardı. Dizeler döktürürdü günlüğüne ve hiçbir zamanda, hiçbir yerde anlatılmamış masalları derlerdi. İyimserdi.

Kent, yine kendi halinde kentti. İçinde, bir semtinde, bir evinde Naf Naf yaşarmış hiç bilmedi. Kent, sanki bir üvey anaydı yavrularına. O kentin surlarının dibinde açtı gözlerini, o kentte aşık oldu ilk kez, o kente akıttı emeğinin alınterini ve o kente kurban verdi sevdiklerini. Kent, yine kendi halinde kentti.

- Ben, o kenti, o kentin titrek ama direngen ışıklarını, o ışıklarda alımlanan güzelliğini ve güzelliğini bana sunmak için çırpınan güzelini sevdim.

Naf Naf sevmedi. Hep bir sevdiği olduğunu gizledi. Kimsecikler öğrenemedi sevmek, uçsuz bucaksız bir okyanusta iğne başı büyüklüğünde bir adaydı onun için. O, bu adaya kentin kalabalığından ve gürültüsünden kaçtığı zamanlarda sığınırdı. Kimseye ilişmeden, görünmeden yaşardı 'git'leri tüm 'gel'leri sancılı olurdu, bu Med-Cezir'de. Tersine kapanmış bir fotoğraf taşırdı cüzdanında. Kimse görmemişti fotoğrafın kime ait olduğunu. Kimse sormamıştı merak ettiği halde.

Hep bir kavgaydı. Yarış atlarıydı, sureti kırık tebessümler süzgecinden dudaklara konulan öpücüklerdi, yaşamları saltanat uğruna sallananlara hizmetçilik edişlerimizdi tüm kuruntularımızı salladığımız salıncaklara emanet ettiğimiz alın yazılarımız. Aylı gecelerde sevişmelerimizdi rüzgârla yükselen perdeler, kentin sessizliğinde koro halinde öten ağustos böcekleri, polis ve itfaiye sirenleri ve içimize dolan deniz kokusu. Sen ağlardın ay ışığının altında, çünkü bir cinayete failiz birlikte. Naf Naf ağlardı, çünkü bir cinayete daha suskun.

Yeminliydik. Hep birlikte olmak için. Önümüze çıkan engelleri birlikte aşmak için. Sanki ayrılmaz birer parçaydık ve hangimiz önce kopsa, geriye kalanlarımız

hemen boşalacaktı. Suçsuzduk, çünkü suçlu ilanlarında ararlardı bizi, duvarlara astıkları. Bulsalar darağaçlarına asacaklardı. Korkmadık hiç. Korkuyu tanrılaştırmadık ve hiçbir tanrıya inanmadık. Kendi gerçekliğimizdi bizi ayakta tutan. Hep ayakta kalmak için direndik. Umut taşıdık yüreklerimizde, acı ve ölüm taşıdık. Yağmurlar ıslattıkları genç tabutları, son yolculuğun görkemiyle arındırıyorlardı. Tozdan ve günahtan. Yağmura inat kalabalıklaşanların önünde yürüyen fotoğraf (Naf Naf'ın cüzdanından çıkarılarak büyütülmüştü), tabutun içindeki sararmış, gözleri mor ve kapalı, cansızlığı tanrılaştıran yüzden oldukça farklıydı. O canlılık yüreklerde yaşadıkça, canlı kalacaktı ölmez dediklerimiz.

Bir gün Eda'yı tanıdık. Bir çocuk parkıydı. Eda, çocuk parkında oyun oynayan çocukları resmediyordu tualine. Oysa oyun oynayan bir çocuktan farksızdı Eda da. İnsan cana yakınlığının en cüretkâr ve hatta en vefakâr örneğiydi Eda. Bir Ege kasabasının sıcaklığını taşıyordu. Gözlerinde yıldızlar parlıyordu. Çabuk alıştı bize. Çabuk kaynaştık. Oyunumuzun bir parçası oldu o da. Yemin etti.

Birlikte aç kaldık. Birlikte kutladık yoksulluğumuzu, çok kez Güzel Marmara ve kendi ellerimizle sardığımız tütünlerle. Sovyet romanlarındaki kişilikleri prova ederdik, boş zamanlarımızda. Naf Naf, ney çalardı. Ben, sigara paketlerinin arkasına öyküler yazardım. Eda, kara kalem çalışırdı, beyaz kağıdın üzerine. Hep yeni bir kiralık ev aramakla geçerdi günlerimiz. Hep bulamamışlıkla son bulurdu gecelerimiz. Ne kiralık bir ev bulabildik, ne de mutluluğu. Ama aramaya hep devam ettik.

- Bu sözü yalnızca bir kez söyleyeceğim sana; "Bir oyunda çok piyonu olan değil, çok dikkatli olan kazanır." Dikkatli olmak gerekirdi. Savaşmak. Hep koşmak... Ama biz, hırsızlama dinlediğimiz savaş türkülerinin coşkusuna eriştiğimizi sanıp, aslında o coşkunun kenarından bile geçmediğimizin ayırdına varamayacak kadar sarhoş ya da iyimsermişiz. Bunu geç anladık. Anladığımızda da Naf Naf ve Eda yoktu artık. Yalnızca onlar mı? Hayır. Yüzler, binler, onbinler... Sonuçta, bizden erken davrananların tutsağı olduk, ama kölesi olmadık asla.

  Buğulu camlara sloganlar yazıp, altına aşkımızın baş harflerini işlediğimiz günleri özlüyor musun? Yaşıyor musun? Ses ver bana. Konuş benle. Duyuyor musun?

Şimdi, geceleri başımı yastığa koyuyorum ve trampetler çalıyor beynimin içinde. İnsan maskelerinin kalınlaştırdığı utanmazlık duvarlarından duyulmuyor artık çığlıklar da. Sararmış fotoğraflardaki genç yüzler kim? Tanımıyorum. Bir tatile çıkmam gerekiyor. Düşünüyorum. Boynuma ilmik geçirmiş gibi yakalıyor beni yaşam. Omuzlarıma yatıyorsun. Ağlıyorum içimden. Gizli gizli. Göz yaşlarım gizli gizli akıyor toprağa. Kıskaçlarına alıyor, umarsız yaşanan günler. Kıvranıyorum. Hiç durmamacasına öpmek istiyorum seni ve ellerini hiç bırakmamacasına tutmak. Sarılmak istiyorum beline. Kulağına mutluluğa ait sözler fısıldamak istiyorum. "Kadınım" demek istiyorum sana. Büyüdün çünkü sen de. Acılar büyüdü. Ayrılıklar göründü. Yollara bölündü zaman. Yıllara bölündü beklentiler. Sen bir bebeği sevdin. Babası, kefen bezine yazdı vasiyetini. Bir ev yaptıracaktı yetim çocuklar için.

YUSUF ÇOTUKSÖKEN

DENEMENİN KIYILARINDA

Denemeler

Denemeci kimi zaman şiir de yazabilir, öyküye de sapabilir, ya da bir romandan alındığı izlenimini veren bölümler, sözgelimi ruhsal çözümlemeler içeren bölümler de oluşturabilir. O bunların tümünü denemenin biçimsel sınırsızlığı içinde dener, uygular. Denemenin her yazınsal türden yararlanması, dahası o türlerle düşüncelerini, izlenimlerini, duygulanımlarını dile dönüştürmesi deneme türünün bu biçimsel sınırsızlığıyla yakından ilgilidir sanıyorum. Denemeci de dili yazıyor; denemede de sözlerin büyülü dünyalarına giriliyor, sözcükler yeni sözlere dönüştürülüyor, dilin olanakları zorlanıyor... Denemeci de her şeyden önce bir dil ustasıdır, dil sanatçısıdır.

İNSANCIL YAYINLARI

yeniçeri sessizliğinde

bir gemici fenerinin
ardına sığınan martı
soluklanıyor
göğsünde
çağının hançer yaraları
sonsuzluğa
hüzne
sevince
uçuyor sardes'e
yeniçeri sessizliğinde.
miletos'a komşu
bir kentin kıyılarında
selamlıyor
gururlu tanrıları
ateşten sokakları
düşlerinde hep
zamansız akan
eski zaman şadırvanları.

son güz yağmurlarıyla

gün çekilir
güz ağaçlarına
takılı yapraklardan
ve yaz esmerliğine götürür
gece bizi.
sallanır lavanta kokulu çamaşırlar
gün batımıyla.
patlar hüzün
çekildiğinde ağlar
mavi sulardan.
taşlar okunmaz zamanla
selvilerin altında
silinir izleri
dudaklardan dökülen sözlerin
ıslanır dizelerim
son güz yağmurlarıyla.

sessizlik akşamında

sen
şafağı ala bulanmış
sürgünü gecelerin
sen
yolcu
yolun şaşmış
bulanık sularda.
(her sağanak
bir yağmur/çınlıyor
gök
burulmuş
sessizlik
akşamında)
aç kollarını
kocaman bir bulut
ağlıyor
soluyor renk
ayışığı bakışlarda.

Çocuk Sevinciyle

delişmen rüzgârlar
eser bedenimde
yıkanır fesleğenler
aydınlık yüzünde ayın
rahvan koşar bir at
çocuk sevinciyle coşar
şahlanır yüreğinde yüreğim
bir kelebeğin ardından
bakakalırım öylece
ve yüklenip götürmek isterim
tüm eski aşkları
ve seyretmek
zamanın keskin çizgilerini
saydam yüzünde suyun.

Betül TARIMAN

Yıldız Güncesi

Cengiz GÜNDOĞDU

1 Şubat Salı

Bu gece canım işkembe çorbası istedi. Bir çorbacıya girdim. Başıma üşüştü garsonlar. Biri masayı siliyor, biri başımda bekliyor, biri çantamı çekiştiriyor... Şimdi de öyle midir bilmiyorum, eskiden hamamlarda çıkışta beşaltı kişi sıraya girerdi. Biri peştamal tutmuş, biri çay getirmiş, biri çekicek getirmiş, biri ayna tutmuş. Bahşiş, hamam parasını geçerdi... kapıyı açana, kapıyı tutana bile bahşiş... O zamanlar... eskiden... kuraldı. Haftada bir hamama gidilir, kir atılırdı... Sonra bir gün bu kuralı kırdım... gitmedim hamama. Şimdi bu kural kimi lokantalarda yürüyor. Nerdeyse, yemek yerken, biri giysimizi öbürü ayakkabımızı fırçalayacak.

Bu gece... başıma üşüşen garsonları savuşturdum... çorba içmeden çıktım çorbacıdan... Bir cigara yaktım, sakin bir çorbacı için yollara düştüm... Eskiden sakin çayevleri vardı. Oturup çayımı içer... yazı bile yazardım oralarda... Böyle düşünürken içim ısınıverdi... çantamda ta Ardeşen'den gönderilmiş çaylar... Bir yolarkadaşım çayı sevdiğimi öğrenmiş, çay göndermiş Ardeşen'den. Sevindim...

Kars'ın Arpaçay ilçesinden bir yolarkadaşım. Sevgili Ceviz Ağacı'nı soruyor. "Pek sözünü etmiyorsunuz" diyor. Doğru... sözünü etmiyorum. Daha önce söyledim. Sevgili Ceviz Ağacı sistemin adamlarınca kuşatıldı. Sahte albenili bir hayatın içinde şimdi Sevgili Ceviz Ağacı.

Kurtarılabilir miydi Sevgili Ceviz Ağacı. Bence hayır. Şunun için kurtulamazdı. La Bruyere şöyle der **Karekterler** adlı eserinde "İnsanların en çok korumak istedikleri ve de en kötü kullandıkları şey kendi öz yaşantılarıdır".

Sevgili Ceviz Ağacı özyaşantısını kötü kullandı... yanlış kullandı. Bu sürece girildikte benle ilişkilerde çözülme başlar... hemen saniyesinde. Çözülmeyi durdurmak için önce dolaylı uyarılar... sonra gitgide netleşen... belki biraz sertleşen doğrudan uyarılar... Özyaşantı giderse doludizgin yanlışa... birden... hızlı... yıldırım vuruşla kopuş.

Yıldız Günce'sinde Sevgili Ceviz Ağacıyla ilgili bölümler okundukta bu dediklerim görülür.

Bir yolarkadaşım soruyor. Sevgili Ceviz Ağacı, adı verilmeyen... adı söylenmeyen biri mi yoksa. Hayır. Sevgili Ceviz Ağacı Esenköy'de. Birçok insan geldi gördü. Esenköy'e pek gitmiyorum. Giden olursa eliyle koymuşcasına bulabilir Sevgili Ceviz Ağacı'nı. Mustafa'nın kahvesinin arkasında... Kaptanoğlu'nun evinin tam önünde... Ben, Kaptanoğlu'nun evinin üçüncü katında otururdum. Karşıda dağlar... ay sevişirdi... sağda deniz ayağa kalkardı... Sevgili Ceviz Ağacı'yla bakışır... gülümserdik.

Sevgili Ceviz Ağacı... bir simge mi... belki... olabilir. Özyaşantısını yanlışa sokanların simgesi... hepsi.

Uğraştım... çok uğraştım özyaşantıyı doğruya döndürmek için. Olmadı. Egemen dil kavramlarının tutsaklığı kırılamadığı için, özyaşantının kötüye kullanımı kurtuluş sanıldı.

Sevgili Ceviz Ağacı, kurtuluşa gidiyorum sanısıyla öz yaşantısını yerlebir etti... Şu bilinsin. Bir gün bu ülkede insanlaşma süreci... özyaşantıya dönüş süreci başladıkta, bu günceler okunursa, şöyle denecek. Ne kadar üzmüşler Gündoğdu'yu... bir insanı.

Bir insanın, öbür insanı, koşullar nolursa olsun böylesine üzmeye hakkı olamaz. Lenin bir yazısında şöyle der "İnsan, gerçek dostlarını felaket anında tanır." Bırakın felaketi, basit zorluklarda bile özyaşantısını doğruya götüremeyenler birbir dökülür. Özyaşantısını doğruya sokamayanlar dostluk yaratamaz... aşk yaratamaz.

Sakin bir çorbacıda işkembe çorbası gelene kadar bunları düşündüm. Sonra çorba geldi. Bol sarımsak... bol sirke... bol kırmızı biber... acı.

Sokak... soğuk. Bir cigara yaktım. Yakamı kaldırdım. Yürüdüm... Bir mektup, doğunun bir ilçesi. "Hiçbir dergi buraya gelmiyor, **İnsancıl** dışında. **İnsancıl** nasıl da buralara kadar geliyor, şaşırıyorum" diyor.

Şaşırma. Söyledim daha önce. **İnsancıl** gelir dedim. Gelir **İnsancıl.**

Yürürken soğukta... gülümsedim. **İnsancıl**... iç ısıtan... direngen **İnsancıl.**

6 Şubat Pazar

Bugün Zeynep'e "Yarın okullar açılıyor. Sevinçli misin" dedim. "Hayır" dedi. "Sevinçli değilim" Sevindim. Şundan ötürü. Türkiye'de okula giderken okula gideceğim diye sevinmenin bir anlamı yok. Ama Türkiye'de sahte bir sevinç yaratılır okullar açılırken. Zeynep, sahte sevinçten kurtarmış kendini. Bunun için sevindim.

Benim zamanımda da tatsız tuzsuzdu okullar... Sıfır verme... bütünlemeye bırakma... sınıfta bırakma korkusuyla temellendirilen öğretmen yetkesi. Bilgi diye beynimize tıkıştırılan abur cubur...

Kopya çekmeyen... buna karşı yazılı kağıda canı istediğini yazan... dikbaşlı... sık sık sınıftan kovulan... kötü... beşpara etmez bir öğrenciydim...

Bir gün öğretmen "Bu pazar napmayı düşünüyorsunuz" diye anlatım dersi yapıyordu. Her öğrenci pazar günü napacağını anlatıyordu. Ben pazar günü okulu yakmayı düşündüğümü... bunu nasıl yapacağımı anlattım. Kıyamet koptu.

Bir gün bir köpekle mücadele ettim. Epey yaralan-

dım ama köpeği kaçırttım sonunda... Köpeğin kuduz olduğu anlaşılmış... Bütün sınıf benim yüzümden 30 gün kuduz iğnesi yemişti.

Bir hayhuyla... bir ittirme... bir kakıştırmayla geçti okul yıllarım... Sistem, beni abur cuburuyla tımarlayamadı bir türlü.

Zeynep'in okul işine karışmadım hiç. Ama sisteme göre de ödüllendirmedim. Beni anladı mı bilmiyorum. Belki bir gün anlar.

İnsanın yeniden... sisteme karşı kurulması gerekiyor. Sistem, insanı dıştan albenili... içten çürük kuruyor. Çürük kurulu insan ufak sarsıntılarda bile yerlebir oluyor.

Sistem, insanın, olup bitenleri sisteme göre algılamasını... sisteme göre adlandırmasını istiyor. Böylece insanın gerçeklikle bağını koparıyor. Söz gelimi, okul gerçekliğinin sevindirici tek bir yanı yok. Sistem, okulları, çocukların sevineceği kurumlar durumuna getirmiyor da, içkarartıcı... bunaltıcı... bilinci dumura uğratıcı bu kurumlar için sahte sevinçler yaratıyor. Bu, insanın gerçeklikle bağını koparıyor.

Bütün bunların sonucu çürük kurulmuş... gerçeklikle bağı kopuk tırıl insanlar çıkıyor ortaya.

Tırıl, küçük sarsıntılarda bile yerlebir oluyor.

Şimdi gecenin ileri bir saatinde yazıyorum... Cumartesi günü Ardahan'dan bir okurum geldi. "Biz" dedi "Bir yıldır **İnsancıl** okuyoruz Ardahan'da". Sevindim.

"Biz" dedi "Okuma Tiyatrosu yapıyoruz Ardahan'da" Sevindim. "Biz" dedi "**Ekmek** adlı eserinizi de okuduk" Sevindim.

Bir yanda çirkinlik oluşturanlar... bir yanda sevinç yaratıcıları... Bir yanda tırıllar... bir yanda direngenler...

Rüzgarlı gecede bunları düşündüm. Sevinçle... bu sevinçlerde bile canımı sıkan bir noktayı söylemeliyim. 20 gündür bir tavşan var evde. Sesi hiç çıkmıyor tavşanın. Kulağını çekiyorum... ayağını çekiyorum sesi çıkmıyor. Üzülüyorum. Canım sıkılıyor. Bugün kucağıma aldım. Tavşan sen nasıl yaşıyorsun doğada, dedim.

Yabancı bir ses duydu mu kaçıp gidiyor koltuğun altına. Tek derdi yiyecek. Sözgelimi portakal yerken... uzakta olsa bile, koklaya koklaya yanıma geliyor. Ön ayaklarını kaldırıyor... sessizce bekliyor.

Tavşanın tek derdi yemek. Ne bulursa yiyor. Hayatını yemek üstüne kurmuş Tırıllara benziyor tavşan. Ya da tırıllar tavşana benziyor. Tavşanın beyni ne kadar gelişmiş bilmiyorum. Ama tırılların beynini biliyorum. Tırılların beyni doğrudan midelerine bağlı. Tavşanın beyni de öyle. Ama tavşanın birikimi yok. İnsanın birikimi var.

Tavşan, tavşan oluyor. Ama insan, insan olamıyor, beyni doğrudan midesine bağlı olduğu için...

Tavşan canımı sıkıyor... tırılları düşünüyorum da ondan, bakıp bakıp tavşana.

8 Şubat Salı

Soğuk gecelerde ısıtanın yanında oturuyorum. İyice ısınıyorum. Hele gecenin ileri saatinde... sessizlikte pek güzel oluyor... düş kuruyorum. Gençliğimde kırlarda düş kurardım... şimdi sobanın yanında... Gençlikle yaşlılığın farkı burda.

Gençlikte... yazarlık... güzel dünya düşleri... Güzel dostluklar... Himalaya... Afrika ormanları... milimetrik duyarlıkla gelişen bir aşk...

Şimdi yıllar sonra... yaşlılıkta... Yazar oldum mu... Yüzbinleri... milyonları düşledim hep. Sözgelimi, bir yazı yazmalıyım, yüzbinler... milyonlar yürümeli, Türkiye'de savaşı durdurmalı... ordan Orta Doğu'ya inmeli... Filistin-İsrail savaşı durmalı... ordan Afganistan'a... ordan Saray Bosna'ya... Nerde savaş var, milyonlar savaşı durdurmak için orda. Sonra... bütün devletler yıkılıyor... insan sınırları kaldırıyor... insanı sömürenler yerlebir ediliyor... silah fabrikaları yıkılıyor.

Bugün değilse bile yarın olacak bu. Olmalı. İnsan... milyonlarca ayaklanmalı, dünyanın başına tebelleş alıkıran başkesenleri alaşağı etmeli... Edecek.

Dostluk... düşlediğim dostlukları bir kişi dışında kuramadım. Benimyüzümden bu. Geçimsiz biriyim. Üstelik koşulsuz dostluk istiyorum. İlişkide milim sıyırtı oldu mu sıtkım sıyrılıyor. Dostlukta her ne pahasına olursa olsun... gerekirse sırtsırta mücadele edilmeli...

Dostluk... bir kişi dışında dedim. O bir kişi Günay Akarsu. Sıyırtısız bir dostluk kurduk Akarsu'yla. Kıskanırlardı bizi...

Öldü Akarsu... sağaltım için hastaneye yattı... Öldü... Kaç yıl oldu öleli... bilmiyorum. Kimi gün yüzyıllar geçti... kimi gün... dün. Hep özledim. Akarsu'yu... hep özlüyorum.

Himalaya... bir gün Himalaya'ya, gidebileceğimi düşlüyorum. Gerçi yaşlıyım... tırmanırken ölebilirim... olsun. Düşleri için mücadele ederken ölmeli insan.

Kayseri'ye gitmiştim bir tarihte. Erciyes'i gördüm. Beğenmedim. Yangelmiş yatıyor Erciyes... Yangelmiş yatanları, isterse dağ olsun, sevmem... Erciyes'i sevmedim deyince kimileri şaşırdı... kimileri kızdı... Benim estetiğim yalnız sanatta değil... bütün hayatımda geçerli. Bir dağ, insanı edilgenleştiriyorsa... güzel değilse, o dağı yıkmalı. Sözgelimi, elimde imkan olsa Erciyes'i yerlebir ederim.

Yıldızlara gitmeyi hep düşündüm. Bugün de düşünüyorum. Gecenin ileri bir saatinde... evde... sessizlikte... bir yıldızdan bir yıldıza dolaşır dururum... Eskiden... çok eskiden annemle güzel bir oyunumuz vardı. O yıldız senin... bu yıldız benim diye çekişir dururduk... kimi gün bu yüzden küsüşürdük.

Annem de öldü. Yıldız çekişmesi yüzünden küsüseceğim kimsem yok. "Dayler... dayler/viran dayler" diye türküler... şarkılarda söylenmiyor evimde. Portakal reçeli yapılmıyor... börek için yufka açılmıyor...

Hayatımızda estetiğimiz yokedildi. Kokusuz bir dünyada yaşatılıyoruz. Çirkine güdümleniyoruz. Hayatta doğru bir estetik için, cigara fabrikaları... reçel fabrikaları yok edilmeli... Şu bilinsin. Bu fabrikalar için sanayileşme diyorlar. Değil. Nesneleşme bu. Nesne derkesine düşürüldük. Reçel yiyen... su içen... yatıp kalkan bir nesne olduk.

Nesneleşme kırılmalı... Düşünün... adamlar mantıyı bile fabrikasyon yapmışlar. Bütün fabrika ürünlerini atmalıyız. Fabrikaları yerlebir etmeliyiz. İnsanlaşma için zorunlu bu.

Gece... ısıtanın yanında. Bir mektup. Şöyle diyor.

"Gündoğdu sizin yazılarınızla dünyaya yeniden merhaba dedim" Böyle bir yazar olmayı düşlemiştim. Seviniyorum bu yüzden... Şimdi milyonları ayaklandırmayı düşlüyorum. İnsan için...

11 Şubat Cuma

Sivas katli, içinden çıkılmaz duruma getirildi. Adam sendecilik... bıktırıcılık için yapıldı bu. Hep böyle yapılır. Bir sorun gözden düşürülür... çünkü, içinden çıkılmaz durumla ilgilenmez insan. "Lanet olsun, nolacaksa olsun" der.

Kıbrıs böyle... Kıbrıs'la ilgili bir dolu sav... bir dolu öneri var. Bunları, birkaç kişi dışında kimse bilmez. Kıbrıs sorunu gözden düştü.

Sivas'a gelince... Sivas'ta olup bitenler dini görünümle faşist bir hareketin sonucu. Bu işin birinci derecede sorumlusu, yollarda avaz avaz bağıranlar... oteli çevirenler değil. Birinci derecede sorumlular sokaklarda avaz avaz bağırmadı... oteli çevirmedi.

Sorumlular, gazetelerde... video kasetlerinde görünenler değil. Görünmeyenler... Sivas'ta incecik bir ayrıntı var. Şöyle. İlk Buruciye sarıldı Sivas'ta. Ben üç kadın, iki çocukla ordaydım. Yalnızdık... altı kişi. Buruciye sarıldıkta, orda görevli kişiler, Buruciye'de ne varsa toplayıp bir odaya koydular. "Akşama etkinlik var, toplamayın" dedikte "Etkinlikler iptal edildi" dendi.

Buruciye'dekiler etkinliklerin iptal edileceğini biliyordu. Oysa etkinliklerin iptal edildiği resmen saatler sonra söylendi.

Birileri, **Pir Sultan Etkinliğini** Sivas'ta yaptırmamaya karar vermiş. Bu birilerine ulaşılmak isteniyorsa Buruciye'den başlanmalı.

Sivas'ta oteli yakanlar var. Bu olgu. Bir de oteli yaktıranlar var. Bu olguyu oluşturan hakikat.

Biz yine olguların ardına düştük. Buna şaşırmıyorum. Büyük bir çoğunluk olgucu. Birçok olgularla Sivas katli gözden düşecek... çünkü, insanın kafası karışacak düğüm düğüm olgularla.

Ama tatsız hakikat duruyor... derinde.

12 Şubat Cumartesi

Cumhuriyet Bilim-Teknik'te bir yazı. **Geceleyin gökyüzü neden karanlık?** Yazının bir yerinde şöyle deniyor "Ancak bilimde kesinkes gerçek yoktur. Nedeni dış dünyayı algılamaktaki noksanlarımız."

Bunu okudukta şöyle düşündüm. İşte Türkiye'de yazarlarımızın eksiği. Yazarlarımızın eksiği şurda. Neyin önemli olduğunu bilmiyorlar. Sözgelimi "bilimde kesinkes gerçek yoktur. Nedeni dış dünyayı algılamaktaki noksanlarımız" sözünün önemini bilseydi yazar, önce bunu, uzun uzun anlatırdı.

Bunu kavrayabilseydi insanımız... sözgelimi **Star Sistemi** sorunu bir ölçüde biterdi. Çünkü **Star Sistemi** yazarları, güzeli ancak biz yaratabiliriz diye düşünüyor.

Bilimde ulaşılmayan kesinliğe onlar sanatta ulaşıverdiler. Bu konuda örnek. Mehmet H. Doğan geçen yıl bir Şiir Yıllığı hazırladı. Tırıl bir yıllıktı bu. **Adam Sanat,** ne diyor bakın bu konuda. "Şiirimizin bir yıllık gelişmelerini izleyip en başarılı ürünleriyle "Adam Sanat" okurlarına ulaştırmayı amaçlayan seçkilerimizin ikincisini sunuyoruz."

Kim yazmış bunu, bilmiyorum. Berbat bir anlatım, **Adam Sanat** okurlarına ulaştırılan nedir, belli değil. Berbat anlatımın yanında yine o despotik tavır... en başarılı ürünler.

Bir sanat ürününde en başarı nedir... en başarının ölçütü nedir. Var mı böyle ölçütler. **Adam Sanat**'ın yazarı reklamcı diliyle sanata müdahale ediyor Şiir Yıllığını'nı metalaştırıyor... Şiir Yıllığı satsın diye sıfatlarla okuru güdümlüyor. Kesinkes gerçeği bulduk diyor.

Bir yerde okumuştum. ABD'li bir reklamcıya sormuşlar. "Temizleme tozları için bütün kelimeleri kullandınız. Bundan sonra napacaksınız" ABD'li reklamcı "Napacağımızı ben de bilmiyorum. Araştırıyoruz" diyor.

Adam Sanat'ın yazarı da kelimeleri... sıfatları bol bol kullanıyor. Bütün bunlar tükenince bakalım napacak... Geçen gün, "sabık-sakıt" birinci sınıf bir solcuyu dinledim televizyonda. Bu adam bir zamanlar bol sıfatlarla sosyalizmi över... bol sıfatlarla sermayeye saldırırdı. Bu sıfatçıya bir gün "Bu yolu bırak... sıfatçılığı... açımlayıcı ol." demiştim. Ne dediğimi anlamadı bile... O dönemde alkışçısı... yaltakçısı çoktu. Bu alkışçılar sosyalizmin sıfatçılık olmadığını bilmiyorlardı. Hepsi ezilmişti. O sıfatçıda bol sıfatlı sövgülerle ezilmişliklerin acısını çıkarıyordu hepsi.

Sıfatçı değişmemiş... şimdi sömürü yok diyor... bol sıfatlarla solculara... sosyalizme sövüyor şimdi. Sıfatçılığın sonu budur. Önünde sonunda inkarcı olursun.

Ama bütün bunların temelinde algı noksanlığımız yatıyor. Algıyla gerçeklik ilişkisi üstünde önemle durmalıyız. Bilinçlenme algıyla gerçeklik ilişkisine bağlı. Bu bağ doğruya yaklaştıkça bilinç parıldar... doğrudan uzaklaştıkça bilinç kararır. Burda işin tersliği şurda. İnsan, bilincinin karardığını farketmez.

Bir örnek. Zülfü Livaneli'yi ilk dinledikte... yıllar önce şöyle dedim. "Kötü bir ses. Solun rantını yemek istiyor" Türkiye'de solun tamamı Livaneli'yi doğru algılamadı. Livaneli'in gerçekliği başkaydı... algı başkaydı. Ahmet Kaya için de aynısını söyledim. Solun tamamı Ahmet Kaya'yı doğru algılamadı. O günlerde birçok kişi çok kızmıştı bana. Ama bu gün... yıllar sonra benim gerçekliği doğru algıladığım görüldü.

Zülfü Livaneli'nin de... Ahmet Kaya'nın da tek bir kaseti yoktur evimde. Çünkü onlar müzikte güzeli yaratamadılar. Güzeli yaratmışcısına güdümlediler insanı.

Peki bunun önemi ne. Önemi şu. Gerçeklikle algı arasında doğru ilişki kuramayan bir solcu hiçbir konuda ciddi çözümlemeler yapamaz. Bu açıdan bakıldıkta Livaneliler... Kayalar bilinç karartıcı bir etki yaptılar solcu insanlar üstünde.

Bu etki kırılmalı... Tam burda... durdum. Genç bir yazarı övecektim. Ama korktum. Korkuyorum övgüden. Yıllarca sakıntısızca yazdım. Ama bundan böyle övgüde sakıntılı davranacağım. Daha az üzülmek... belki de üzülmemek için... Kendimi gözden geçiriyorum. İç dünyamda övgü bölümlerini arıyorum köşe bucak... övgü bölümlerini bombalıyorum... iç dünyamda taş üstünde taş bırakmıyorum.

O kadar...

Ama siz... şöyle söyleyeyim. 29 ocak tarihli **Gerçek** dergisini alın... okuyun... Tevfik Taş'ı.

Gece

Bugün **İnsancıl Okuma Tiyatrosu**'nda Ufuk Uras konuştu. **İdeolojilerin Sonu mu** konulu tartışmalı konferans iki saat sürdü.

Ufuk Uras'ı beğendim. Konuşması güzeldi... Tartışmayı güzel başlattı... güzel götürdü... güzel bitirdi.

Yine bugün Ankara'dan iki genç geldi. Hani **ODTÜ**'de **İnsancıl Okuma Tiyatrosu**'nda tartışmıştık ya, o gençlerden ikisi... Sevindim... Çıkarmayı düşündükleri dergiyi sordum. Tamam dediler... mart ayında ilk sayısı çıkıyormuş. Sevindim. Benden de yazı istediler. O dergide Günay Akarsu'yu da gündeme getireceğiz.

Hareketli... tartışmalı güzel bir gündü bugün. Güzellik şurda. Sözgelimi Ankara'dan gelen gençler. Tartışmamız dargınlık yaratmamış...

"Biz Gündoğdu'ya tartışırız. Ama darılmayız" dediler.

Ne güzel değil mi...

13 Şubat Pazar

Sabah kalktım baktım... kar. Eskiden olsa sevinirdim. Şimdi sevinmiyorum. Soğukta hasta olabilirim... yolda yürürken düşüp bir yerim kırılabilir. Sağlam... sağlıklı olmalıyım... geçende bir tanıdık söyledi. Hasımlarımın gözünde heyulaymışım. Öyle görüyorlarmış... Güldüm. Evet, hasımlarım için korkunç hayalim ben. Biri de "Nerden buluyor bu enerjiyi anlayamıyorum" demiş... Nerden bulacağım... insan sevgisinden.

İnsanı seviyorum. İnsana inanıyorum. İnsanın aldatılmasına kızıyorum. İşte postmodernizm... Hasımlarım bir postmodern estirdiler... gencecik insanları aldattılar. Bilir bilmez postmodern oldu gencecik insanlar... yaratıcılıkları önlendi böylece. Bakın ne diyor İngiltere **York Üniversitesi** öğretim görevlisi Alex Callinicos, postmodernzm için "postmodernzmin içinde üç unsur olduğunu düşünüyorum. Bunlardan biri esas olarak insanın dünyayı anlamaya ve değiştirmeye gücü olmadığı anlayışı üzerinde temellenen felsefe. Bu felsefe, büyük oranda Nietzsche, Heidegger, Foucault ve Derida'nın felsefesi üzerinde temellenir" (İktisat Dergisi. Şubat 94. Sayı 346) Callinicos, devam ediyor. "Postmodernizmin, modernizmden niteliksel olarak farklı olduğunu iddia edenler, postmodernizm içinde farklı dillerin, farklı tarzların bir karışımının bulunduğunu iddia ederek, bunu radikal bir kopuş olarak gösteriyorlar. Bu tezlere sahip insanların, tarihi anlamadığını düşünüyorum."

Peki nerden çıktı bu postmodernizm. "Bir zamanlar dünyayı değiştirebilecekleri konusunda radikal olan bu tür insanlar şimdi oldukça rahat bir yaşam tarzına sahipler ve tabii ki eski düşüncelerini çoktan terk ettiler. (...) eski radikallerin politik hayal kırıklığıyla zenginleşen bir orta sınıfın, postmodernizm bahçesinde bulunduğunu söyleyebilirim."

Postmodern akımın peşine takılan bir insan... "insanın dünyayı anlamaya ve değiştirmeye gücü olmadığına" inanan nasıl yaratıcı olabilir. Olamaz Bu felsefe... bu felsefeye inanç, bütün insanlığın inkarıdır. Daha önce de söylemiştim. Postmodernizm insanın kendini inkarıdır.

Bakın, Türkiye'de şişirilen... peşine düşülen Foucault için ne diyor Callinicos "Onun argümanları hiçbir şey yapmamanın açık sözlü reçetesi oldu. Foucault hapishanelere iktidar aygıtı diyor. Doğru. Ama bunlar... Foucault'la arkadaşları hapishane sisteminde tüm kurumsal yapının değişmesine karşı çıkıyor..." Buna şaşırmadım. Türkiye'de de Enis Batur, sansüre karşı çıkıyor... ama fırsat eline geçince hemen sansür uyguluyor.

Callinicos marksizm için şöyle diyor. "Biz kendimizi entellektüel olarak klasik marksist gelenekle tanımlıyoruz, bu gelenek oldukça zengin bir entellektüel gelenektir. Monolotik olmayan, içinde her türden tartışmayı, birçok farklılığı barındıran heterojen bir gelenektir. Eğer Marks'ın, Engels'in, Lenin'in, Luxemburg'un, Troçki'nin, Gramsci'nin ve bu kadar ünlü olmayan diğer insanların çalışmalarına ve bu çalışmaları daha da geliştiren insanlara bakıldığında olağanüstü zenginlikte entellektüel bir birikimle ve dünyayı anlamaya yönelik analizlerle karşılaşır ve bu çalışmalar niteliksel olarak postmodernistlerin sunduklarından çok üstündür"

Bütün bunların böyle olduğu belliydi... Türkiye'de beyin gücü zayıf insanlar, **Sanatta Star Sistemi**'yle insanın bilincini dumura uğrattılar... insani yaratıcılığı önlediler.

Hasımlarımın heyula dedikleri ben, bunun için macadele ettim onlarla. İnsani yaratıcılığı kuruttukları için.

15 Şubat Salı

Sabah karla... rüzgarla yürüdüm. Dün gece erken yattım... 0.2.00'de. Kıpırtısız uyumuşum. Biliyorsunuz günde 2 saat... üç saat uyurum. Çalışmam gerekiyor. 0.4.00... 0.5.00'e kadar okurum... düşünürüm. Ankara'da bir konferansım var mart ayında... Türkiye'nin Sorunları... Çözüm Yolları... konferansa hazırlanıyorum. Bir cümle için bazen sayfaları okumam gerekir.

Sevinçliyim... Sevinmek için mücadele ettim. Sevinci yarattım. Yolda karla... rüzgarla yürüdüm... Hekimlere bakarsan böyle soğuk havalarda yürümem yasak... Hekimliğin insani yanı sıfır bizde. Rıfat Ilgaz **Hipokrat** adlı şiirinde güzel anlatır bunu. Hekim, bizde insanın hekimi değil, paranın hekimi. Üstelik yasakçı hepsi. Yasakçılığı da insani değil. İyileştirmek için yasaklamasalar şunu bunu. Hasta ölürse para sağdıkları bir kaynak kurur. Bunu düşünürler. Bir topluma bakın. Orda hekimler... eczacılar hastalardan para kazanıyorsa o toplum çürüktür. O toplumun temelden değiştirilmesi gerekir. Tabii insanı da. Yeni insan olmazsa yeni toplumu kuramayız. Tembel... lagar... pis... terbiyesiz... saygısız... sevgisiz insanlarla toplumu kuramayız. Onlar yeni toplumu da bozar...

Birinin söylediklerini önemsemeyin. Nasıl yaşıyor, ona bakın. Cigarasını söndürdüğü kül tablasına bakın... söz verdiği saatte geliyor mu... günde kaç saat uyuyor... yürüyüşü nasıl... lagar mı. Yalnız sizle ilişkilerine bakmayın... başkalarıyla ilişkileri nasıl. İnsanlara nasıl davranıyor... neden öyle davranıyor.

Yeni insan... yeni toplumun... güzel toplumun kuruluşunda önemli. Bunu unutmayın...

Bugün... sabah... yürürken... karla...rüzgarla... sevinçle bunları düşündüm.

16 Şubat Çarşamba

Kar, iyice bastırdı İstanbul'da... Güzel mi... değil. İs-

tanbul'un yapısı karı çirkinleştiriyor. Sözgelimi, kar yağdı, şöyle bir dolanayım... dostlarla kar topu oynayayım diyemiyoruz.

Yolda yürürken bunları düşünüyordum. Bezgin insanlar araç bekliyordu. Bütün olumsuzluklara karşın bezginliği... yılgınlığı sevmiyorum. Bezginliği... yılgınlığı, insanlaşmanın eksikliği diye görüyorum. Bezgin... yılgın birinin insani bilinci kırıktır. O, insanın bu dünyayı yarattığını... dönüştürdüğünü kavramamıştır.

İnsanlaşma dendikte bütüncü olmalıyız. Bütüncülüğü şunun için söylüyorum. Geçen gün bir tanıdık "Siz mücadele dendi mi **İnsancıl**'ı anlıyorsunuz" dedi. Güldüm. Sorun bu değil, böyle de anlamıyorum. **İnsancıl** bütüncü bir mücadele veriyor. Şu anlamda. Bir düşünürümüz iki yıl önce, iki kişinin önünde şöyle dedi. "İnsancıl'daki yazıların yüzde yetmişini, öbür dergiler yayımlayamaz. Bunun için... bırakın öbür nedenleri yalnız bunun için İnsancıl çıkmalı".

Bilenler bilir... **İnsancıl** bunun örnekleriyle dolu. **İnsancıl** öbür doğruların susturulması için mücadele etmez. **İnsancıl,** bütün doğruların söylenmesi için mücadele eder. İşte **İnsancıl**'ın ayırıcı özelliği. Bu anlamda mücadele dendikte yalnızca **İnsancıl**'ı anlıyorum.

Sansürcünün yanında özgürlük mücadelesi veriyorum sananlar şunu bilsin. Onlar, insani mücadeleye milim katkı yapmıyorlar. "Ben sansür edilmiyorum ya, öbürünü sansür etmişler bana ne diye düşünenin insani bilinci kırıktır. Bir gün sansür çukuruna düşdükte görecektir gününü... Bilinci kırık bu çepeller, üstelik bu dediğimi yaşayanları da görmüşlerdir...

İnsancıl'a kem gözle bakanlar şunu bilsin. Dedikoduların... yaptıklarının... yapmadıklarının faturası mutlaka kem gözlerinin önüne konacak... tarihen.

Hem benim, hem **İnsancıl**'ın tarihi kem sözlülerin ödediği faturalarla dolu... bilmiyor musunuz bunu kem gözlü fesatçılar.

Şöyle düşünüyor kem gözlü sıyırtkanlar, **İnsancıl** bu mücadeleyi sürdürmez, kapanır. Peki, ben nolacağım. Ben varım... yaşıyorum. Gündoğdu yaşadıkça yer gök alev alev yanacak. Diyelim, Gündoğdu öldü. Nolacak... Olacağı... söyleyeyim. Hayat, hakkını alacak.

Bakın tarihe... ateşin yaratılışı... tekerleğin yaratılışı... Hangi kem gözlü... hangi sıyırtkan durdurabilmiş insanın insanlaşma mücadelesini... **İnsancıl** bu mücadeleyi sürdürüyor. **İnsancıl** bilinen bir kültür-sanat dergisi değil...

Aslında bunları yazmayacaktım. İnsanın utanması üstünde duracaktım **Kim Utandırıyor Bizi** adlı yazım etkiledi insanları. Sevindim. Şunu söylemeliyim. Utanma işi yeni değil. La Bruyere şöyle diyor İnsanlar kendi kendilerinden utanıp yüzleri kızarsaydı, sadece gizli kalan değil, ortaya yayılabilen suçları işlemeyeceklerdi."

La Bruyere, utanmanın suçu önleyebileceğini düşünüyor. Bu, çok uzak bir ütopya... Utanma, terbiyesizliği önlese ileri bir adım olur. Ben ütopyayı yakına alıyorum. Utanma duygusu en azından terbiyesizliği önlesin.

Şunu söylemeliyim. İlk ürünlerini getirdiklerinde, terbiyeli... saygılı davrananlar... evlerine konuk gidince "Bizi şereflendirdiniz" diyenler, edebiyata girdikten sonra çıkardıkları dergilerde sövdüler bana.

Utanmadılar.

Beni burda düşündüren nokta şu. İnsan nasıl oluyor da bu derkeye düşüyor. Bunu kültürleşme, insanlaşma ilintisinde görüyorum. İnsanlaşma kültürleşme. Sözgelimi, sokağa tükürene kültürleşememiş... bundan ötürü insanlaşamamış biri diye bakıyorum.

Sanata gelince... sanat, insanlaşma sürecine katkı. Sanatı, çeşitli çıkarlar için... başka amaçlar için kullananlar, kim olursa olsun insanlaşmanın gerisinde kalmıştır. İnsanlaşmanın gerisinde kalan ***utanmıyor. Utanmaz.*** Çünkü utanma, kültürleşme... insanlaşmayla yakından ilintili. Bu açıdan bakıldıkta insanlaşma sürecine katkı son derece önemli. Sistemi de böyle kurmalı. Sözgelimi, Türkiye'de sistem, kültürleşmeyi... insanlaşmayı engelliyor. Bundan ötürü, insanlar... hukukçu... hekim... eczacı... prof edindiği bilgileri utanmadan mülkiyetine geçiriyor... bilgiyi metalaştırıyor... utanmadan satıyor. Oysa bilim... sanat insanın ortak etkinliği... Bir insanın beyninde milyarlarca insanın katkısı var. Milyarlarca insanın katkısıyla oluşan beyin... beynin ürünleri tek kişinin mülkiyetinde olamaz. Bu mülkiyet insana karşıdır.

Dün bir okur şöyle dedi "Bütün dergileri inceledim. Fikret Başkaya olayı değişik açıdan yalnız İnsancıl'da ele alınmış"

İnsancıl'ın farkı bu. Başkaya olayı yalnızca düşünce özgürlüğü sorunu değil. Daha boyutlu... utanma... insanlaşma sorunu.

Bu mücadele yalnızca **İnsancıl**'da veriliyor. Seviniyor muyum. Hayır. Keşke öbür dergilerde... öbür yayın organlarında da böyle olsa...

Söylüyorum. **İnsancıl** bütüncül mücadele veriyor... insani... Bundan ötürü ta Kanada'dan mektup geliyor. "Derginizin çıktığı ilk andan beri izleyicileri arasındayım. İlk birkaç sayıyla birlikte beni saran, insanın içini ısıtan, umut veren yanıyla..."

İşte **İnsancıl**'ın temel özelliği... insanı sarıvermesi... insanın içini ısıtıvermesi... insana umut vermesi... **İnsancıl,** utanmayı öğrendiği için insanla elele yürüyor... insanın içini ısıtıyor... insanı sarıveriyor.

Utanmayı öğrenmek... insanlaşmada ilk adım. Utanlaşma öğrenilseydi bu ülkede insana dışkı yedirilmezdi. Utanlaşma öğrenilseydi bu ülkede dışkı yedirmeye karşı çıkanlar, dostlarına kumpas kurmazlardı... dışkılı dedikodularla zemzehir yaşamazlardı utanlaşmanın uzağında... çepelde.

İstanbul'da bir sokak var. Utangaç sokağı. Ben yazısını yazdım... Ayhan Ergün şiirini yazdı.

Çepeller... sokaklar utanıyor... siz niye utanmıyorsunuz. Sizin utanmazlığınız bana dert oluyor... Utanmazlığı niye dert edinmiyorsunuz.

20 Şubat Pazar

Konuşmasını bilmiyoruz. Şöyle. Bir durumu... bir sorunu disipline edip anlatamıyoruz. Bir. Doğru cümle kuramıyoruz. İki. Durumun... sorunun temeliyle ilgisiz ayrıntılarda dağılıyoruz. Üç. Konuşmayı bitiremiyoruz.

Bugün **Birleşik Sosyalist Alternatif** toplantısına gittim. Konuşamıyanları orda da gördüm. Disiplinsiz bir anlatım... Berbat cümleler... gereksiz ayrıntılar... bitirememeler... İçim bayıldı. Kalktım, söyledim. "Sizler" dedim konuşmasını bilmiyorsunuz" "Haklısınız" dediler. "Evet" dedim. "Ben hep haklıydım." Gencay Gürsoy söz dokundurdu. "Ama siz de hep çok haklı oluyorsu-

nuz" dedi.

Şunu bilelim. Konuşma dönemine girdik çoktandır. Konferanslar... açık oturumlar... söyleşiler... bir de televizyon... Güzel... etkin konuşmak zorundayız. Haklı olsak bile, güzel... etkili konuşamasak başarılı olamayız.

Belediye başkan adaylarını dinliyorum televizyonda. Biri etkili... güzel konuşabilse, öbürünü yerlebir eder on dakikada.

Hiçbir konuşmacı gülümsetici şakalar yapamıyor. Bunu düşünmüyor bile. Oysa gülümsetici şakalar, hasım dinleyenleri yumuşatır... hasım konuşmacıyı zor durumda bırakır. Konuşmacıların hepsi uzun açıklamalarla konuya giriyor. Uzun açıklamalar sürecinde hasım dinleyenler kapanıyor. Oysa konuya sarsıcı bir hızla girmeli. Hasım dinleyenin kapanmasına fırsat vermemeli.

Konuşmacıların hatalarından biri de soyutlamaya gitmek. Soyutlamaya gidiyorlar... orda kalıyorlar. Oysa soyutlaması hemen günlük hayatla somutlanmalı. Yoksa dinleyen sorunu kavrayamaz.

Konuşmacıların duruşları da kötü. Konuşurken nereye... nasıl bakılacak... nasıl oturulacak... el hareketleri nasıl olacak.

İnce ayrıntılara girmem mümkün değil burda. Ama konuşmacılar dakikada kaç kelime kullanacağını bilmeli.

Adaylardan güzel konuşma beklemiyorum. Çünkü konuşma taktik değil, estetik... Güzel konuşma dendikte insani kültürü edineceksin. Felsefe... sanat... bilim... insani eylem. Bırakın eskiyi, adaylardan hangisi Nermi Uygur'u, Macit Gökberk'i, Betül Çotuksöken'i, Ataç'ı okudu. Hiç biri... Böyle oldukta kesinlikle güzel... etkili konuşamazsın.

Solculara gelince... Lamı cimi yok, güzel konuşmak zorundalar.

22 Şubat Salı

Almanya'da bir mektup... Kemal Yalçın'dan. Şöyle diyor Kemal Yalçın "Pencere Yayınları arasında 1993 Haziranında çıkan **Sürgün Günleri** adlı şiir kitabım hakkında İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi Başsavcılığı tarafından, Terörle Mücadele Yasası'na muhalefetten dava açıldı. İddianamenin bir suretini ve 21 ocak 1994'te yapılmış olan ilk duruşmanın tutanağını haberdar olmanız için gönderiyorum".

Biliyorsunuz Türkiye'de yargılama sürerken görüş bildirmek yasak. Şunu söylemek gerekiyor. Bu konuda hergün bir haber geliyor. Sözgelimi Ufuk Uras da yargılanıyor. Sırrı Öztürk yayımladığı şiir kitabından ötürü DGM'de yargılandı. Mahkum oldu. 5 ay hapis. 41.666.666 lira para cezası. Öztürk'e sordum. "Altmışaltıları nasıl ödeyeceksin" Maliye 67 yapıyormuş. Bir kolaylık daha. Para cezası on taksitte ödeniyor. Bir kolaylık daha. Hapis cezası üç ay erteleniyor.

Bizde DGM'ye hazırlanıyoruz. Biliyorsunuz, **İnsancıl Emekçisi**... yolarkadaşım Berrin Taş DGM'ye verildi. Duruşma 4 martta...

Bütün bunları yazıyorum, ama inanmıyorum. Bir yanılsama... bir düş... Yüksek kürsülerde oturmuş kimi kişiler, bir ülkenin yazarlarını... şairlerini... düşünürlerini hapse atıyor.

Annemi düşünüyorum. "İnsan için mücadeleye başladıkta çok sıkıntı çekeceksin... çok hainler göreceksin... sen... sen insansın. Bundan ötürü insandan yüzçevirmeyeceksin. İnsana ekmek borcun var. Borcun insan için mücadele etmekle ödenmez... bitmez bir borç... Bu bilinçle yaşayacaksın".

Söylediklerinin hepsi oldu anne. Ben o söylediğin bilinçle yaşıyorum.

25 Şubat Cuma

Gözgözü görmez... sisli bir yolda zorlukla ilerliyoruz... gece. Sağ yan benim gözetimimde... Dikkat... yavaş... dur...

Ne var... noloyur. Dergiyi almaya gidiyoruz. **Ilıcak Matbaası**'na. Gürpınar'da **Ilıcak Matbaası**, İstanbul'a 50 kilometre... Olsun. **Ilıcak Matbaası** iyi. Sahibi Serdar Bey... Teknik yönetici Hüseyin Bey, Hakan Bey... hem basım işini biliyorlar... hem insani ilişkileri önemsiyorlar.

İnsancıl'ın basımı üzdü... sinirlendirdi... kızdırdı beni hep. Derginin basım günü yaklaştıkça hep diken üstünde yaşadım... ha bre yatıştırıcı içtim Anlattım. Bakın dedim, derginin şu tarihte **Yay Sat**'a verilmesi gerekiyor. Olmadı... Reca ettim... lütfen dedim... bağırdım... yine olmadı.

Sorumsuzluk... umursamazlık... tembellik, varlığımızı baştanbaşa sarmış... Şunu da söyledim. Türkiye'de hatasız iş olmayacağını anladım... biliyorum bunu. Sizden hatasız iş istemiyorum... sizden az hatalı iş istiyorum, dedim. Buna karşın basılmış diye yırtık pırtık dergilerin önüme konması... o gün... yüzümün sarıdan siyaha... siyahtan kırmızıya... kırmızıdan mora... mordan yeşile... yeşilden beyaza dönüştüğünü anımsıyorum... hem de bir saniyede.

O gün yolda şöyle düşünmüştüm. Bunlar belki de beni öldürmeyi tasarladılar. Böyle yapa yapa hıkkadak öldürecekler beni. Çünkü sorumsuzluğa... savrukluğa haklı bir gerekçe bulamıyordum. Sonunda **Nefes** dergisi aracılığıyla **Ilıcak**'ı buldum.

İstanbul'a uzakmış **Ilıcak**... olsun.

Gece **Ilıcak Matbaası**'na gidiyoruz Berrin Taş'la. Sis... gözgözü görmüyor. Gülmem tuttu... sağa bak... dikkat... yavaş derken... sinirden. Bunca eziyete değer mi dedim...

Dönüş daha tehlikeli... yüklü araba... tıkabasa. Devrilmeden... başımıza bir tatsızlık gelmeden girdik İstanbul'a... Kamyon sürücüleri acımasız... napacakları belirsiz...

Şimdi evdeyim. Üşümüşüm... ısıtanın yanında oturuyorum... ısınıyorum. Düşünüyorum, taşıt sürmeyi... tekerlek takıp sökmeyi... bozulursa motor onarmayı ben de öğrenmeliyim.

1 Mart Salı

Düş... dün gece. Bisiklete binmişim... gidiyorum. Nereye mi... bilmiyorum ben de. Derelerden... tepelerden geçtim... Git... git derken bir çağlayana girdim... sonra... uçtum bisikletle.

Uyandıkta gülümsüyordum.

Şimdi sabahın serinliğinde yazıyorum... Vivaldi dinliyorum. Dün Devlet Güvenlik Mahkemesi'nden bir görevli. Duruşma saatini bildirdi. 4 Mart Cuma Saat 9.45.

Mücadele devam ediyor... Vivaldi dinliyorum sabahın serinliğinde.

NEDEN

"Grupların ve bireylerin, hatta bir bütün olarak toplumları, kendi evrenlerine ilişkin tüm anlatım biçimlerini keşfetme, bulma ya da yeniden bulma yeteneğini temsil eden yaratıcılık, kendi kültürlerinin yaratılmasıyla ilgili bireysel ve grupsal uğraşlarının yaşamsal bir yönüdür" (Unesco'dan Görüş. Ocak 1983. S.1).

Türkiye'de Sanatta Star Sistemi, bireyin "kendi evrenlerine ilişkin tüm anlatım biçimlerini" keşfetmesini, bulmasını... bir anlamda insani yaratıcılığı engelliyor.

İnsancıl'ın Sanatta Star Sistemi mücadelesine "Neden" diye soranlara bu alıntıyla... bu alıntının yanısıra Aytunç Altındal'ın yazısıyla bir kez daha yanıt veriyoruz.

*"Cengiz Gündoğdu, dürüst ve çok çalışkan bir eleştirmen ve yazardır. Yıllardır Türkiye'deki **"Şişirme"** şöhretlere karşı mücadele eder. İnsancıl adıyla yayınladığı kültür dergisinin 41. sayısında, Gündoğdu ilginç bir olayı anlatıyor. **"Şişirme"** şöhretlerin bu olayı görmemezlikten geldiklerini söylüyor. Olay şu: Gülsüm Akyüz adlı bir hikayeci **"Ayşe'nin Günleri"** adlı bir kitap yazmış. Kitap Enis Batur'un yönetimindeki Doğan Kardeş (Yapı Kredi) yayınları arasında yayınlanmış. Ve toplatılmışl.. Toplatılış nedeni çok ilginç. Kitapta anti-semitizm yapılıyormuşl Bunun üzerine Enis Batur, kendi haberi olmadan yayınlanan bu kitabı toplattırmış. Türkiye'de ilk kez bu gerekçeyle bir çocuk kitabı toplatılmış oluyor. Şimdi Gündoğdu soruyor. **"Kazıp"** şöhretler niçin bu olayı görmemezlikten geliyorsunuz? Sizlerden birinin kitabı toplatılsa dünyayı ayağa kaldırırdınız. Şimdi ne oldu?*

Haksız mı Gündoğdu?"

(Aytunç Altındal. Yeni Günaydın. S.15, 10 Mart 1994)

Genç Ekin

SANAT MERKEZİ

Sofyalı Sokak No: 26/7 Tünel / İSTANBUL Tel: 245 74 00

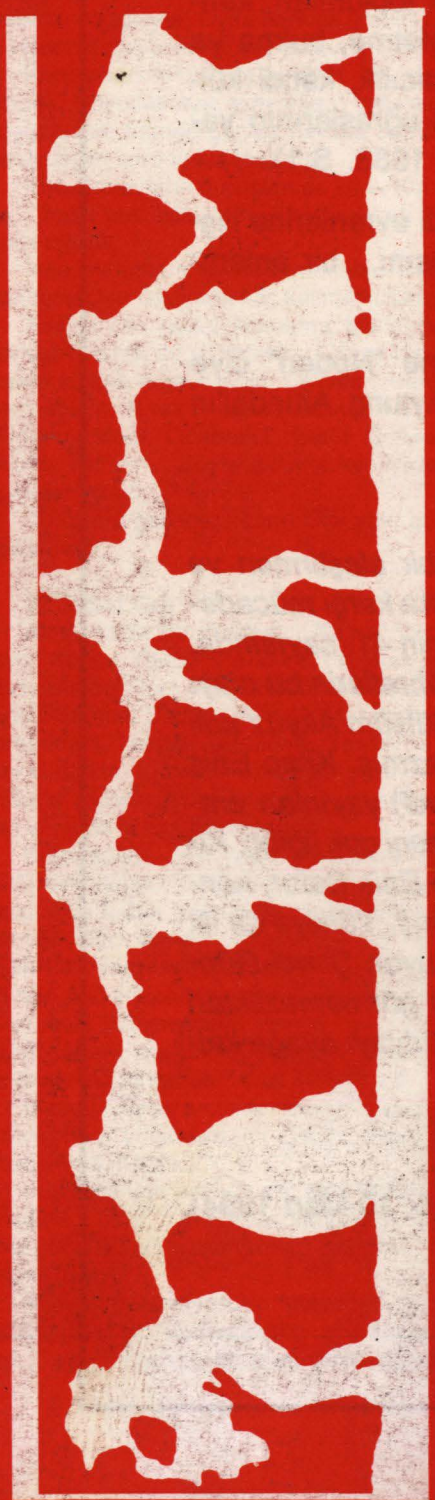

Toplumsal yaşamın "tüm alanlarında yaşanan apolitikleşme, yozlaşma, kişiliksizleştirme bombardımanına karşı beş yıl önce kültür–sanat alanında bir cephe oluşturmak" amacıyla ortaya çıkan ekin–sanat alanında faaliyet yürüten bir geleneğin takipçisiyiz.

İnsanlık değerlerine tutkuyla bağlı olan toplumcu gerçekçi sanat anlayışından yola çıkan Genç–Ekin, insanın insan tarafından sömürülmesi temeline dayanan sistemlerin insan üzerindeki etkisini görüp, yaşamın özünü, yönelişlerini çözümleyerek yol gösterici olacaktır. Çünkü toplumcu gerçekçi sanat anlayışı gelecek güzel günlerin habercisidir. Bu haberi Genç–Ekin'de müjdelemeye çalışacağız.

Genç–Ekin; "İnsanlar kendi öz yaşamlarının kendilerini çevreleyen dünya karşısındaki tavırlarının ve toplumsal çalışmalarının bilincine sanat yoluyla varır ve bu bilinçlenme daha iyi bir toplum uğruna, insanın insan tarafından sömürülmediği bir dünya için verdiği savaşımda onlara yardımcı olur" diyor.

Genç Ekin, burjuva sanatçılarının yaptığı gibi sadece içinde yaşadığımız dönemin iğrençliklerini göstermek, insanlık dışı bir dünyada yaşadığımızı belirtmekle yetinmez, verili sistemin sınırlarını aşarak, yeni bir dünya, yeni bir insan için savaşım verir. Eleştirileri sonunda "dünya iğrenç ama başka türlü de olamaz ki" ile sınırlı kalan burjuva sanatçıları, bunalım üretmekten, yaban bir dünyada insanın yalnızlığından dem vurmaktan, iradesini törpüleme ve kötürüm etmekten öte bir şeye yaramaz.

Genç–Ekin ise gelecek güzel günlerin kazanılacağı iddiasıyla uzun yürüyüşüne devam ediyor. Bu yürüyüşte, yol arkadaşımız olabilecek, insani değerleri savunan yazar, çizer, aydın, tüm kişi ve emekçileri yanımızda görmek istiyor ve çalışmalarımıza bekliyoruz.